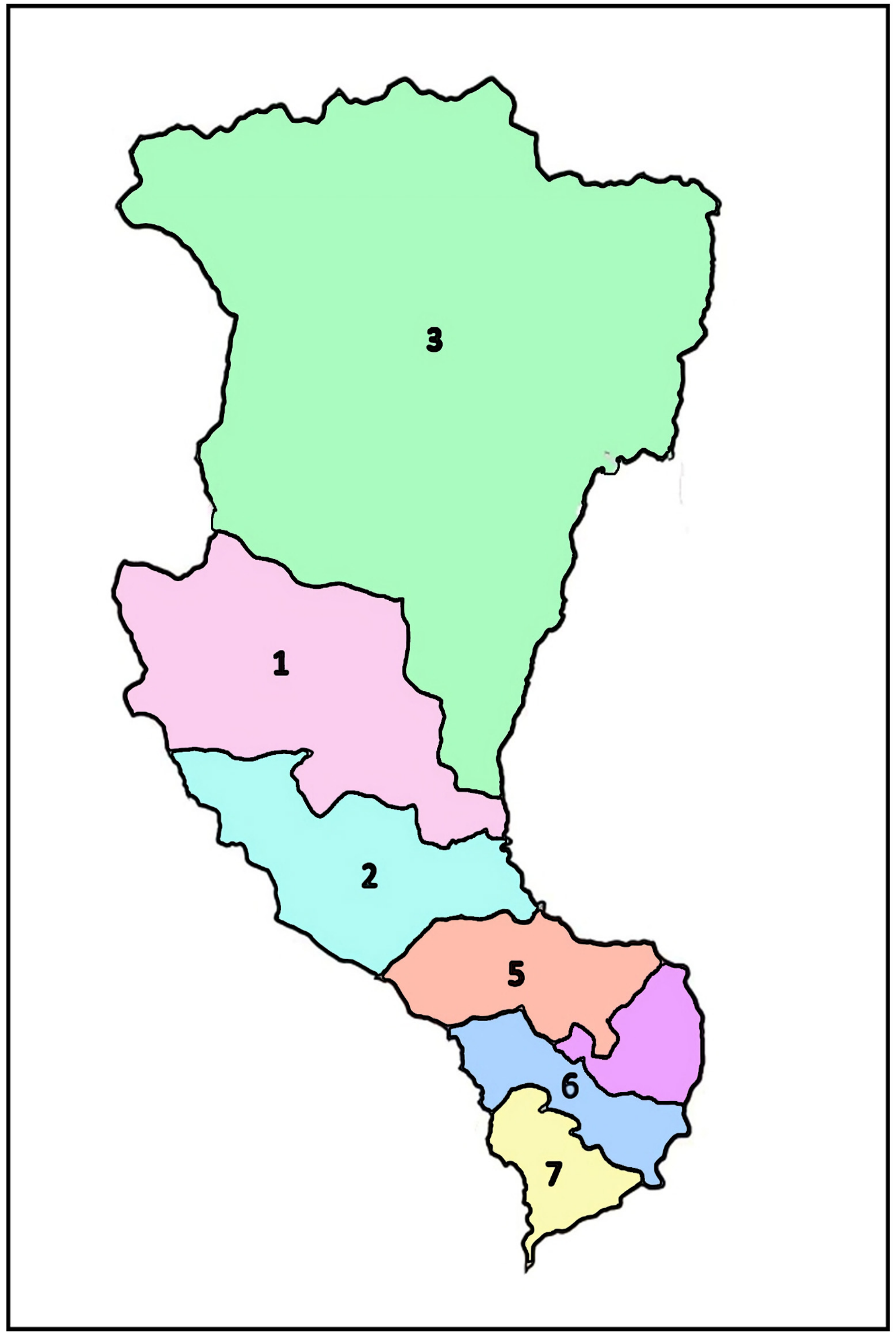

हिमाली गाउँपालिका
धुलाचौर,बाजुरा

१० वर्षे शिक्षा योजना

हिमाली गाउँपालिका धुलाचौर, बाजुरा

हिमाली गाउँपालिका

१० वर्षे शिक्षा योजना

आर्थिक वर्ष

२०८१/०८२

संरक्षक :- श्री गोविन्द बहादुर मल्ल

योजना निर्माण कार्यदल

१. श्री गोविन्द बहादुर मल्ल	- संयोजक
२. श्री जोख्या भण्डारी	- सदस्य
३. श्री दिपक पाण्डे	- सदस्य
४. श्री धर्मराज पाण्डे	- सदस्य
५. श्री दल बहादुर मल्ल	- सदस्य
६. श्री देवराज पाण्डे	- सदस्य
७. श्री दिल बहादुर कार्की	- सदस्य
८. श्री जय प्रसाद पाण्डे	- सदस्य
९. प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	- सदस्य
१०. श्री नहकुल जोशी	- सदस्य
११. श्री रघुनाथ अवस्थी	- सदस्य सचिव

सम्पादन :- श्री रघुनाथ अवस्थी/पराम पाण्डे/गंगाराज गिरी

आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग :- EU, UNICEF/CDC

प्रकाशक :- हिमाली गाउँपालिका धुलाचौर,बाजुरा सर्वाधिकार

मन्तव्य

शिक्षा मानव विकासको प्रमुख आधार हो। सभ्य, सुसंस्कृत र प्रगतिशिल समाज निर्माणका लागि शिक्षाले अहम् भुमिका खेल्दछ । व्यक्तिको आत्मनिर्भरता, स्वावलम्वन, स्वरोजगारी लगायत घर, परिवार, समाज र सिंगो देशकै भविष्य कोर्न असल, संस्कारी, सिपमुलक शिक्षाको आवश्यकता रहेको वर्तमान परिवेशमा केन्द्रिकृत भएको शिक्षा प्रणालीलाई स्थानियकरण गर्न जरुरी छानेपालको संविधान, २०७२ ले राष्ट्रको पुनर्संरचना गरी देशमा संघियतालाई संस्थागत गर्न शिक्षालाई तीनै तहको साझा अधिकारभित्र राखेपनि आधारभुत तथा माध्यमिक शिक्षामा स्थानिय तहको अधिकार स्पष्ट गरेको छाबाजुरा जिल्लाको सदरमुकाम मार्तडीबाट करिब ७५ कि. मि. टाढा उत्तर पुर्वि दिशामा रहेको यस हिमाली गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ८३० वर्ग कि मी रहेको छ । विकट भौगोलिक अवस्थिती र छरिएका बस्तीहरुका बालबालिकाहरुका लागि अनिवार्य निःशुल्क शिक्षा प्रदान गर्नु स्थानिय सरकारले दायित्व सम्झेको छ। सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले स्थानीय सरकारलाई शिक्षाका २३ वटा अधिकारको कार्यान्वयनका साथै शिक्षा क्षेत्रको १० वर्षे योजना, शिक्षा नीति २०७६, १५औं आवधिक योजनाले तय गरेका लक्ष्य तथा उद्देश्य पुरा गर्न स्थानीय सरकारले सहयोग र समन्वय गर्नु आवश्यक ठानेको छ । समावेशी, समतामूलक, गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरुलाई प्रोत्साहित गरि यस हिमाली गाउँपालिकाको समग्र विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रको विकास, सुधार, सहभागिता र योगदान सुनिश्चित गर्न स्थानीय सरकारले जिम्मेवारी लिने प्रण गरेको छ । शिक्षाको महत्वपुर्ण स्थानलाई आत्मसाथ गर्दै उपलब्ध ऐन कानुन, नीति नियम तथा अन्य दस्तावेजहरुको गहन अध्ययन गरी नेपालको संविधान, स्थानिय सरकार संचालन ऐन २०७४, आवधिक योजनाहरु, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना तथा स्थानिय सरोकारवाला, विज्ञ तथा जनप्रतिनिधिहरुको सहभागितामा निर्माण गरिएको यो शैक्षिक योजना गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक विकासका लागि महत्वपुर्ण दस्तावेज हुनेछ भन्ने मैले विश्वास लिएको छु । यस गाउँपालिकाको बहुजातिय, बहुभाषिक, बहुसांस्कृतिक पहिचानलाई मनन गर्दै शैक्षिक अवस्थाको गहन अध्ययन गरि तयार पारिएको यस योजना निर्माण कार्यमा सहयोग गर्नुहुने उपाध्यक्ष ज्यु, वडाध्यक्ष ज्युहरु, शिक्षा शाखा प्रमुख योजना निर्माण समितिका सदस्यहरु, CDC संस्था लगायत कार्यालयका सम्पुर्ण कर्मचारीहरु, योजना निर्माणका क्रममा सल्लाह सुझाव दिनुहुने स्थानिय शिक्षाविद्, विज्ञ टोली, प्र.अ., शिक्षक लगायत यस योजनालाई मुर्त रुप दिन खोज अनुसन्धान तथा लेखन कार्यमा सहयोग पुर्याउनुहुने सम्पुर्णमा हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । अन्तमा यस शैक्षिक योजनाको सफल कार्यान्वयनको कामना व्यक्त गर्दछु ।

गोविन्द बहादुर मल्ल
अध्यक्ष
हिमाली गाउँपालिका

शुभकाभना

बाजुरा जिल्लाका १० स्थानीय तहहरु मध्ये हिमाली गाउँपालिका एक महत्वपूर्ण गाउँपालिका हो । यहाँ विभिन्न जातजाति, वर्ग, समुदाय, पेशा आदिमा समेत विविधता रहेको छ । शैक्षिक क्षेत्रमा पनि यहाँ विविधता रहेको पाईन्छ । यस प्रकारका विविधतालाई सम्बोधन गर्न नेपालको संविधानले माध्यमिक तह सम्मको शिक्षाको व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय तहलाई दिएको छ । स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, पञ्चवर्षीय योजनाहरु, अनिवार्य शिक्षा ऐन २०७५, राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६, विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम (SSDP), गाउँपालिकाले बनाएको शिक्षा नियमावली तथा विभिन्न ऐन कानुन प्रदत्त अधिकारको उपयोग गरी स्थानीय सरोकारवाला, विज्ञ तथा जनप्रतिनीधिहरुसंग चरणवद्ध रुपमा छलफल गरी निर्माण गरिएको गाउँपालिकाको शिक्षा योजना गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक विकासको लागि एउटा महत्वपूर्ण दस्तावेजका रुपमा रहेको छ । यो महत्वपूर्ण दस्तावेज प्रकाशनमा आउन लागेकोमा सबैलाई हार्दिक बधाई दिन चाहन्छु ।

गाउँपालिकाको शैक्षिक क्षेत्रमा सबै वर्गका पहुँच स्थापना गरी दक्ष, सकारात्मक सोच भएका जनशक्ति उत्पादनमा सहयोग पुगोस भन्ने हेतुले गाउँपालिकाले यो योजना निर्माण गरेको हो । यस क्षेत्रको बहु- पहिचानलाई आत्मसात गर्दै गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषण सहित तयार पारिएको छ । यस योजना निर्माण कार्यमा तदारुकता देखाउनुहुने अध्यक्ष ज्यू, उपाध्यक्षज्यू, शिक्षा शाखा प्रमुख लगायत कार्यालयका सम्पूर्ण कर्मचारीहरू, योजना निर्माणका क्रममा सल्लाह सुझाव दिनुहुने स्थानीय शिक्षाविद, विज्ञ टोली लगायत यस योजनालाई मूर्त रुप दिन खोज अनुसन्धान तथा लेखन कार्यमा सहयोग गर्ने विज्ञ संस्था, प्र.अ., शिक्षक लगायत सम्पूर्ण सरोकारवाला महानुभावहरूले आ-आफ्नो क्षेत्रबाट पुर्याउनु भएको सहयोगबाट योजना निर्माण सम्भव भएकाले सम्पूर्ण सरोकारवालाहरु प्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा, यस योजनाले गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्नेछ भन्ने विश्वासका साथ यस योजनाको प्रभावकारी र दिगो कार्यान्वयनको कामना सहित हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

राज बहादुर भण्डारी
नि.प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत

विषय सूची

विषय बस्तु	पेज
परिच्छेद-१	**१**
परिचय-खण्ड	**१**
१.१ पृष्ठभूमी	३
१.२ गाउँपालिकाको सन्दर्भ	१-३
१.२.१ भौगोलिक तथा राजनैतिक अवस्था	३-४
१.२.२ ऐतिहासिक चिनारी,नामाकरण तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरु	४
१.२.३ जनसाङख्यिक अवस्था	५
१.२.३.१ उमेर अनुसार जनसङख्या वितरण	५-६
१.२.४ धर्म तथा जातिगत आधार	६
१.२.५ गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्था	६
१.२.५.१ नीतिगत प्रबन्ध	६-८
१.३ अवस्था,उपलब्धी र अन्तर	८
१.३.१ शैक्षिक अवस्था	८-१०
१.३.२ मुख्य शैक्षिक सूचकहरु	११-१९
१.४ मुख्य समस्याहरु	१९
१.५ चुनौतिहरु	१९-२०
१.६ अवसरहरु	२०
परिच्छेद-२	
लक्ष्य निर्धारण	**२१**
२.१ राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोच	२१
२.२ प्रदेशको दीर्घकालीन सोच	२१
२.३ पालिकाको दीर्घकालीन सोच/दूरदृष्टी	२१
२.४ गाउँपालिकाको लक्ष्य	२१
२.५ गाउँपालिकाको उद्देश्यहरु	२१
२.६ रणनीतिहरु	२१-२२
२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचकहरु	२२-२५
परिच्छेद-३	
विद्यालय शिक्षाका उपक्षेत्रहरु	**२६**
३.१ प्रारम्भिक बालविकास	२६
३.१.२ वर्तमान अवस्था	२६-२७
३.१.३ अवसर/चुनौतिहरू	२७
३.१.४ उद्देश्यहरू	२७

३.१.५ रणनीतिहरू	२८
३.१.६ उपलब्धि, नतिजाहरू, प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उपलब्धि	२८
प्रमुख नतिजाहरू	२८-३२
३.२ आधारभूत शिक्षा	३३
३.२.१ परिचय	३३
३.२.२ वर्तमान अवस्था	३३-३४
३.२.३ अवसर/चुनौती	३४
३.२.४ उद्देश्य	३४
३.२.५ रणनीति	३४-३५
२.३.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	३६
उपलब्धि	३६
नतिजा	३७-४२
३.३ माध्यमिक शिक्षा	४३
३.३.१ परिचय	४३
३.३.२ वर्तमान अवस्था	४४
३.३.३ अवसर र चुनौती	४४
३.३.४. उद्देश्यहरू	४४
३.३.५ रणनीतिहरू	४४-४५
३.३.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	४५
उपलब्धि	४५-५१
३.७ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा	५२
३.७.१ परिचयः	५२
३.७.२ वर्तमान अवस्था	५३
चुनौतीहरू	५३-५४
उद्देश्य	५४
रणनीतिहरू	५४-५५
उपलव्धी	५५
नतिजा	५५
प्रमुख क्रियाकलापहरू र लक्ष्य निर्धारण	५५-५६
कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयनका लागि आवश्यक अनुमानित वजेट तालिका	५६-५७
३.६. अनौपचारिक तथा निरन्तर शिक्षा	५७
३.६.१. परिचय	५७-५८
३.६.२. वर्तमान अवस्था	५८
३.६.५. अवसर र चुनौती	५९
३.६.६. उद्देश्यहरु	५९
३.६.७. रणनीति	५९
३.६.८. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	६०
प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	६०-६४

परिच्छेद-४

अन्तर-सम्बन्धित क्षेत्रहरू	**६५**
३.४. पाठ्यक्रम,पाठ्यपुस्तक र सिकाइ सामग्री	६५
३.४.१ परिचय	६५
३.४.२ वर्तमान अवस्था	६५-६६
३.४.३ अवसर/चुनौतीहरु	६७
२.४.४ उद्देश्य	६७
३.४.५ रणनीतिहरु	६७
३.४.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	६८
उपलब्धि	६८
नतिजा	६८
प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	६९-७१
३.५. शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकास	७२
३.५.१ परिचय	७२
३.५.२ वर्तमान अवस्था	७२-७३
३.५.३ शिक्षक उत्तरदायित्व	७३-७४
३.५.४ शिक्षकको आपूर्ति र वितरण	७४-७५
३.५.५ अवसर तथा चुनौतीहरु	७५
३.५.६ उद्देश्य	७५
३.५.७ रणनीतिः	७५-७६
३.५.८. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	७६
उपलब्धिः	७६
नतिजा	७६
प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	७६-८१
४.१ शैक्षिक समता र समावेशीकरण	८२
४.१.१ परिचय	८२
४.१.२. वर्तमान अवस्था	८२-८३
४.१.३. अवसर तथा चुनौतीहरु	८३-८४
४.१.४ उद्देश्यहरु	८४
४.१.५. रणनीतिहरु	८४
४.१.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	८५
उपलब्धि	८५
नतिजाहरु	८५
प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	८५-८८
४.२ दिवा खाजा सहित स्वास्थ्यतथा पोषण कार्यक्रम	८९
४.२.१ परिचय	८९
४.२.२ वर्तमान अवस्था	८९

४.२.३ दिवा खाजा	८९-९०
४.२.४ विद्यालय स्वास्थ्य र पोषण	९०
४.२.५ सरसफाइ र स्वच्छता	९०-९१
४.२.६ अवसर तथ चुनौतीहरू	९१
४.२.७ उद्देश्यहरू	९१
४.२.८ रणनीतिहरू	९१-९२
४.२.९ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप, तथा लक्ष्य	९२
मुख्य नतिजाहरू	९२-९३
प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू	९३-९४
४.३ छात्रवृत्ति	९५
४.३.१ परिचय	९५
४.३.२ वर्तमान अवस्था	९५
४.३.३ अवसर र चुनौतिहरू	९५
४.३.४ उद्देश्य	९५
४.३.५ रणनीतिहरू	९५-९६
४.३.६ उपलब्धि, नतिजा, मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	९६
प्रमुख नतिजाहरू	९६
प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य	९६-९९
४.४ आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा	९९
४.४.१ परिचय	९९
४.४.२ वर्तमान अवस्था	९९-१००
४.४.३ अवसर तथा चुनौतिहरू	१००
४.४.४ उद्देश्य	१००
४.४.५ रणनीतिहरू	१००-१०१
४.४.६ प्रमुख प्राथमिकता क्षेत्र, नतिजा तथा क्रियाकलाप	१०१
उपलब्धि	१०१
नतिजा	१०१
क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	१०१-१०२
४.५ विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास	१०२
४.५.१ परिचय	१०२
४.५.२ वर्तमान अवस्था	१०२-१०५
अवसर र चुनौतिहरू	१०६
अवसरहरू	१०६
४.५.३ उद्देश्य	१०६
१. गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्नु।	१०६
२. छात्र/छात्राको उपस्थितिमा वृद्धि	१०६
३. सुरक्षित र दिगो भौतिक संरचना निर्माण	१०६
४. स्वास्थ्य र सरसफाइको सुधार	१०७

५ डिजिटल र आधुनिक शिक्षाको प्रवर्द्धन १०७
६. सामुदायिक अपनत्व र सहभागिता बढाउने १०७
७. सामाजिक समानता र समावेशीता प्रवर्द्धन १०७
८. स्थानीय आर्थिक विकासमा योगदान १०७
९. शिक्षामा दीर्घकालीन लगानीको सुनिश्चितता १०७
१०. शिक्षाको आकर्षण र प्रतिस्पर्धा वृद्धि १०७
११. सरकारी नीतिहरूको कार्यान्वयन १०७
निष्कर्ष १०८
४.५.४ रणनीतिहरू १०८
१. आवश्यकता मूल्यांकन १०८
२. वार्षिक योजना र बजेट निर्माण १०८
३. समुदाय सहभागिता १०८
४. समावेशी पूर्वाधार निर्माण १०९
५. गुणस्तरीय निर्माण सामग्रीको प्रयोग १०९
६. सुधारका लागि समयमै अनुगमन १०९
७. सहकार्य र साझेदारी १०९
८. आधुनिक प्रविधिको प्रयोग १०९
९. जोखिम व्यवस्थापन योजना १०९
१०. स्थानीय स्रोतको दीर्घकालीन परिचालन १०९
उपलब्धी तथा प्रमुख क्रियाकलापहरु १०९
उपलब्धि १०९-११०
नतिजा ११०
१. विद्यालयहरूको भौतिक संरचनाको सुधार ११०
२. शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार ११०
३. विद्यार्थी संख्या वृद्धि ११०
४. स्वास्थ्य र सरसफाइमा सुधार ११०-१११
५. सामुदायिक सहभागिता र उत्तरदायित्वको वृद्धि १११
६. जोखिम प्रतिरोधी संरचनाहरूको विकास १११
७. दीर्घकालीन शिक्षा सुधारको आधार १११
८. सामाजिक र आर्थिक लाभ १११
९. सकारात्मक प्रतिस्पर्धा सिर्जना १११
क्रियाकलाप तथा लक्ष्य १११-११३
४.६ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि ११४
४.६.१ परिचय ११४
४.६.२ वर्तमान अवस्था ११४-११५
४.६.३ चुनौति र अवसरहरु ११५-११६
४.६.४ उद्देश्यहरु ११६
४.६.५ रणनितिहरु ११६

४.६.६ नतिजा,क्रियाकलाप तथा लक्ष्य ११७
उपलब्धी ११७
नतिजा ११७
प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य ११७-११८

परिच्छेद-५

विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन ११९

परिचय ११९
५.१ संस्थागत क्षमता विकास ११९-१२०
५.२.१ अवसर तथा चुनौतिहरू १२०
५.२.२ उद्देश्य १२०
५.२.३ रणनीतिहरू १२०
५.२.४ अपेक्षित उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य १२०
अपेक्षित उपलब्धीहरु १२०
प्रमुख नतिजाहरू १२१
प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः १२१-१२२
५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध १२२
५.२.१ परिचय १२२
५.२.२ वर्तमान अवस्था १२२-१२३
५.२.३ उदेश्यहरु १२३
५.२.४ रणनीतिहरु १२३
५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य १२३
प्रमुख नतिजा १२३
उपलब्धिहरु १२३
प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य १२४
कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयनका लागि आवश्यक अनुमानित वजेट तालिका १२४-१२५
५.३ कार्यान्वयन,अनुगमन तथा मूल्याङ्कन १२५
५.३.१ परिचय १२५
५.३.२ वर्तमान अवस्था १२५
अवसरहरू १२६
५.३.३ उद्देश्यहरु १२६-१२७
५.३.४ रणनीतिहरु १२७
५.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य १२८
(क) उपलब्धि (Out comes) १२८
(ख) नतिजाहरु (key results) १२८
प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य १२८

परिच्छेद ६

लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	**१२९**
६.१. परिचय	१२९
६.२. वर्तमान अवस्था	१३०
६.३. अवसर तथा चुनौतीहरु	१३०-१३१
६.४. उद्देश्य	१३१
६.५. रणनीतिहरु	१३१
६.६. स्रोतको अनुमान,विश्लेषण र प्रस्तावित बजेट	१३१-१३३

परिच्छेद-७

मुख्य उपलब्धी सूचकहरु	**१३४-१५६**
८. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	१५७
८.१ परिचय	१५७
८.२ वर्तमान अवस्था	१५७
८.३ उद्देश्य	१५८
८.४ रणनीतिहरू	१५८
८.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	१५८
प्रमुख नतिजा	१५८
प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	१५९

परिच्छेद-१

परिचय-खण्ड

१.१ पृष्ठभूमी

शिक्षा चेतनाको मुहान हो । मानिस चेतनशील भए मात्र समाज चेतनशील हुन्छ । समाजमा चेतनाको बिजारोपणका लागि युगानुकूल गुणस्तरीय शिक्षाको आवश्यकता पर्दछ । साथ छदै शिक्षा सामाजिक विकास तथा आर्थिक रुपान्तरणको मूल आधार हो । शिक्षाको माध्यमबाट मानिस आफू, आफ्नो समाज, राष्ट्रको विकास तथा परिवर्तनमा सशक्त भूमिका खेल्दछ । त्यसैले समाजिक परिवर्तन,सामाजिकीकरण, सामाजिक न्यायर शान्ति स्थापनाको आधारका साथै समाज विकासको मेरुदण्ड तथा तेस्रो आँखाको रुपमा शिक्षालाई लिइन्छ । शिक्षा कोक्रोबाट सुरु भएर चिहानमा अन्त्यहुने प्रक्रिया हो । शिक्षाले राष्ट्र निर्माण तथा विकासका लागि चाहिने मानव संसाधनको विकास गर्दछ ।

नेपालको संविधान २०७२ ले आधारभूत तहको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क साथै माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क गरेको छ । अपाङ्ग,दलित अति पिछडिएका बालबालिकालाई शिक्षा निःशुल्क गरेको छ । संघीय राज्य व्यवस्थासँगै तीन तहका सरकार क्रियाशील छन् र आ-आफ्नो परिवेश प्राप्त अधिकार र आवश्यकता अनुरुप शिक्षा पद्धतीलाई अगाडि बढाउनु पर्ने हुन्छ । शिक्षालाई आवश्यकता अनुकूल बनाउन योजनाबद्ध रुपमा जानुपर्छ । नेपालको शैक्षिक विकासका क्रम हेर्दा राणाकालबाट नै शिक्षाको विकासका लागि पहल भएको पाइन्छ । तथापि योजनाबद्ध शिक्षाको विकास प्रजातन्त्र स्थापना पछि भयको पाइन्छ । यसैक्रममा नेपालको शिक्षाको विकासका लागि विभिन्न समयमा विभिन्न आयोगहरू गठन गरिएका छन् तिनीहरू मध्ये 'राष्ट्रिय शिक्षा योजना आयोग २०१०' 'सर्वाङ्गीण राष्ट्रिय शिक्षा समितिको प्रतिवेदन २०१८' 'शाही उच्च शिक्षा आयोग २०३९', 'राष्ट्रिय शिक्षा आयोग २०४७', उच्च स्तरीय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन २०५५' र 'शिक्षा सम्बन्धी उच्च स्तरीय कार्यसमितिको प्रतिवेदन २०५८' उच्च स्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदन २०७५ प्रमुख रहेका छन् ।

प्रजातन्त्रको स्थापना भइसकेपछि वि.सं. २००९ मा शिक्षा समितिले शिक्षा मन्त्रालयलाई शिक्षा सम्बन्धी देशव्यापी योजना तयार पार्नका लागि राष्ट्रिय शिक्षा योजना आयोग गठन गर्न सिफारिस गऱ्यो । गन्तव्य,शिक्षा आयोग प्रतिवेदन विशेषाङ्क (२०६६) मा उल्लेख भए अनुसार वि.सं. २०११ चैत ९ गते सरदार रूद्रराज पाण्डेको अध्यक्षतामा ४६ सदस्यीय राष्ट्रिय शिक्षा योजना आयोगको गठन गरियो जसले वि.सं. २०११ फागुन १८ गते २७५ पृष्ठ संख्या रहेको ४ भाग २० परिच्छेद रहेको प्रतिवेदन पेस गरेको थियो ।तत्कालीन श्री ५ को सरकारबाट शिक्षा मन्त्री श्री विश्वबन्धु थापाको अध्यक्षतामा वि.सं. २०१८ बैशाख २५ गते सर्वाङ्गीण राष्ट्रिय शिक्षा समितिको गठन भयो जसले वि.सं. २०१८ जेष्ठ ४ गतेदेखि १३ गतेसम्म जम्मा १५ बैठक बसी ६२ घण्टा ३० मिनेटको समय लगानी गरेर वि.सं. २०१८ असार १५ गते जम्मा १२१ पृष्ठको ९ विषय र ६ परिशिष्टसहितको प्रतिवेदन पेस गऱ्यो । १२ सदस्यीय समितिले गरेको प्रमुख सिफारिसहरूमाः (१) सम्पूर्ण देशभरी एक प्रकारको शिक्षा पद्धति लागू गर्नुपर्छ । (२) शिक्षाको माध्यम एकै हुनुपर्छ । (३) शिक्षालाई देश, समाज र व्यक्तिको निमित्त सबै दृष्टिबाट उपयोगी बनाउनुपर्छ । (४) प्राथमिक शिक्षालाई निःशुल्क एवम् अनिवार्य बनाउनुपर्छ । (५) व्यावसायिक एवम् प्राविधिक शिक्षामा विशेष ध्यान दिनुपर्छ लगायतका थिए । (गन्तव्य, शिक्षाआयोग प्रतिवेदन विशेषाङ्क, २०६६)शाही उच्च शिक्षा आयोग वि.सं. २०३९ भदौ १ गते रणधीर सुब्बाको अध्यक्षतामा ५ सदस्यीय आयोग गठन भइ वि.सं. २०४० साउन ८ गते ५२४ पृष्ठ, २ भाग रहेको प्रतिवेदन तत्कालीन सरकार समक्ष बुझायो । आयोगले राशिपयो २०२८ प्रारम्भ भएदेखि उच्च शिक्षाको क्षेत्रमा भएका उपलब्धी र कमीकमजोरीहरूको अध्ययन गर्न कार्यटोलीको संयोजकमा डा. केदारनाथ श्रेष्ठ, उच्च शिक्षाको गुणस्तर सम्बन्धी कार्यटोलीमा डा. युगेश्वरप्रसाद वर्मा, अनुसन्धान

सम्बन्धी कार्यटोलीको संयोजक डा. चन्द्रबहादुर श्रेष्ठ, उच्च शिक्षाप्रति राष्ट्रको आर्थिक दायित्व सम्बन्धी कार्यटोलीको संयोजकमा डा. नरोत्तम प्रसाद उपाध्याय, शिक्षाको गुणस्तरको व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यटोलीको संयोजकमा श्री बासुदेवचन्द्र मल्ल, अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा नेपालको उच्च शिक्षाप्रतिको मान्यता तथा विश्वास सम्बन्धी कार्यटोलीको संयोजकमा डा. मोहनप्रसाद लोहनी, संस्कृत शिक्षा सम्बन्धी कार्य टोलीको संयोजकमा श्री अम्बिकाप्रसाद अधिकारी, इन्जिनियरिङ्ग शिक्षा सम्बन्धी कार्यटोलीको संयोजकमा श्री गौरीनाथ रिमाल, कृषि शिक्षा सम्बन्धी कार्यटोलीको संयोजकमा श्री अमरेशमान प्रधान, कवनशिक्षा सम्बन्धीको संयोजकमा प्रहलादकृष्ण मानन्धर, चिकित्सा शिक्षा सम्बन्धी कार्यटोलीको संयोजकमा डा. हेमाङ्ग दिक्षित, साधारण शिक्षा सम्बन्धी कार्यटोलीमा डा. पार्थी वेश्वरप्रसाद तिमिल्सेना र उच्च शिक्षामा अंग्रेजी सम्बन्धी कार्यटोलीको संयोजकमा युगेश्वर प्रसाद वर्मा रहेको कार्यदलले गहनतम अध्ययन गरी विभिन्न सिफारिसहरू पेश गरेको थियो । (गन्तव्य,२०६६)वि.सं. २०४७ फागुन १४ गते तत्कालीन शिक्षामन्त्री केशरजङ्ग रायमाझीको अध्यक्षता र डा. त्रैलोक्यनाथ उप्रेती (शिक्षाविद्/उपाध्यक्ष), रहेको सुरुमा १५ र पछि १६ सदस्यीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोग २०४७ गठन भइ वि.सं. २०४८ साउन १३ गते पुनर्गठन भएर श्री रामहरि जोशी अध्यक्ष र पछि शिक्षामन्त्री गोविन्दराज जोशी अध्यक्ष भएको समयमा वि.सं. २०४९ असार १४ गते २१५ पृष्ठको १३ शीर्षक र २ परिशिष्ठसहितको प्रतिवेदन तत्कालीन प्रधानमन्त्री श्री गिरिजाप्रसाद कोइराला समक्ष पेस गर्‍यो । आयोगले शिक्षाका विभिन्न पक्षहरूको अध्ययन गरी प्रतिवेदन तयार गर्न (१) शिक्षाको उद्देश्य, नीति, जनशक्ति, संगठन तथा आर्थिक व्यवस्थापन, (२) उच्च शिक्षा (साधारण), (३) उच्च शिक्षा (प्राविधिक), (४) शिक्षक शिक्षा, (५) माध्यमिक तथा उच्च माध्यमिक शिक्षा, (६) संस्कृत शिक्षा, (७) पूर्व प्राथमिक तथा प्राथमिक शिक्षा, (८) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र ९) अनौपचारिक शिक्षा, दूर शिक्षा र विशेष शिक्षा गरी जम्मा ९ वटा कार्यटोली गठन गरेको थियो । त्यसैगरी प्रतिवेदनलाई (१) शिक्षाको राष्ट्रिय उद्देश्य, संरचना र नीति, (२) प्राथमिक शिक्षा, (३) माध्यमिक शिक्षा तथा उच्च माध्यमिक शिक्षा, (४) उच्च शिक्षा (साधारण), (५) उच्च शिक्षा (प्राविधिक), (६) संस्कृत शिक्षा, (७) प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा, (८) शिक्षक शिक्षा, (९) विशेष शिक्षा, (१०) अनौपचारिक शिक्षा, (११) शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक व्यवस्थापन, (१२) शैक्षिक व्यवस्थापन तथानिरीक्षण र (१३) विविध गरी जम्मा १३ अध्यायमा प्रस्तुत गरेको छ ।

उच्च स्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोग वि.सं. २०५४ वैशाख १२ गतेको निर्णयअनुसार तत्कालीन शिक्षामन्त्री देवीप्रसाद ओझाको अध्यक्षतामा गठन भइ वि.सं. २०५४ जेष्ठ १५ गते सार्वजनिक गरियो । अध्यक्ष, उपाध्यक्ष लगायत १९ जना सदस्य र ७ जना आमन्त्रित सदस्य रहेको आयोगमा म्याद वि.सं. २०५४ मंसिर १५ सम्म थपिएकोमा वि.सं. २०५४ पौष २१ को मन्त्रिपरिषद्को निर्णयानुसार ५ महिना थप गरी वि.सं. २०५५ वैशाख १५ सम्म पुर्‍याइएको थियो जसको पुनर्गठित आयोगको अध्यक्षतामा तत्कालीन शिक्षामन्त्री कुलबहादुर गुरूङ्ग रहेका थिए । आयोगको सम्पूर्ण अवधि १ वर्ष १ महिना १९ दिन रहेतापनि खास ९ महिना कार्यरत रही वि.सं. २०५५ असार १५ गते तत्कालीन शिक्षा मन्त्री एवम् अध्यक्ष श्री अर्जुननरसिंह केसीले तत्कालीन प्रधानमन्त्री समक्ष २०२ पृष्ठको २१ शीर्षकसहित विभिन्न तालिका र परिशिष्ठ रहेको प्रतिवेदन पेश गरेको थियो ।

यसै गरी वि.सं. २०५८ वैशाख २९ गते राष्ट्रिय योजना आयोगका सदस्य डा. निर्मलप्रसाद पाण्डेको शिक्षा सम्बन्धी उच्चस्तरीय कार्यसमितिको गठन गरी वि.सं. २०५८ असार १३ गते ६४ पृष्ठको १७ विषय शीर्षक र विभिन्न अनुसूचीहरू सहितको प्रतिवेदन शिक्षा मन्त्रालयमा सुझावहरूसहित पेश गरेको थियो ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले स्थानीय सरकारलाई शिक्षाका २३ वटा अधिकारको कार्यान्वयनका साथै शिक्षा क्षेत्रको १० वर्षे योजना, शिक्षा नीति २०७६, १५औं आवधिक योजनाले तय गरेका लक्ष्य तथा उद्देश्य पुरा गर्न स्थानीय सरकारले सहयोग र समन्वय गर्नु आवश्यक छ । समावेशी, समतामूलक,गुणस्तरीय शिक्षाको

सुनिश्चितता तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरुलाई प्रोत्साहित गरि यस हिमाली गाउँपालिकाको समग्र विकास र परिवर्तनका लागि स्पष्ट लक्ष्य, उद्देश्य योजनाले तय गरेको छ । यसै गरि स्थानीय सरकार सञ्चान ऐन, २०७४ को परिच्छेद ६(२४) मा योजना तयारको नीतिगत व्यवस्था भएको छ । जसमा गाउँपालिकाको आफ्नो क्षेत्राधिकारको विषयमा आवधिक, वार्षिक क्षेत्रगत योजना निर्माण गर्नु पर्ने र उक्त योनना निर्माण गर्दा संघ तथा प्रदेश सरकारका नीति तथा लक्ष्य सित मेल खानुपर्ने, वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन लैङ्गिक समता तथा समावेशीकरण विपद व्यवस्थापन सुशासन आदि दिगो विकास लक्ष्यलाई ध्यान दिइ दीर्घकालीन योजनाको तयार तथा सहभागिता मूलक योजना तर्जुमा, सरोकारवालाको सहभागितामा क्षेत्रगत योजना तयार गर्नु पर्ने नीतिगत व्यवस्था रहेको छ ।

नेपाललाई २०२२ सम्ममा अल्प विकसित राष्ट्रबाट विकासशिल राष्ट्रमा स्तरोन्नती गर्न र २०८७ सम्ममा मध्ययम आय भएको राष्ट्र बनाउन आवश्यक जनशक्ति उत्पादन गर्न नेपाल सरकारले राखेका २५ वर्षीय दीर्घकालीन सोच अन्तर्गत "समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली" को लक्ष्य प्राप्तिको लागि शिक्षा क्षेत्रको विकास, सुधार,सहभागिता र योगदान सुनिश्चित गर्न स्थानीय सरकारले सहयोग पुर्याउनु आजको आवश्यकता हो ।

स्थानीय सरकारले प्रत्येक आर्थिक वर्षमा वजेट तथा कार्यक्रम तयार पार्नु पर्ने हुन्छ । हालको अवस्थामा संघीय सरकारले एकमुष्ट रुपमा स्थानीय तहमा बजेट हस्तान्तरण गर्ने र प्राप्त बजेटको स्थानीय सरकारले कार्यक्रम बनाइ लागु गर्नु पर्ने रहेको छ । विश्वव्यापी महामारीको रुपमा रहेको कोराना महामारीको कारणले शिक्षा क्षेत्रमा पारेको प्रभाव तथा असरलाई मध्यनजर गरी शिक्षा क्षेत्रको सुधारको लागि गाउँपालिकासित भएको स्रोत र साधनलाई आवश्यकताको आधारमा समस्या समाधान तथा कार्यान्वयनका लागि योजना निर्माण गर्नु अति आवश्यक छ ।राज्यको नीति, कार्यक्रम लक्ष्य, उद्देश्य पुरा गर्नका लागि हिमाली गाउँपालिकाले १० वर्षे शिक्षा योजना तयार पार्नु आवश्यक रहेको छ ।

नेपालको सामुदायिक विद्यालयहरुको अवस्थामा सुधार ल्याउन योजनाबद्ध प्रयासको आवश्यकता छ । यस हिमाली गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्था थुप्रै समस्या र अप्ठ्यारो जेलिएको छ । तसर्थ नयाँ योजना र प्रयासका साथ काम गरेर शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार ल्याउनु अति आवश्यक छ । विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माणका लागि नेपाल सरकार शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र,सानोठिमी भक्तपुरको विशेष सहयोगबाट शिक्षा क्षेत्रलाई व्यवस्थित बनाउन यो विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना तयार पारिएको हो ।

१.२ गाउँपालिकाको सन्दर्भः

१.२.१ भौगोलिक तथा राजनैतिक अवस्थाः

राज्यको पुनःसंरचनासँगै देश संघीयतामा जानै लाग्दा राज्यका हरेक भौगोलिक,प्रशासनिक तथा राजनैतिक क्षेत्रहरुको संरचनामा आम बदलाव आयो ।कुन क्षेत्र तथा भूगोल कसरी समायोजन गर्ने भन्ने विषयमा राज्य पुनःसंरचनाको सुरुवातको चरणमा थुप्रै अभिमतहरु देखापरे।अध्ययन अनुसन्धान भए ।राजनैतिक नेतृत्वहरु,विषयगत क्षेत्रका विज्ञहरु सम्मिलित गोष्ठी,छलफलबाट नेपालले नयाँ संरचनाको नौलो आयाम भेट्न सफल भयो ।जसको प्रभाव तत्कालीन सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र हालको सुदूरपश्चिम प्रदेश अन्तरगतका जिल्ला र गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरु पनि परे ।यसै सिलसिलामा सुदूरपश्चिम प्रदेशको बाजुरा जिल्लाको भौगोलिक हिसाबले सबैभन्दा ठूलो क्षेत्रफल ओगटेको बाजुरा जिल्ला र अन्तरगतको हिमाली गाउँपालिका(साविक बाँधु गाउँविकास समित, रुगिन गाउँविकास समिति र बिच्छयाँ गाउँ विकास समित)मा पनि छलफल भए ।राजनैतिक सहमति र विज्ञटोलिको सुझाव तथा भौगोलिक अनुकुलतालाई मध्येनजर गर्दै साविकको बाँधु गाउँविकास समितिको केन्द्र

रहेको बाँधुमा केहि समय गाउँपालिको केन्द्र रहि २०७४ मा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुको दुई तिहाइको सहमतिमा साविकको बाँधु गाविस वडा न ४ धुलाचौरमा सदरमुकाम रहने गरी ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक महत्व बोकेका हिमालीक्षेत्रहरु र हिमालको नामबाटहिमाली गाउँपालिका नामाकरण गरिएको हो ।

 जिल्लाकोप्राकृतिक,साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक महत्व बोकेको हिमाली गाउँपालिका आफैमा सुन्दर छ । जिल्ला प्रवेश गर्ने कर्णाली करिडोर २४ कि.मी. यहिँ गाउँपालिका भएर जान्छ । बाजुरा जिल्लाको सदरमुकाम मार्तडीबाट करिब ७५ कि मी टाढा उत्तर पुर्वि दिशामा रहेको यस हिमाली गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ८३०.३४ वर्ग कि मी रहेको छ । गाउँपालिका भौगोलिक अवस्थितिका हिसाबले हेर्दा २९ डिग्री २८ मिनेट ५० सेकेन्ड उत्तरदेखी २९ डिग्री ५७ मिनेट १० सेकेन्ड उत्तरी अक्षांश र ८१ डिग्री २९ मिनेट ४० सेकेन्ड पुर्व देखी ८१ डिग्री ४७ मिनेट ४० सेकेन्ड पुर्वी देशान्तरमा फैलीएको छ । यस गाउँपालिकाको सिमाना पुर्वमा मुगु जिल्लाको खत्याड गा.पा, पश्चिममा वझाङ जिल्ला, उत्तरमा हुम्लाकोताजाकोट गा.पा र दक्षिणमा बुढीनन्दा नगरपालिका र स्वामिकार्तिक गा.पा रहेको छ ।

हिमाली गाउँपालिका सम्पदाका हिसाबले आफैमा अपार छ। यहाँ प्राचीन गौरव बोकेका मठमन्दिर, झरना,सुन्दर ताल उपत्यका,गुफा, हिमाली, फरक फरक साँस्कृतिक विशेषता भएका बस्तीहरु रहेका छन। हावापानीको हिसावले विविधता युक्त छ ।पालिकाको वडा नं, ४, ५, ६ र ७ का केही तथा वडा नं १, २, ३ का अधिकांश हिउँदको सुरुवातसँगै हिउँले ढाकिएर सेताम्य हुने गर्छन् ।समुन्द्रि सतहबाट नजिक रहेका र हिउँ नपर्ने पालिकाका अन्य बस्ति तथा छिमेकी गाउँपालिकाबाट चिसो समयमा हिउँ हेर्न र खेल्न सुन्दर उपत्यका रानिसैन घुम्नेको र कर्णालीमा र्याप्टिङ्ग गर्नेकोओइरो नै लाग्ने गर्दछ ।यस गाउँपालिकाका उच्च भागहरुमा विशेष गरी हिमाली भेगमा; कटुकी, चिराइतो, हातेजडी, पाँचऔले, सटुवा, जटामसि, यार्सागुम्बा, टिमुर,वनलसुन,च्याउँ,पाँचऔले लगाएत दुर्लभ तथा बहुमुल्य जडिबुटीहरु पाइन्छन्। वडा नं ४, ५, ६ र ७ का केही भागहरु छोएर कर्णाली नदी बग्दछ। नदी किनारका सुन्दर बगर तथा फाँटहरुमा प्रशस्तमात्रामा अन्नबाली फस्टाउने गर्दछ ।यस गाउँपालिकामा मुख्यगरी अन्न बालीमा धान,गहुँ,मकै,कोदो, कागुनो, फापर, जौं, चिनो, जुनेलो, फल्दछ भने दालहन तथा तरकारीबालीमा आलु,सिमि,भटमास,मसुरो लगायत फल्दछन् ।

१.२.२ ऐतिहासिक चिनारी,नामाकरण तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरुः

हिमाली गाउँपालिका धार्मिक तथा पर्यटकीय दृष्टिले महत्वपूर्ण क्षेत्रको रुपमा परिचित छ । लाटामष्टा, बानादेव, इसमि,कालिका, मष्टा कैलाश, लवासुर, पादुकाधाम, सुनन्दामाई, चण्डिका माई बुढीनन्दामाईउप्रिकोट, ठिग्रेनीमाई, रानिसैनलगातका क्षेत्र धार्मिक,ऐतिहासिक एवं सांस्कृतिक तथा पर्यटकिय महत्वबोकेका क्षेत्रहरु हुन् । यी सम्पूर्ण स्थलहरूपर्यटकीय महत्त्वका छन् र उचित संरक्षण तथा विकास गरी प्रचारप्रसार गर्न सके स्थानीय तहले मनज्ञ फाइदासमेत लिन सक्ने देखिन्छ। यस क्षेत्रमा दहछाल लघुजलविद्युत आयोजना, कुवाडीजलविद्युत आयोजना, नातिखोला जलविद्युत आयोजनाले यहाँको जीवनस्तर सुधारमा कायापलट गर्ने सम्भावना छ। यति मात्र हैन, स्थानीय तहको संस्थागत विकास हुँदै जादा यहाँ साना-ठूला सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालयहरू, सुरक्षा निकायहरू, ठुलाठुला भवनहरू, सानाठुला बजारहरू, होटेल्रेष्टुरा, खेलमैदान, शिक्षालयहरू, आदि भएका कारण त झनै यस स्थानीय तहको महत्त्व बढ्दै गएको छ । बाजुराकै ऐतिहासिक,सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक महत्व र सभ्यताबोकेको कर्णाली नदी यसै गाउँपालिका भएर बग्ने कारण यस स्थानीय तहमा सानाठूला बगर/जिउलाहरू बनेका छन। यी जिउलाहरूमा प्रसस्त मात्रामा अन्नबालीहरू उत्पादन गरिन्छन। भौगोलिक हिसाबले विकट भएपनि प्राकृतिक सांस्कृतिक सौन्दर्यताले यो गाउँपालिका भरिपूर्ण रहेको छ ।

१.२.३ जनसाङख्यिक अवस्थाः

हिमाली गाउँपालिका घरघुरी सर्वेक्षण तथा वस्तुगत विवरण (Digital village profile)२०७८ अनुसार जम्मा जनसङख्या ११६७२ रहेको देखिन्छ । वडा गत हिसाबमा जनसङख्याको वितरणलाई तलको तालिकाबाट प्रष्ट पार्न सकिन्छ ।

क्र.सं.	पुरुष	महिला	कूल जनसङ्ख्या	
			कुल	प्रतिशत
१	५९१	५२३	१११४	९.५४
२	६९४	५८३	१२७७	१०.९४
३	४९७	५१६	१०१३	८.६८
४	७६७	६४७	१४१४	१२.११
५	११४१	९९९	२१४०	१८.३३
६	१८४२	१७१०	३५५२	३०.४३
७	६०६	५५६	११६२	९.९६
			११६७२	१००

स्रोतःभिलेज प्रोफाइलः२०७८

१.२.३.१ उमेर अनुसार जनसङख्या वितरणः

हिमाली गाउँपालिकाको भिलेज प्रोफाइल २०७८ अनुसार कूल जनसङख्या ११६७२ रहेको देखिन्छ । उमेरगत हिसाबबाट सबभन्दा बढि ०-४ वर्ष उमेर समूमा २८९८(१३.२७%),०-३४ वर्ष उमेर समूह औषत भन्दा बढि जनसङख्याको समूह देखिन्छ ।त्यसै गरि सबभन्दा कम ७०-७४ को उमेर समूह रहेको छ ।जून कुल जनसङख्याको १.५९% अर्थात ३४८ जना रहेका छन् । ३५-७५+ वर्ष उमेर समूह औषत भन्दा कम जनसङख्या देखिन्छ ।यसबाट आर्थिक रुपमा सक्रिय जनसङख्या १५-४९(४९.०४%) रहेको हुँदा स्थानीय रोजगारीको अवसर भएमा जनशक्तिको कमि नहुने देखिन्छ ।

विद्यालय उमेर समुहको जनसङख्या ५-१८ वर्षको जनसङख्या ७६७४ रहेको छ । कूल जनसङख्याको ३५.१२% जनसङ्ख्या विद्यालय उमेरको छ । जसमा ३७०४(१६.९६%) छात्रा तर्फको जनसङख्या देखिन्छ ।

यस सम्बन्धी समग्र विवरण तलको तालिकाबाट प्रष्ट पार्न सकिन्छ ।

उमेर समूह	महिला			पुरुष			जम्मा	
	सङ्ख्या	प्रतिशत		सङ्ख्या	प्रतिशत		सङ्ख्या	प्रतिशत
		लिङ्ग	उमेरगत		लिङ्ग	उमेरगत		
०-४	४८४	४५.३२	८.७५	५८४	५४.६५	९.५३	१०६८	९.१६
५-९	६४९	४७.६२	११.७३	७१४	५२.३६	१२.६३	१३६३	११.६९
१०-१४	६२८	४७.१८	११.३५	७०३	५२.८२	११.५७	१३३१	११.४१
१५-१९	५८४	५४.६५	१०.५५	५८६	४५.३२	९.५६	११७०	१०.०३
२०-२४	६२१	४५.८०	११.२२	७३५	५४.२०	११.९९	१३५६	११.६३
२५-२९	४२४	४४.५८	७.६६	५२७	५५.४२	८.६०	९५१	८.१५
३०-३४	३५३	४४.५७	६.३८	४३९	५५.४३	७.१६	७९२	६.७९
३५-३९	३३७	४८.२१	६.०९	३६२	५१.७९	५.९१	६९९	५.९९
४०-४४	३०१	४८.०१	५.४४	३२६	५१.९९	५.३२	६२७	५.३९
४५-४९	२०७	४८.३६	३.७४	२२१	५१.६४	३.६१	४२८	३.६७
५०-५४	२४०	४५.२०	४.३४	२९१	५४.८०	४.७५	५३१	४.५५
५५-५९	१४४	४७.३७	२.६०	१६०	५२.६३	२.६१	३०४	२.६१
६०-६४	१९०	५४.१३	३.४३	१६१	४५.८७	२.६३	३५१	३.०१
६५-६९	१३२	५१.३६	२.३९	१२५	४८.६४	२.०४	२५७	२.२०
७०-७४	११६	४८.१३	२.१०	१२५	५१.८७	२.०४	२४१	२.०७
७५+	१२४	६४.२५	२.२४	६९	३५.७५	१.१३	१९३	१.६५
जम्मा	५५३४							

स्रोत:भिलेज प्रोफाइल:२०७८

१.२.४ धर्म तथा जातिगत आधारः

Himali R.M. Digital village profile २०७८ अनुसार हिमाली गाउँपालिकामा हिन्दु र बौद्ध गरि दुई प्रकारका धर्महरु मान्ने मानिसहरुको बसोबास रहेको देखिन्छ ।जस मध्ये ९६.०१% हिन्दू धर्म मान्ने मानिसहरु रहेका छन् भने बाकी ३.९८% जनसङ्ख्याले बौद्ध र इसाई धर्म मान्ने गरेको तथ्याङ्क भेटिन्छ । त्यसै गरी यस गाउँपालिकामा ब्राहमण क्षेत्री विश्वकर्मा परियार लगायत जम्मा ८ प्रकारका जातिहरुको बसोबास रहेको देखिन्छ। जातिगत हिसाबबाट हेर्दा सबैभन्दा बढि क्षेत्री ७११७ (६०.९७%) र सबैभन्दा कम जनजाति १९७ जना मात्र रहेको देखिन्छ ।क्षेत्री पछि क्रमशः ब्रहामण १०.८८%, विश्वकर्मा ८.२६%, सार्की ६.७२% लगायतकारहेको देखिन्छ ।

१.२.५ गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थाः

नेपालको शैक्षिक सन्दर्भलाई हेर्दा एक वर्षे प्रारम्भिक बालविकास सहित कक्षा १ देखि ८ सम्म आधारभूत तह तथा कक्षा ९ देखि १२ सम्म माध्यमिक तह रहेको छ । साथै नेपालमा निजी स्तरबाट सञ्चालित सशुल्क र सरकारी स्तरबाट सञ्चालित निःशुल्क गरी शिक्षा प्रणाली दुई प्रकारले सञ्चालन भएका छन । यस हिमाली गाउँपालिकामा पनि यी दुबै प्रणालीको शिक्षा सञ्चालन भइरहेको छ ।

१.२.५.१ नीतिगत प्रबन्धः

नेपालको संविधान २०७२मा शिक्षालाई प्राथमिकतामा राखेको छ साथै संविधानको भाग ३मा मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ । जस अन्तरगत धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धि हक उल्लेख छ । धारा ३१ मा शिक्षालाई

नागरिकको आधारभूत अधिकारको रुपमा व्यवस्था गरी प्रत्येक नागरिकलाई आधारभुत तहको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क, माध्यमिक तह निःशुल्क शिक्षा पाउने हक रहेको छ । अपाङ्गता भएका र आर्थिक रुपले विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक रहेको छ ।त्यस्तै दृष्टविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपि बहिरा तथा बोलाइ सम्बन्धी समस्या भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यमबाट कानुन बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने तथा नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक हुने कुरा उल्लेख गरिएको छ । यसै गरि संविधानको धारा ३८ मा महिलाको हक अन्तर्गत उपधारा ५ मा महिलालाई शिक्षा,स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदका आधारमा विशेष अवसर पाउने हक हुने छ भन्ने उल्लेख गरिएको छ ।यसै गरी नेपालको संविधान २०७२मा बालबालिकाको हक अन्तरगत प्रत्येक बालबालिकालाई परिवार तथा राज्यबाट शिक्षा,स्वास्थ्य, पालन-पोषण, उचित स्याहार, खेलकुद,मनोरञ्जन तथा व्यक्तित्व विकास तथा बाल सहभागिताको हक रहेको छ । बालबालिकालाई घर विद्यालय वा जुनसुकै स्थानमा शारीरिक, मानसिक वा कुनै किसिमको यातना दिन पाइने छैन भनि उल्लेख छ ।दलितको हक अन्तर्गत आधारभूत तहबाट उच्चतहसम्म छात्रवृत्ति सहित निःशुल्क शिक्षाको व्यवस्था हुने कुरा उल्लेख छ । त्यसै गरि नेपालको संविधानमा शिक्षालाई वैज्ञानिक,प्राविधिक,व्यावसायिक,सिपमूलक, रोजगारमूलक, जनमूखी बनाउदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिक एवं राष्ट्रिय हितप्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने, शिक्षा क्षेत्रमा राज्यको लागानी अभिवृद्धी गर्ने कुरा उल्लेख छ साथै नागरिकको व्यक्तित्व विकासको लागि पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केद्रको स्थापना र प्रवर्धन गर्ने कुरा उल्लेख छ ।

१५औं आवधिक योजनामा गुणस्तरीय शिक्षा मार्फत दक्ष, प्रतिस्पर्धी, उत्पादनशील, नवप्रर्वतनशील, मानव स्रोतको विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ ।त्यसै गरि विद्यालय क्षेत्र विकास योजना २०७३/०७४-२०७९/०८०मा समाजका विविधता पूर्ण परिवेश तथा आवश्यकताका यथार्थतालाई आत्मसाथ गरि सबै नागरिकलाई उत्पादनशील, जीवनयापन गर्न चाहने पूर्ण कार्यमूलक साक्षरता गणितीय सीप तथा आधारभूत जीवनोपयोगी सिपको विकासको अवसर प्राप्त गर्न सहजीकरण गर्दै जनशक्तिको क्षमता विकास निरन्तर एवं समावेशी प्रयत्न मार्फत मुलुकको सामाजिक, आर्थिक, विकासमा योगदान विद्यमान असमानता हटाउने लक्ष्य तथा राष्ट्रको सामाजिक, आर्थिक, रुपान्तरणका लागि आवश्यक स्वावलम्बी प्रवर्तनात्मक र मूल्य उन्मुख नागरिको विकासमा योगदान पुऱ्याउने दूर दृष्टि राखेको छ ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६मा सबै तहको शिक्षालाई प्रतिस्पर्धी, प्रविधिमैत्री, रोजगारमूलक र उत्पादन शील बनाइ देशको आवश्यकता अनुरुपको मानव संसाधन विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ । त्यसै गरी उच्च स्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोग २०७५को प्रतिवेदनमा शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्य पुरा गर्नका लागि सामाजिक न्याय सहित सभ्य समुन्नत स्वास्थ जनशक्ति उत्पादन राष्ट्र निर्माणको दिशा,व्यक्तिको सर्वाङ्गीण विकास र सामाजिक आर्थिक रुपान्तरणका लागि हिमाली गाउँपालिका शिक्षा ऐन-२०७५ निर्माण भइ कार्यान्वयनमा रहेको छ ।

हिमाली गाउँ पालिकाको स्थापना कालदेखि नै विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर सुधारमा विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै आएको छ ।परीक्षा प्रणाली, स्थानीय पाठ्यक्रम, प्रारम्भिक कक्षा पढाइ तथा सिकाइ सुधार, शिक्षक व्यवस्थापन तथा सिकाइ सुधार गतिविधिहरुमा केन्द्रित हुदै आएको छ ।यसै गरी गाउँपालिकाले उत्कृष्ट सिकाइ उपलब्धी तथा कार्यसम्पादनमा उत्कृष्ट विद्यालयहरुलाई पुरस्कृत गर्ने नीति अख्तियार गरेको छ ।यसै गरि विद्यार्थी संख्याको आधारमा वार्षिक शिक्षक दरबन्दी मिलानको नीति हिमाली गाउँपालिकाले अपनाउदै आएको छ । विद्यालयमा उचित व्यवस्थापकीय प्रवन्ध,सुशासन तथा पारदर्शिता कायम गर्नको लागि दुई महिनाको अन्तरमा प्रधानाध्यापकको बैठक बस्ने गरि कार्यक्रम निर्धारण गरिएको छ ।वर्तमान समयमा विद्यालयलाई सूचना तथा प्रविधि मैत्री बनाउनको

लागि सबै सामुदायिक विद्यालयहरुमा कम्प्युटर तथा ईन्टरनेट पुऱ्याउने नीति समेत गाउँपालिकाले अवलम्बन गरेको छ । यसका अतिरिक्त सबै माध्यमिक विद्यालयहरुको व्यवस्थापन,लेखा प्राणालीमा सुधार ल्याउन तथा विद्यालय तथ्याङ्कलाई व्यवस्थित पार्न अनलाइन प्रणालीलाई व्यवस्थित पार्ने नीति अवलम्बन गरेको छ ।

१.३ अवस्था,उपलब्धी र अन्तरः

१.३.१ शैक्षिक अवस्थाः

यस हिमाली गाउँपालिकाले गाउँपालिकाको स्थापना सँगै शिक्षामा विशेष जोड दिदै आएको छ । हरेक वर्ष शिक्षा क्षेत्रको वजेट विस्तारका साथै भौतिक पूर्वाधार, शैक्षिक गुणस्तरमा सुधार, शैक्षिक उपलब्धी हासिल लगायतका सम्पूर्ण पक्षको विस्तार हुदै आएको छ। यस गाउँपालिकामा पछिल्ला दिनहरुमा शिक्षाको पहुँचमा उल्लेखित विस्तार भएपनि गुणस्तर तथा सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चितता एक मुख्य चुनौतीको विषय बनेको छ ।

हिमाली गाउँपालिकाको शिक्षाको अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा यस गाउँपालिका भित्र सामुदायिक रुपमा संचालित २४ वटा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र(जसमा १७ वटा विद्यालयमा आधारित र १ समुदायमा आधारित बालबिकास केन्द्र)१४ वटा आधारभूत विद्यालय र ८ वटा माध्यमिक विद्यालयहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा ३ सामुदायिक अध्ययन केन्द्र सञ्चालनमा रहेको छ । साथै २ वटा संस्थागत आधारभूत विद्यालयहरु सञ्चालनमा रहेका छन् ।गाउँ पालिका भरिमा १ विद्यालयमा प्राविधिक विषयहरु पढाइ भइ रहेका छन् । जस मध्ये एक वटा CTEVE बाट सम्बन्धन प्राप्त रहेको छ ।हिमाली गाउँपालिकाको शैक्षिक तथ्याङ्क २०८१ अनुसार यस गाउँपालिका भित्र बालकक्षामा ३९५ जना, आधारभूत तह (कक्षा १-८)तर्फ २१६२ जना,माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२)मा ५१७ जना विद्यार्थी अध्यनरत रहेका छन्। कूल विद्यार्थी संख्या ३०७४ जना गाउँपालिका भर अध्ययनरत छन् ।

गाउँपालिकाको विद्यार्थी शैक्षिक तथ्याङ्कलाई तलको तालिकाबाट प्रष्ट देखाउन सकिन्छ ।

Code		ECD/PPC			G1-5			G6-8			G9-10			G11-12			Total		
Code	**Name**	**Girls**	**Boys**	**Total**	**Girls**	**Boys**	**Total**	**Girls**	**Boys**	**Total**	**Girls**	**Boys**	**Total**	**Girls**	**Boys**	**Total**	**Girls**	**Boys**	**Total**
001	Himali Rural Municipality	135	165	300	821	651	1472	412	344	756	155	142	297	67	66	133	1590	1368	2958
670020007	Badi Malika Secondary School	4	4	8	70	35	105	56	53	109	24	19	43	26	30	56	180	141	321
670250006	Bageshwori Secondary School	15	13	28	51	41	92	55	42	97	23	16	39	0	0	0	144	112	256
670020005	Bhawani Secondary	21	21	42	74	54	128	59	37	96	24	30	54	0	0	0	178	142	320
670050005	Bichhaiya Secondary	11	5	16	55	41	96	37	48	85	23	15	38	0	0	0	126	109	235
670050001	Budhinanda Basic School	0	0	0	29	21	50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	29	21	50
670020004	Chandika Basic School	11	12	23	24	16	40	0	0	0	0	0	0	0	0	0	35	28	63
670050002	Ganga Basic School	0	0	0	41	33	74	19	6	25	0	0	0	0	0	0	60	39	99
670050003	Goswora Basic School	5	8	13	7	10	17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	18	30
670050004	Himal Bhakti Basic School	2	4	6	12	7	19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14	11	25
670020010	Jana Jyoti Basic School	8	12	20	29	17	46	0	0	0	0	0	0	0	0	0	37	29	66
670020002	Janata Secondary	13	22	35	39	29	68	23	18	41	7	9	16	0	0	0	82	78	160
670020006	KholidandaBasic School	1	8	9	40	31	71	28	24	52	0	0	0	0	0	0	69	63	132
670250003	Kulmastajan Basic School	0	0	0	52	50	102	18	26	44	0	0	0	0	0	0	70	76	146

670050010	Lohasur Basic School	0	0	0	33	22	55	0	0	0	0	0	0	0	0	0	33	22	55
670250005	Mangal Maya Basic School	8	14	22	40	20	60	0	0	0	0	0	0	0	0	0	48	34	82
670250004	Nepal Rastriya	0	1	1	48	40	88	27	15	42	0	0	0	0	0	0	75	56	131
670050006	Rumdi Basic School	0	0	0	27	29	56	0	0	0	0	0	0	0	0	0	27	29	56
670250002	Saraswati Basic School	0	0	0	28	34	62	0	0	0	0	0	0	0	0	0	28	34	62
670250001	Shaileshwori Secondary	12	18	30	29	32	61	23	17	40	31	37	68	41	36	77	136	140	276
670050009	Sunanda Basic School	0	0	0	6	13	19	10	11	21	0	0	0	0	0	0	16	24	40
670050007	Thulakot Secondary	7	7	14	49	45	94	33	29	62	15	8	23	0	0	0	104	89	193
670050008	Yuna Secondary	17	16	33	38	31	69	24	18	42	8	8	16	0	0	0	87	73	160

स्रोत:IEMIS २०८०

१.३.२ मुख्य शैक्षिक सूचकहरुः

हिमाली गाउँपालिकाले शिक्षामा जोड दिदै आएको छ । हरेक वर्ष शिक्षा क्षेत्रको बजेटमा विस्तार गरिदै आएको छ । विद्यालय शिक्षालाई गहन रुपमा विश्लेषण गर्दा पछिल्ला दिनमा शिक्षाको पहुँचमा उल्लेखनीय विस्तार भएको भए तापनि गुणस्तर तथा सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चितता एक मुख्य चुनौतिको विषय रहेको छ । समग्र हिमाली गाउँपालकाको एकिकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली (IEMIS) २०८०को Dasboard मा देखिए अनुसार शैक्षिक सूचकहरुको अवस्थालाई तलको तालिकबाट प्रष्ट पार्न सकिन्छ ।

सूचकहरु को क्षेत्र	मुख्य कार्य सम्पादन सूचक/आर्थिक बर्ष	इकाई	सूचकहरूको बिगतको प्रगती प्रबित्ती				आधार वर्ष २०८१	
			१९/२०	२०/२१	२१/२२	२२/२३	२३/२४	२४/२५
			७७/७८	७८/७९	७९/८०	८०/८१	८१/८२	८२/८३
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा							
१.१	ECED मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER in ECED)	जम्मा	९५.५	८९.५	८८.८	९०.४	११०.५	११०.०
		छात्र	९८.६	८१.६	८०.९	९८.६	११८.०	११७.१
		छात्रा	९२.२	९९.४	९८.७	८२.०	१०२.७	१०२.७
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
१.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका मध्ये ECED को अनुभव लिई आएका बालबालिकाको प्रतिशत	जम्मा	८२.७	८३.२	८५.६	९५.७	६३.१	६३.६
		छात्र	७९.८	८०.५	८५.२	९७.६	६१.७	६२.२
		छात्रा	८५.९	८६.०	८६.०	९३.८	६४.४	६४.९
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)							
२.१	कक्षा १ मा सहजै देखिने प्रवेश दर (GIR Grade १)	जम्मा	९६.४	१०४.९	१०७.८	१०२.५	१०७.८	#####
		छात्र	९६.८	१०७.०	१०७.४	१००.६	९१.४	९३.२७
		छात्रा	९६.१	१०२.९	१०८.१	१०४.६	१२८.६	#####
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.२	कक्षा १ मा खुद प्रवेश दर (NIR Grade १)	जम्मा	९५.०	९५.०	९७.७	९५.६	२२.१	२३.५२
		छात्र	९५.३	९५.३	९८.१	९७.०	२०.६	२१.९७
		छात्रा	९४.६	९४.६	९७.३	९४.१	२४.०	२५.४७
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.३	आधारभूत तह (कक्षा १-५)	जम्मा	१००.२	१०४.९	१०५.७	१०२.५	१०५.१	१०६.८

	मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	छात्र	१००.२	१०७.०	१०२.५	१००.८	१०३.९	१०६.०
		छात्रा	१००.२	१०२.९	१०९.१	१०४.३	१०६.३	१०७.५
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.४	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर (NER)	जम्मा	९७.१	९७.१	९७.१	९५.३	७२.३	७६.३
		छात्र	९७.०	९७.०	९७.०	९५.४	७३.०	७७.४
		छात्रा	९७.२	९७.२	९७.२	९५.२	७१.५	७५.२
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूल प्रवेश दर ८ (%)	स्थानीय	०	०	०	०	१५५.१	१५८.८
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुद प्रवेश दर ८ (%)	स्थानीय	०	०	०	०	४४.२	५०.८
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.७	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थी मध्ये कक्षा ५ सम्म पुग्ने बालबालिकाको दर (Survival Rate to Grade ५)	जम्मा	८६.९	९६.३	९६.३	९८.२	८५.६	८६.०
		छात्र	८५.६	९४.३	९४.३	९९.४	८५.६	८६.०
		छात्रा	८८.२	९१.६	९८.२	९६.७	८५.६	८६.०
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.८	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ५ तथा अधारभुत तह (कक्षा १-५) पुरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Leve lM–G १-५)	जम्मा	८०.३	८९.६	८९.६	९४.५	७७.७	७८.५
		छात्र	७९.५	८७.९	८७.९	९४.८	७७.७	७८.५
		छात्रा	८१.२	९१.१	९१.१	९४.०	७७.७	७८.५
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका ८ (%)	जम्मा	०	०	०	०	३२.८	२५.८
		छात्र	०	०	०	०	३०.९	२४.३
		छात्रा	०	०	०	०	३४.८	२७.४
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१	आधारभूततह (कक्षा १-५) को कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	स्थानीय	१.००	०.९६	१.०६	१.०३	१.०२	१.०१
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						

२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	जम्मा	९९.४	१०४.३	१०८.३	१०६.५	९६.१	९६.१
		छात्र	९९.३	१०५.९	१०६.६	१०५.३	९६.२	९६.६
		छात्रा	९९.६	१०२.६	११०.२	१०७.८	९६.०	९५.६
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर (NER)	जम्मा	९६.३	९६.३	१.०६	१.०३	१.०२	१.०१
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर (NER)	जम्मा	९६.३	९६.३				
		छात्र	९५.५	९५.५				
		छात्रा	९७.१	९७.१	१०८.३	१०६.५	९६.१	९६.१
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१३	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थी मध्ये कक्षा ८ सम्मपुग्ने दर (Survival Rate to Grade 8)	जम्मा	७६.४	८५.२	८५.२	९५.२	९३.१	९४.३
		छात्र	७५.८	८३.२	८३.२	९६.१	९०.९	९२.१
		छात्रा	७७.१	८७.५	८७.५	९४.९	९५.२	९६.४
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१४	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थी मध्ये कक्षा ८ तथा अधारभुतह (कक्षा १-८) पुरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Level M–G १-८)	जम्मा	७१.१	८१.६	८१.६	९०.१	७०.०	७१.४
		छात्र	६९.९	७९.५	७९.५	८९.४	६८.३	६९.७
		छात्रा	७२.२	८४.०	८४.०	९१.१	७१.५	७२.९
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१५	आधारभूत तह (कक्षा १-८) को कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	स्थानीय	१.००	०.९७	१.०३	१.०२	१.००	०.९९
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						

२.१६	कक्षा ३ मा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	स्थानीय	Reading				४७.७	५०.९
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
		स्थानीय	Numeracy				६१.३	६३.९
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१७	कक्षा ५ मा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	स्थानीय	Reading				५६.०	५९.४
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
		स्थानीय	Numeracy				६७.५	७०.०
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१८	कक्षा ८ मा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	स्थानीय	Nepali				५६.६	६०.०
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
		स्थानीय	Math				४२.९	४६.४
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.१९	आधारभूत तह (कक्षा १-५ मा बिद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC)	जम्मा	०	०	०	०	३.०	१.८
		छात्र	०	०	०	०	०.०	०.०
		छात्रा	०	०	०	०	०.०	०.०
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						

	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC)	जम्मा	०.७	२.३	२.८	५.०	११.७	१०.८
		छात्र	०.९	४.२	४.३	५.४	१०.०	९.०
		छात्रा	०.४	०.१	१.१	४.६	१३.५	१२.६
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.२०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	स्थानीय	३६.५	३७.६	३७.८५	३९.००	२३.०	२३
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.२१	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा महिला शिक्षककोप्रतिशत	स्थानीय	४४.०	४४.६	४६.६०	४७.२०	२७.१	२७
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.२२	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	स्थानीय	२८.९	३०.५	२९.१०	३०.८०	९.३	९
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३	माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)							
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	जम्मा	६७.२	७२.३	८३.०	७३.४	४८.५	५१.४
		छात्र	६६.६	७५.२	९१.२	७१.३	४२.२	४५.४
		छात्रा	६७.९	६९.७	७५.४	७५.४	५५.१	५४.२
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर (NER)	जम्मा	५०.१	५२.१	५७.१	५१.६	२२.०	२५.४
		छात्र	४९.५	५१.२	५६.६	४९.६	१९.३	२३.१
		छात्रा	५०.७	५२.९	५७.७	५३.४	२४.८	२८.३
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.३	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) को कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	स्थानीय	१.०२	०.९३	०.८३	१.०६	१.३१	१.१९
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.४	आधारभूत तह बाट माध्यमिक तहमा संक्रमण	जम्मा	९१.०	९६.८	९६.८	९४.४	६९.९	८१.४२

	दर (Transition rate from Basic Level to Secondary Level)	छात्र	९४.७	९६.०	९६.०	९२.४	७१.७	
		छात्रा	८८.१	९७.६	९७.६	९६.१	६७.९	
		प्रदेश	प्रदेश					
		राष्ट्रिय	राष्ट्रिय					
३.५	कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थी मध्ये कक्षा १० सम्म पुग्ने दर (Survival Rate to Grade 10)	जम्मा	७२.९	८०.९	८०.९	९१.४	७४.९	७७.१
		छात्र	७०.१	७९.८	७९.८	९१.३	७३.१	७५.२
		छात्रा	७५.३	८२.१	८२.१	९२.०	७६.५	७८.७
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय	०	०	०	०	७८.७	८५.४
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.७	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	स्थानीय	१७.४	१८.६	१८.६५	२०.००	९.५	९.८
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.८	जम्मा सामुदयिक विद्यालय मध्ये कक्षा ९-१२ मा प्राबिधिक धार सहित सन्चालन गर्ने विद्यालयहरुमा भर्ना भएका जम्मा विद्यार्थी सङ्ख्या	स्थानीय	०.०	०.०	०.००	०.००	६.४	७.५
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
	सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरु मध्ये कक्षा ९-१२ मा बिज्ञान बिषयमा भर्ना भएका जम्मा विद्यार्थी प्रतिशत	स्थानीय	०.०	०.०	०.००	०.००	३.४	३.९
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.९	कक्षा १० मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	स्थानीय Nepali	०.०	०.०	०.००	०.००	६३.०	६५.९
		प्रदेश Nepali						
		राष्ट्रिय Nepali						
		स्थानीय English	०.०	०.०	०.००	०.००	४९.०	५२.१

		प्रदेश English						
		राष्ट्रिय English						
		स्थानीय Math	०.०	०.०	०.००	०.००	५४.०	५७.२
		प्रदेश Math						
		राष्ट्रिय Math						
		स्थानीय Science	०.०	०.०	०.००	०.००	३७.०	४०.७
		प्रदेश Science						
		राष्ट्रिय Science						
४	जिवन-पर्यन्त शिक्षातथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा							
४.१	५ बर्ष र सो भन्दा माथिका जनसङ्ख्या मध्ये साक्षर जनसङ्ख्या	स्थानीय	०.०	०.०	०.००	०.००	७१.५	७३.१७
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
४.२	१५ बर्ष र सो भन्दा माथिका जनसङ्ख्या मध्ये साक्षर जनसङ्ख्या	स्थानीय	०.०	०.०	०.००	०.००	६१.५	६३.२८
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
४.३	१५ देखि २४ बर्ष उमेरका जनसङ्ख्या मध्ये साक्षर जनसङ्ख्या	स्थानीय	०.०	०.०	०.००	०.००	९५.५	९५.६३
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
४.४	१५ बर्ष र सो भन्दा माथिको साक्षर दरमा लैङ्गिक समता सूचांक	स्थानीय	०.०	०.०	०.००	०.००	०.६५	०.६७
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						

५	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तालिम							
५.१	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति८(%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
५.२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (कक्षा ९-१२ वा डिप्लोमा वाप्रि-डिप्लोमा वा सो सरह) उत्तीर्णजन शक्ति ८ (वार्षिक सङ्ख्या)	स्थानीय छात्रा						
		स्थानीय छात्र						
		प्रदेश छात्रा						
		प्रदेश छात्र						
		राष्ट्रिय छात्रा						
		राष्ट्रिय छात्र						
६	सुशासन तथा व्यवस्थापन							
	सामुदायिक बिद्यालयमा स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा तहगत रूपमा कार्यरत शिक्षक र बिद्यार्थीको अनुपात (STR):-							
६.१	बालविकास तथा पूर्व प्र.बि.मा (ECED)		०.०	०.०	०.००	०.००	३५	३७
६.२	आधारभूत तह (कक्षा १-५)		०.०	०.०	०.००	०.००	३१	३६
६.३	आधारभूत तह (कक्षा ६-८)		०.०	०.०	०.००	०.००	९८	१००
६.४	आधारभूत तह (कक्षा १-८)		०.००	०.००	०.००	०.००	४४	४८
६.५	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०)		०.०	०.०	०.००	०.००	४६	४८
६.६	माध्यमिक तह(कक्षा ११-१२)		०.०	०.०	०.००	०.००	४०	४२
६.७	माध्यमिक बिद्यालय (कक्षा ९-१२)		०.००	०.००	०.००	०.००	४३	४५
७	शिक्षामा लगानी							

७.१	कूल बजेटको शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजित बजेट ८ (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
७.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
७.३	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू. हजारमा)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						

१.४ मुख्य समस्याहरुः

- विद्यालयमा विद्यार्थी भर्नादरमा वृद्धि नहुनु ।
- विद्यालयमा विद्यार्थी छोडने दर घटाउन नसकिनु ।
- पाठ्यक्रमले तोके बमोजिमका सिकाइ उपलब्धिहरु हासिल गर्न नसक्नु ।
- बाल/लैङ्गिक/अपाङ्गता मैत्रिपूर्ण विद्यालय व्यवस्थापन नहुनु ।
- भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गरी सिकाइ वातावरणमा सुधार हुन नसक्नु ।
- स्थानीय पाठ्यक्रमको प्रवोधिकरण र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न नसकिनु ।
- विषयगत र कक्षागत रुपमा कक्षामा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन नहुनु ।
- विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि पुऱ्याउन नसकिनु।
- कक्षाकोठामा शिक्षक तथा विद्यार्थी उपस्थिती कमजोर देखिनु ।
- स्पष्ट सुचक अनुसार अनुगमन तथा मूल्याङ्कन नहुनु ।
- विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीमा उल्लेख्य सुधार हुन नसक्नु ।
- शिक्षक उत्प्रेरणात्मक कार्यक्रम नहुनु ।
- शिक्षक पेशागत विकासका लागि आवश्यक तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नसिकनु ।
- विद्यालय दिवा खाजा, स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमको प्रभावकारीताको लागि भान्साकोठा,शोचालय तथा विद्यालय सरसफाइ व्यवस्थापन गर्न नसकिनु ।

१.५ चुनौतिहरुः

- अनिवार्य र निःशुल्क शिक्षा ऐन कार्यान्वयन गर्न ।
- विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा शिक्षक दरबन्दीको मिलान तथा वितरण गर्न,
- समुदायलाई सामुदायिक विद्यालयहरुको अपनत्व स्वीकार गराउन ।
- शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न ।
- विद्यालयहरुलाई नेट इन्टरनेटको पहुँचमा पुऱ्याउन ।

- स्थानीय पाठ्यक्रममा आधारित सन्दर्भ सामग्री तथा पाठ्यपुस्तक विकास गर्न ।
- विद्यालयहरुमा आवश्यकता अनुसार भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्न ।
- विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना गरी टिकाइ राख्न ।
- विद्यालय विपद प्रतिकार्य योजना विकास तथा कार्यान्वयन गर्न ।

१.६ अवसरहरुः

- शिक्षामापहुँच र सहभागितामा वृद्धिगर्ने ।
- शैक्षिक गुणस्तर सुधार गर्ने,
- शिक्षा सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्थाको कार्यान्वयन गर्ने,
- तिनै तहका सरकारबीच समन्वय,सहकार्य र जिम्मेवारी पूरा गर्ने
- शिक्षामा लगानी वृद्धि गरी गुणस्तर सुधार गर्ने,
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार गर्ने,
- स्थानीय पाठ्यक्रम,पाठ्यपुस्तक तथा पाठ्यसामग्री निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने
- सार्वजनिक विद्यालयप्रतिको जन चाँसो र अपनत्व ग्रहण गर्ने,
- प्राविधिक शिक्षाको विस्तारबाट रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्ने,
- स्रोतको पहिचान तथा व्यवस्थापन

परिच्छेद-दुई
लक्ष्य निर्धारण

२.१ राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोचः

आर्थिक तथा सामाजिक रुपान्तरणको माध्यमबाट न्यायपूर्ण समाजको विकास सहित नेपाललाई समृद्ध र नेपालीलाई सुखी बनाउन योगदान गर्ने ।

२.२ प्रदेशको दीर्घकालीन सोचः

....

२.३ पालिकाको दीर्घकालीन सोच/दूरदृष्टीः

“गुणस्तरीय,पहुँचयोग्य र प्रविधियुक्त शिक्षाःहिमाली गाउँपालिकाको अपेक्षा।“

२.४ गाउँपालिकाको लक्ष्यः

विद्यालय शिक्षामा सबैको पहुँच पुऱ्याइप्रतिस्पर्धी, प्रविधिमैत्री र गुणस्तरीय शिक्षाको माध्यमबाट दक्ष एवम् सिपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्ने ।

२.५ गाउँपालिकाको उद्देश्यहरुः

१. प्रारम्भिक बालविकास देखि माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क र समन्यायिक पहुँचको विस्तार गर्नु ।
२. विद्यालय शिक्षाको सिकाइ उपलब्धीमा सुधार गर्नु ।
३. विद्यालय शिक्षालाई आधुनिक सूचना प्रविधिसित जोड्नु ।
४. विपदजन्य अवस्थामा पनि बालबालिकाहरुलाई वैकल्पिक शिक्षाको अवसर प्रदान गर्नु ।
५. अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरुलाई विस्तार गर्नु ।
६. प्रभावकारी सिकाइका लागि आवश्यक सिकाइ वातावरणको सिर्जना गर्नु ।
७. शिक्षकको पेशागत क्षमता विकास गर्नु,
८. विद्यालयमा शैक्षिक सुशासन,जवाफदेहिता र उत्तरदायित्वबोध गराउनु ।

२.६ रणनीतिहरुः

१. एक विद्यालय एक बालविकास केन्द्रको अवधारणा लागु गरी त्यसलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
२. आवश्यकताको आधारमा विद्यालयको नक्साङ्कन, समायोजन र पुनःर्वितरण गरिने छ ।
३. विद्यालयमा सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चितताको लागि छात्रवृत्ति लगायतका कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
४. आर्थिक रुपमा विपन्न,गरिब,पिछडिएका वर्ग तथा भिन्न क्षमता भएका बालबालिकाको पहिचान गरी शैक्षिक सहयोग कार्यक्रम लागु गरिनेछ ।
५. बालविकास सहजकर्ताहरुको क्षमता विकासको लागि पालिका तथा अन्य निकायसित समन्वय गरी आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछन् ।

६. विद्यालय तहको शिक्षण सिकाइमा सुधार गर्नको लागि सबै कक्षाहरुमा शिक्षक, विद्यार्थी तथा अभिभावकबाट निर्मित ल्य अयकत बलम यिध अयकत शैक्षिक सामग्री निर्माण कार्यक्रम लागू गरिनेछ ।

७. बालबालिकाको चौतर्फी विकासको लागि सह-क्रियाकलापलाई सिकाइको अभिन्न अंग बनाइनेछ ।

८. शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धीका लागि सरोकारवाला बीच विद्यालय स्तरमा अन्तरक्रिया कार्यक्रम लागू गरिनेछ ।

९. शिक्षकको पेशागत सहयोगका लागि पालिका स्तरमा स्थानीय विज्ञ समूहको परिचालन,क्लस्टर तथा विद्यालय स्तरमा विषयगत शिक्षक समूहको निर्माण तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम लागू गरिनेछ ।

१०. विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा शिक्षकको पेशागत सहयोगको लागि पालिका स्तरमा निश्चित कार्यविधि बनाई विषय विज्ञको व्यवस्था गरिनेछ ।

११. शिक्षकको पेशागत विकासका लागि मागमा आधारित छोटा अवधिका तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

१२. सामाजिक सञ्चाललाई शिक्षण सिकाइ कार्यमा आवद्ध गर्दै लगिनेछ ।

१३. विद्यालयमा सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्न तथा प्रस्तावनामा आधारित पालिका प्रमुख शैक्षिक सुधार कार्यक्रमलाई सञ्चालन गरिनेछ ।

१४. सिकाइको लागि निरन्तर मूल्याङ्कनलाई अनिवार्य गरि कक्षा ५ र ८ मा पालिकास्तरीय परीक्षा सञ्चाल गरिनेछ।

१५. गाउँपालकाको शैक्षिक व्यवस्थालाई प्राभावकारी पार्नका लागि पालिकास्तरीय नमूना विद्यालय तथा आवासीय विद्यालय विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

१६. आवश्यकता अनुसार दरबन्दी मिलान गरी शिक्षा ऐन तथा नियमावलीमा तोकिए अनुसार प्रअ व्यवस्थापन गरि प्र.अलाई विद्यालयको शैक्षिक तथा शैक्षणिक नेतृत्वकर्ताको रुपमा विकास गर्दै लगिनेछ ।

१७. विद्यालयको सुशासन,जवाफदेहिता तथा व्यवस्थापनमा प्रभावकारिता ल्याउन विद्यालयको नेतृत्व क्षमता विकास,कार्यसम्पादन करार सम्झौता गरि पुरस्कार र दण्ड जस्ता विभिन्न रणनीतिक कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

१८. बालबालिकाको सिकाइका लागि अभिभावक सशक्तीकरण तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम लागू गरिनेछ ।

१९. निरन्तर सिकाइका लागि सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सुदृढीकरण गर्दै निरन्तर सिकाइ तथा जीवनोपयोगी सिपका कार्यक्रम सञ्चालनको पूर्ण जिम्मेवारी प्रदान गर्दै लगिनेछ ।

२०. विपदको बेलामा पनि सिकाइलाई निरन्तरता दिनका लागि पालिकास्तरमा वैकल्पिक सिकाइ सहजीकरण कार्यविधि तयार पारी प्रभावकारि रुपमा लागू गरिनेछ ।

२१. विद्यालयलाई आधुनिक सूचना प्रविधिसित जोड्न पालिकाले प्रविधिमैत्री सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ साथै सबै विद्यालयमा आइ.सि.टि ल्यावको स्थापनामा विशेष जोड दिनेछ ।

२२. प्राविधिक तथा व्यावसायिक विषय अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थीहरुका लागि प्रोत्साहन स्वरुप छात्रवृत्ति प्रदान गरिनेछ ।

२३. गरिब, आर्थिक रुपले विपन्न तथा दलित समुदायका बालबालिकाको लागि निःशुल्क शिक्षाको विशेष अवसरको व्यवस्था गरिनेछ ।

२४. गाउँपालिका, गाउँ शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति,प्रअ मार्फत निरन्तर शिक्षण सिकाइको अवस्थाबारे बुझ्न र थप प्रोत्साहनका कार्यका लागि सुपरीवेक्षणलाई निरन्ता प्रदान गरिनेछ ।

२५. नेपाल सरकार र विश्व खाद्य कार्यक्रमको साझेदारीमा सञ्चालित दिवा खाजा कार्यक्रमर यसका पुरक कार्यक्रमहरु (विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम, प्रारम्भिक तह सिकाइ (EGL),स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम) र बृहत यौनिकता शिक्षा कार्यक्रम साझेदार संस्थाहरु र यस पालिकाको साझेदारी र समन्वयमा प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

२६. विद्यालयको शैक्षिक सुधारका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई बढि जिम्मेवार बनाइ दण्ड र पुरस्कारको व्यवस्था लागु गरिनेछ ।

२७. विद्यालय शिक्षालाई प्रविधिमैत्री बनाउन एक शिक्षक एक ल्यापटप कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचकहरु:

क्र. सं.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष	२०७९	२०८३	२०८७	सूचकको स्रोत (IEMIS -2080)		कार्य सम्पादन सम्बन्धि सूचनाको स्रोत
१.प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा									
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर%	स्थानीय	९५.४	९५.४	९३	९५.८७			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	८६.२	८९.५	९४	९९			
१.२	प्रारम्भिकबालविकास र शिक्षाको अनुभव लिइ कक्षा १ मा भर्नाभएका बालबालिका %	स्थानीय	९६.१	९६.१	१००	१००			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	६८.६	७३	८५	९५			
२.आधारभूत शिक्षा कक्षा (१ - ८)									
२.१	कक्षा १ माभर्ना बाल बालिकाको खुद भर्ना दर %	स्थानीय	९७.८	९७.८	१००	१००			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	९६.९	९७.५	९९	१००			
२.२	कक्षा १ माभर्ना बाल बालिकाको कूल भर्ना दर %	स्थानीय	१६३.१	१६३.१	१२०	१००			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	१२१.९	११५	१०७	१०५			
२.३	कक्षा १-५ खुद भर्ना दर %	स्थानीय	९७.१	९७.१	९८.३	९९			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	९७.१	९९	९९.५	१००			
२.४	कक्षा १-५ कूल भर्ना दर %	स्थानीय	१४०.६	१४०.६	१२६	११५			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	११९.२	११५					
२.५	कक्षा ६-८ खुद भर्ना दर %	स्थानीय	९८	९८	९९	१००			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	९३.४	९९		१००			
२.६	कक्षा ६-८ कूल भर्ना दर %	स्थानीय	१३१.८	१३१.८	१२१	११०			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	११०.४	११०.४					

२.७	आधारभूत तहकक्षा ८ पूरा गर्ने दर		स्थानीय	८६.४९	८६.४९	८७	९०			
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	७९.३						
२.८	आधारभूत तह कक्षा १- ८ लैङ्गिक समता दर		स्थानीय	१.०	१.०	१.०	१			
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	१.०१	१.०१					
२.९	कक्षा ३ सिकाइ उपलब्धी	नेपाली	स्थानीय	६०	६०	६१	७०			
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय							
		गणित	स्थानीय	४९	५३	६०	६५			
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय							
		अंग्रेजी	स्थानीय	४६	५०	५३	५५			
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय							
२.१०	कक्षा ५ सिकाइ उपलब्धी	नेपाली	स्थानीय	४९	५०	५३	६०			
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	४५	५२	६०	७०			
		गणित	स्थानीय							
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	२८.३	४०	६०	७०			
		अंग्रेजी	स्थानीय	६०	६०	६२	६५			
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय							
२.११	कक्षा ८ सिकाइ उपलब्धी	नेपाली	स्थानीय	२५	२५	४०	५०			
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	६८.५	७०	७२	७५			
		गणित	स्थानीय	३२	३२	३९	५०			
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय	५३.५	६०	६५	७०			
		विज्ञान	स्थानीय	२८	२८	३५	५०			
			प्रदेश							
			राष्ट्रिय							
२.१२	कक्षा १-८महिला शिक्षक संख्या %		स्थानीय	स्थानीय	१८	१८	२०	२५		
			प्रदेश	प्रदेश						
			राष्ट्रिय	राष्ट्रिय	४३.७	४५	५०			

३.माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)									
३.१	कक्षा ९-१२ खुद भर्ना दर %	स्थानीय	५८.१५	५८.१५	६५	६७			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	४७.६		६५				
३.२	कक्षा ९-१२ कूल भर्ना दर %	स्थानीय	१११.८७	१११.८७	११०	१०५			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	७१.४			९९			
३.३	माध्यमिक तहकक्षा ९-१२ महिला शिक्षक %	स्थानीय	१७.४२	१७.४२	१७.८९	१९			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	२०.६	२२	२७	३३			
३.५	माध्यमिक तहकूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता दर	स्थानीय	०.८९	०.८९	०.९०	०.१			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय	१.०२	१	१	१			

परिच्छेद-३

विद्यालय शिक्षाका उपक्षेत्रहरु

३.१ प्रारम्भिक बालविकासः

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा विद्यालय जाने उमेर पूर्वका बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग गरी आधारभूत शिक्षाका लागि तयार गराउने कार्यक्रम हो ।सर्वाङ्गीण विकास अन्तर्गत बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक, तथा बौद्धिक, सामाजिक र संवेगात्मक विकास पर्दछन् ।नेपालको संविधान २०७२ को धारा-३९ मा बालबालिकाको हक अन्तर्गत उपधारा (३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनि उल्लेख गरिएको छ । शिक्षा ऐन,२०२८ आठौं संशोधनले बालविकास शिक्षालाई विद्यालयको संरचना भित्र कायम गरेको छ। राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ ले चार वर्ष उमेर पुरा भएका बालबालिकालाई एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकासको अवसर प्रदान गरिने छ भनि उल्लेख गरेको छ साथै नेपालको सोह्रौ योजनामा पनि प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमलाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अंगको रूपमा विकास गरी सबै बालबालिकाका लागि अनिवार्य गरिनेछ भन्ने रणनीति लिएको पाइन्छ। प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको मुख्य उद्देश्य विविध किसिमका मनोरञ्जनात्मक सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापका माध्यमद्वारा बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग पुऱ्याउनु र कक्षा एकमा प्रवेशका लागि तयार पार्नु हो। हालका वर्षहरूमा प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा पूर्व प्राथमिक शिक्षाका कारण सिकाइको तत्परतामा उल्लेख्य प्रगति भएको र बिचैमा पढाई छाड्ने तथा कक्षादोहोऱ्याउने दर घटाउनेमा यसको सकारात्मक प्रभाव रहेको र कक्षा एकमा प्रवेश गरेका बालबालिकाहरूको शैक्षिक उपलब्धि दर बढी हुने गरेको पाइएको छ। यो तह विद्यालय शिक्षाको आधारस्तम्भ मात्र नभई बालबालिकाको जीवनभरिको विकासको पूर्वाधार हो । प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षालाई विद्यालय र समुदाय दुवैमा सञ्चालन गरिएको छ। प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमलाई थप विस्तार गरी सबैको पहुँचसम्म पुर्याउने रणनीति विकास तथा गुणस्तर अभिवृद्धि गरिनेछ कार्यमा यो योजना केन्द्रित रहेको छ ।

३.१.२ वर्तमान अवस्थाः

हिमाली गाउँपालिका भित्र हाल १८वटा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरू सञ्चालित छन् जसमध्ये सामुदायिक प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र १७ वटा र संस्थागत प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र २ वटा रहेका छन्। प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षालाई विद्यालय र समुदाय दुबैमा सञ्चालन गरिएको छ । यस गाउँपालिकामा १ वटा बालविकास केन्द्र समुदायमा सञ्चालित रहेको छ । विद्यालयमा सञ्चालित प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र भन्दा समुदायमा सञ्चालन गरिएका बालविकास केन्द्रहरूको शैक्षिक तथा भौतिक पक्ष तुलनात्मक रुपमा कमजोर देखिन्छ। हाल प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा हाल १८ जना शिक्षकहरू कार्यरत छन् ।

शैक्षिक सत्र २०८० को तथ्यांक अनुसार सामुदायिक र संस्थागत तर्फ गरी जम्मा ४२४ जना बालबालिकाहरू बालविकास केन्द्रमा भर्ना भएका छन् । जसमध्ये छात्राहरू १८८ जना र छात्रहरू २३७ जना रहेका छन् । यस गाउँपालिकाको प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा भर्ना दर ६७.१ प्रतिशत रहेको छ । प्रत्येक वर्ष कूल भर्नादरमा सुधार देखिन्छ भने प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा एकमा भर्ना भएका बालबालिकाहरूको हाल ९२.५ प्रतिशत रहेका छन् ।

विस्तृत विवरण तलको तालिकाबाट प्रश्तुत गर्न सकिन्छ ।

क्षेत्रहरु	आ .व २०८१/०८२	आ .व २०८२/०८३	आ .व २०८३/०८४	आ .व २०८४/०८५	आ.व २०८५/०८६	आ.व २०८६/०८७
सामुदायिक विद्यालयको संख्या	२२	२२	१८	१८	१८	
संस्थागत विद्यालयको संख्या	२	२	२	२	२	
ECD विद्यार्थी संख्या	५००					
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा खुद भर्नादर %			३१%	६७.१%		
प्रारम्भिक बालबिकास र शिक्षाको अनुभव लिइ कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका %				९०%		

३.१.३ अवसर/चुनौतिहरूः

- सबै बालबालिकाहरुलाई बाल विकास शिक्षामा पहुँच सुनिश्चिता गर्ने ।
- बालविकास कार्यक्रमको नक्साङकन,पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार बालविकास केन्द्र सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने,
- प्रारम्भिक बालबिकास तथा शिक्षामा लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने,
- अपाङ्गता भएका बालबालिका, अनाथ तथा टुहुरा बालबालिकालाई बालविकास केन्द्रको पहुँचमा पुर्‍याउने,
- प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा तालिमप्राप्त शिक्षकको व्यवस्था गर्ने,
- प्रारम्भिक बालहेरचाह, पोषण, सुरक्षा तथा सिकाइको सम्बन्धमा अभिभावक जागरण गर्ने ।

३.१.४ उद्देश्यहरूः

- बालविकास उमेर समूहका बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा पहुँचको सुनिश्चित गर्नु ।
- बालविकास केन्द्रहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड अनुरुप विकास गर्नु ।
- सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ माप्रवेश गराउनु ।

३.१.५ रणनीतिहरू:

- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमलाई प्रविधिमैत्री, बालमैत्री एवं गुणस्तरीय बनाउँदै सबै बालबालिकाहरूको पहुँचमा विस्तार गरिनेछ ।
- माग आवश्यकता तथा दुरीको आधारमा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको समायोजन, पुनर्वितरण तथा आवश्यकभएमा नयाँ स्थानमा केन्द्र स्थापना गरिनेछ ।
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैरसरकारी संघ संस्था, सरकारी तथा निजी क्षेत्र र विद्यालयलाई जिम्मेवार बनाइनेछ ।
- प्रारम्भिक बाल कक्षामा निर्धारित मापदण्ड अनुरुप बसाइ व्यवस्थालाई ध्यान दिइ खेल तथा सिकाइ सामाग्री र अडियो-भिडियो सामग्री सहितको कक्षाकोठा व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- सबै बालकक्षा शिक्षकहरूका लागि सेवाकालीन क्षमता अभिवृद्धि तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।
- प्रत्येक वडा वा टोलमा खेल तथा सिकाई सामग्री सहितको बाल उद्यान वा बालपार्कको निर्माण गरिनेछ ।
- प्रत्येक वडामा कम्तीमा एउटा नमुना बालविकास केन्द्रको स्थापना गरिनेछ ।
- शिक्षकहरूसँग कार्यसम्पादन करार सम्झौता गरी पुरस्कार र दण्डको व्यवस्था गरिनेछ ।
- वि.व्य.स. सदस्यहरू, अभिभावकहरू तथा सरोकारवालाहरूका लागि प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा सम्बन्धी अभिमुखीकरण गरिने छ ।
- पाठ्यक्रमको कार्यान्वयनलाई अनिवार्य गरी सो बमोजिम सिकाइ सहजीकरण गरिनेछ ।
- शिक्षकहरूलाई जिल्ला भित्र वा बाहिरका नमूना तथा उत्कृष्ट केन्द्रहरूको भ्रमण गराई त्यहाँको असल अभ्यासलाई प्रयोगमा ल्याइनेछ ।

३.१.६ उपलब्धि, नतिजाहरू, प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उपलब्धि सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको अवसरसुनिश्चित भएको हुनेछ ।

प्रमुख नतिजाहरू

- प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाकार्यक्रममा सहज पहुँच हुने,
- प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा प्रवेश गरिनेछ ।
- प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूका सबै शिक्षकहरूले न्युनतम योग्यता र तालिम हासिल गरेका हुनेछन्,
- प्रत्येक वडामा कम्तीमा एउटा नमुना बालविकास केन्द्रको स्थापना भएको हुनेछ,
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय, गैरसरकारी संघसंस्था, विद्यालय र स्थानीयसरकार जिम्मेवार हुनेछ ।

पूर्व प्रा.बि./बालविकासका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरू (Proposed ECED Activities)													Financing Level (In NPR)		
प्रस्तावित कार्यक्रमहरु	लगानीको अनुमान (Cost Estimates (in '000s)					Existing unit cost	Proposed unit cost	बार्षिक भौतिक लक्ष्य (Yearly Physical Target)					Federal Gov.	Province Gov.	Local Gov.
	०२४/२५	०२५/२६	०२६/२७	०२७/२८	०२८/२९			०२४/२५	०२५/२६	०२६/२७	०२७/२८	०२८/२९			
	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६			८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६			
पूर्वप्रा.बि./ECED कक्षा/केन्दमा तोकिएका न्युनतम मापदण्डहरूको (Minimum Standards) कार्यन्वयन गर्ने	०.५	०.५	०.५	०.५	०.५		०.५	१	१	१	१	१	FG		
Revisting the existing ECED/PPE (including the institutional schools facilities) and establishment of new ECED centers based on need identification	१०	०	१०	०	१०		१०	१		१		१	LG		
Provision of ECED friendly WASH facility to ensure the compliance with	८२५	९९०	९९०	९९०	९९०		१५०	६	७	७	७	७	FG + PG + LG		

minimum standards															
Mid-day meal program (other regions)	२५५३	२५७९	२६०५	२६३४	२६६०		३.२	३९५	४००	४५०	५००	५५०	FG		
Implementation of the early childhood and learning standards for facilitating holistic development and learning of children	१५	१५	१५	१५	१५		१५	१	१	१	१	१	FG + PG + LG		
Performance grant to ECED centers and teachers (based on imporvement against set standards)	९९	९९	९९	९९	९९		१५	७	७	७	७	७	FG		
बिभिन्न प्रकारका अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई सहयोग (Support to disable students)	४	४	४	४	४		२	२	२	२	२	२	FG		

पालिका तहको स्वास्थ्य केन्द्रहरूमार्फत बार्षिकरुपमा बालबालिकाहरुकोस्वस्थ्य जांच गर्ने साथै बालबालिकाहरूमा अपाङ्गता परीक्षण गरी पहिचान गर्ने (Assement and identification of disabilities)	१२	१२	१२	१२	१२		०	१	१	१	१	१	LG		
ECED कक्षाका सहयोगी कार्यकर्ता/शिक्षकको	२,७३०	२,७३०	२,७३०	२,७३०	२,७३०		१३०	१८	१८	१८	१८	१८	FG		
ECED कक्षाका सहयोगी कार्यकर्ता/शिक्षकका लागि पोशाक भत्ता	२६३	४१३	४१३	४१३	४१३		१३	१८	१८	१८	१८	१८	FG		
ECED कक्षाका सहयोगीहरूका लागि तलब/भत्ता	#######	३,४३२	३,४३२	३,४३२	३,४३२		१०४	१८	१८	१८	१८	१८	FG		
ECED कक्षाहरूका सामग्री र सिकाई कुनाका लागि बजेट अनुदान	३३	३३	३३	३३	३३		१	१८	१८	१८	१८	१८	FG		

ECED कक्षाहरूका सिकाई सामग्री र बिद्धुतीय सिकाई सामग्रीका लागि बजेटअनुदान	११	१७	१७	१७	१७		०.५	१८	१८	१८	१८	१८	FG		
ECED कक्षाहरूमा अध्ययनरत तोकिएका अति बिपन्न र लक्षित समुदायका बालबालिकाहरुको सुबिधाका लागि बजेट अनुदान	-	-	-	-	-		०.५	०	०	०	०	०	FG		
जम्मा बजेट (लाखमा)	९	१०	१०	१०	१०										

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

शिक्षा ऐन २०२८ (संशोधन सहित) अनुसार प्रारम्भिक बालविकास देखि कक्षा ८ सम्मको शिक्षालाई आधारभूत शिक्षा भनिन्छ । दुर्गम तथा हिमाली जिल्ला बाजुराको हिमाली गाउँपालिकामा आधारभूत तहको शिक्षामा ९८ प्रतिशत भन्दा बढी बालबालिकाहरूको शिक्षा पहुँचमा रहेको देखिन्छ । यस विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाले विद्यालय शिक्षामा पहुँचलाई कायम राख्दै गुणस्तर वृद्धिमा जोड दिइएको छ ।

विद्यालय शिक्षाको विकासमा भएका विभिन्न प्रयास तथा परियोजनाहरू मध्ये आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजनासन १९९७-२००२, प्राथमिक शिक्षा परियोजना, प्राथमिक शिक्षा विकास परियोजना, सेती परियोजना(२०३८), माध्यमिक शिक्षा सहयोग कार्यक्रम(सन२००३-२००९), सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम(२००१-२०१६),विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना(SSRPM)विद्यालय क्षेत्र विकास योजना(२०१६/०१७-२०२२/०२३)आदि धेरै परियोजनाहरू सञ्चालन गरिएको छ। जसको प्रमुख लक्ष्य नेपालको शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि र शिक्षक व्यवस्थापन हो । विद्यालय शिक्षामा शिक्षक तालिम अनिवार्य गरिएको हुनाले आधारभूत तहका शिक्षककहरूलाई व्यापक तालिमको व्यवस्था गरियो । विद्यालयको समग्र भौतिक व्यवस्थापनलाई पनि उच्च महत्वका साथ भौतिक संरचनाहरूको समेत उल्लेख्य विकास गरिएको छ। सन् २०१५ पछाडि शैक्षिक सुधार र गुणस्तर वृद्धिका प्रयासहरू भएको देखिन्छ । हाल सञ्चालित विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमक्क्ए ले शैक्षिक गुणस्तरलाई जोड दिँदै संरचनागत रुपमा परिवर्तन गरिएको छ । जस अन्तरगत ४ वर्ष उमेर समूहकालागि प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा, ५ देखि ७ वर्ष उमेर समूहका लागि आधारभूत तह १ (कक्षा १ देखि ३) ८ वर्ष देखि ९ वर्ष उमेर समूहका लागि आधारभूत तह २ (कक्षा ४ र ५) १० देखि १२ वर्ष उमेर समूहका लागि आधारभूत तह (कक्षा ६,७ र ८) रहेका छन् । यिनै ३ वटा तहलाई नेपालको आधारभूत शिक्षाको तह भनिएको छ ।

नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३१ मा शिक्षालाई नागरिकको मौलिक हकको रुपमा व्यवस्था गरिएको छ । संविधानले सबैका लागि निःशुल्क तथा आधारभूत शिक्षा सुनिश्चित गरिनेछ प्रत्याभूति गरिएको सन्दर्भमा शिक्षा क्षेत्रको व्यवस्थापन एवम् सेवा प्रवाह प्रणालीको पुनरावलोकन एवम् परिमार्जन आवश्यकता महसुस गरी संविधानले स्थानीय तहको अधिकारमा बढोत्तरी गरि विद्यालय शिक्षा व्यवस्थापनमा तीनै तहको अधिकार सुनिश्चित गरी एकल अधिकार र संघ, प्रदेशको साझा अधिकार भित्र राखिए पनि सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न एकल वा साझा सूचिका आधारमा तीनै तहका सरकार जिम्मेवार रहेका देखिन्छन । आधारभूत शिक्षाको लक्ष्य ४ वर्ष देखि १२ वर्ष उमेर समूहका सबै बालबालिकालाईविद्यालय प्रवेशको पूर्व तयारी एवं गुणस्तरीय आधारभुत शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गरी तिनको शारीरिक, सामाजिक संवेगात्मक, संज्ञानात्मक, आध्यामिक तथा नैतिक शिक्षाको विकास गराई जीवनोपयोगी सीप एवम् मूल्यमा आधारित सामाजिक सांस्कृतिक विविधताबारे परिचित गराइ अपाङ्गता तथा सिकाइ कठिनाइ भएका बालबालिकालाई शैक्षिक स्तर वृद्धिकालागि संस्थागत सहयोग आवश्यक पर्ने हुँदा हिमाली गाउँपालिका,सामाजिक विकास समिति र शिक्षा,युवा तथा खेलकुद शाखा बीच समन्वय कायम गर्दै माध्यमिक शिक्षामा प्रवेश गराइ आवश्यकता अनुरुप निर्माण गरिएका शैक्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ सबैको समान दायित्व रहनेछ ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकाको शिक्षा शाखामा रहेको तथ्यांक अनुसार यस गाउँपालिकामा जम्मा २४ विद्यालयहरू रहेका छन् । जस मध्ये २२ वटा सामुदायिक र २ वटा संस्थागत विद्यालयहरू रहेका छन् अर्थात ९४ प्रतिशत सामुदायिक र ५.७१ प्रतिशतः संस्थागत विद्यालयहरू रहेका छन् । सामुदायिक तर्फ आधारभूतका विद्यालयहरू ८२.८५ प्रतिशत

छन् भने माध्यमिक विद्यालयहरू १७.१४ प्रतिशत रहेका छन् त्यसैगरी कक्षा १-५ का विद्यालयको प्रतिशत आधारभूत भित्र ५७.१४ प्रतिशत छ भने ६-८ का विद्यालयको प्रतिशत २२.८५ प्रतिशत रहेको छ ।
हिमाली गाउँपालिका शैक्षिक तथ्याङ्क २०८१ अनुसार ९६ प्रतिशत विद्यार्थी सामुदायिक विद्यालयमा रहेका छन् भने संस्थागत तर्फ ४ प्रतिशत रहेका छन् । समग्रमा ६५.५ प्रतिशत बालबालिकाहरू आधारभूत तहमा रहेका छन्। त्यसैगरी हरेक शैक्षिक सत्रमा आधारभूत तहका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या सामान्य वृद्धि भएको छ। यसै गरी विद्यार्थी भर्नादरमा समेत उल्लेखनीय सुधार आएको देखिन्छ। आधारभूत तह कक्षा ८को सिकाइ उपलब्धीमा खासै सुधार नहुनुले शिक्षण सिकाइको क्षेत्रमा सुधारको आवश्यकता रहेको देखिन्छ ।

२.३ अवसर/चुनौती

- शैक्षिक संस्थाहरूमा आधारभूत शैक्षिकपूर्वाधारहरूको समुचित व्यवस्थापन गर्नु,
- शैक्षिक समन्यायिकता, जनचासो र विश्वास सहित सार्वजनिक शिक्षामा आकर्षण गर्नु,
- विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा कक्षागत विषयगत रुपमा दरबन्दी मिलान तथा पुर्नवितरण,
- शैक्षिक सुशासन, उत्तरदायित्व र जवाफदेहिताको विकास गर्नु,
- व्यावहारिक बालमैत्री तथा प्रविधिमा आधारित सिकाइ वातावरणको निर्माण गर्नु
- विद्यालय बाहिर रहेका सम्पूर्ण बालबालिकाहरुलाई भर्ना गर्नु
- कक्षा छाडने दर शून्यमा झार्नु,
- विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाले अपेक्षा गरे अनुसार सिकाइ उपलब्धि वृद्धि गर्नु,
- सूचना तथा सञ्चारमा आएका नवीनतम् प्रविधिहरूलाई अवसरको रुपमा ग्रहण गर्नु ।

३.२.४ उद्देश्य:

- उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई आधारभूत शिक्षामा समतामुलक पहुँच तथा सहभागिताको सुनिश्चितता गर्नु.
- आधारभूत तहका विद्यार्थीहरूमा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्नु,
- आधारभूत तह पूरा गर्ने बालबालिकाहरूको संख्यामा सुधार ल्याउनु,
- सिकाइ सुधारको लागि शैक्षिक तथा भौतिक वातावरणलाई बालमैत्री बनाउनु
- विद्यार्थी सिकाइप्रति उत्तरदायी, विद्यालयको व्यवस्था तथा प्रबन्धमा सुधार ल्याउनु ।

३.२.५ रणनीति

१. जनसहभागिता सहितको भर्ना अभियानलाई प्रभावकारी बनाउँदै आधारभूत तहमा विद्यालय बाहिर बालबालिकाहरू नरहेको घोषणा गरिनेछ ।
२. जोखिममा परेका,आर्थिक रुपमा विपन्न,दलित समूदायका विद्यार्थीहरूको सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन गर्न त्यस्ता विद्यार्थीको पहिचान गरी सिकाइ सामग्री लगायतको सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
३. विद्यार्थीलाई टिकाइ राख्न दिवा खाजा कार्यक्रमलाई विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाको सहयोगमा प्रभावकारीरूपमा कार्यन्वयन गरिनेछ।

४. कक्षा दोहोऱ्याउने र अनुत्तीर्ण हुने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्यालाई क्रमशः न्यूनीकरण गर्नउपचारात्मक शिक्षणको माध्यम अवलम्बन गरिनेछ ।

५. अध्ययनको निरन्तरताका लागि बालकेन्द्रित शिक्षण, बालमैत्री शैक्षणिक वातावरण, शिक्षक विद्यार्थी बीच सुमधुर सम्बन्ध विकास, सिकाइमुखी शिक्षण पद्धति, सुरक्षित कक्षाकोठा, सम्मानपूर्ण व्यवहार जस्ता उपायहरूको अवलम्बन गरिनेछ ।

६. प्राथमिकताको आधारमा विद्यालयमा आवश्यक न्यूनतम भौतिक व्यवस्था, भवन, शौचालय, खानोपानीको व्यवस्था लगायतकाआवश्यक सुविधाहरू संघीय सरकार र प्रदेश सरकारसँग समन्वय गरी थप गर्दै लगिनेछ ।

७. सामान्य मर्मत संभार गरी व्यवस्थापन गर्न सकिने भौतिक व्यवस्थापनको कार्यलाई स्थानीय समुदाय परिचालन गरी अगाडि बढाइनेछ ।

८. भौतिक निर्माणको कार्यलाई 'आफ्नो विद्यालय आफै बनाऔं' भन्ने नारा तय गर्दै लागत सहभागितालाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

९. शिक्षक तथा विद्यार्थी मार्फत शैक्षिक सामग्रीको विकास तथा विस्तार गरिनेछ ।

१०. शिक्षण सुधार योजना निर्माण र पठन सहितको शिक्षणलाई अनिवार्य गरिनेछ।

११. विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण तथा परियोजना कार्यलाई प्राथमिकता दिइ शिक्षण सिकाइ कार्य अगाडि बढाइनेछ।

१२. लागत सहभागिताको आधारमा हरेक विद्यालयमा प्रविधिमा आधारित शिक्षण सिकाइलाई उच्च प्राथामिकता प्रदान गरिनेछ । शिक्षकले कक्षाकोठामा बिताउने समय सम्बन्धि कार्यविधि कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

१३. कक्षा ५ र कक्षा ८ मा गाउँपालिकास्तरीय स्तरीकृत परीक्षा सञ्चालन गरिनेछ ।

१४. गाउँपालिकामा क्रमशः निश्चित मापदण्डको आधारमा हरेक वडामा एक नमूना आधारभूत विद्यालय स्थापना गरिनेछ ।

१५. कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाहरूका लागि बालमैत्री सिकाई वातावरण निर्माण गर्दै आधारभूत साक्षरता सीपविकासको लागि पढाइ तथा गणितीय साथै अन्य अन्तरविषयक जीवनोपयोगी पक्षको शिक्षण सिकाइ कार्यलाई सुनिश्चित गर्न पठन तथा गणितीय सीप केन्द्रित क्रियाकलापहरूलाई निरन्तरता गरिनेछ ।

१६. स्थापना भएका कक्षा पुस्तकालय तथा बुक कर्नरमा नियमित पढाइ तथा स्वयं सिकाइ एवं गणितीय सीप विकास गरिनेछ ।सामाग्रीहरूलाई उचित व्यवस्थापन तथा प्रयोगलाई अनिवार्य गरी सोको अभिलेखीकरण गरिनेछ ।प्रविधिमैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापनका लागि प्रत्येक आधारभूत विद्यालयमा इन्टरनेट, कम्प्युटर लगायतका सुविधा बिस्तार तथा अभिवृद्धिका लागि बजेट व्यवस्थापन गरिनेछ ।

१७. कक्षा १ देखि ५ सम्मका बालबालिकाहरूको सिकाइ सहजीकरणका लागि आवश्यकताका आधारमा शैक्षिक सामाग्री व्यवस्थापन शीर्षकमा अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ ।

१८. कक्षा १ देखि ५ सम्मका बालबालिकाहरूकालागि पठन सीप विकासका लागि गाउँपालिका स्तरीय पढाइ मेला तथा प्रतियोगिता सञ्चालन गर्न आवश्यक बजेट व्यवस्थापन गरिनेछ तथा विद्यालय स्तरीय अभिभावक सम्मान कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

१९. विद्यार्थी सिकाइ स्तरको पहिचानका लागि गाउँपालिका स्तरीय सिकाइ उपलब्धी परीक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गरी उत्कृष्ट विद्यार्थी र विद्यालय सम्मान गरिनेछ ।

२०. कक्षा १-५ सम्मका बालबालिकाहरूका लागि पठन सीपमा आधारित सिकाइ वातावरणका लागि छापामय कक्षाकोठा व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्दै समयानूकुल जीवनोपयोगी, व्यावहारिक, गणितीय सिप सहितको अन्य विषयको शिक्षण सिकाइलाई सीप केन्द्रित क्रियाकलापहरूलाई निरन्तरता दिइनेछ ।

२१. प्रत्येक विद्यालयमा दिवाखाजा व्यवस्थापनको लागि भान्सा घर निर्माण गरिने छ ।

२.३.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धि

आधारभुत तहमा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने । अनिवार्य र निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित भई खुद भर्ना दर तथा टिकाउदरमा वृद्धि हुने तथा कक्षा छोड्ने रदोहोऱ्याउने दरमा कमि आएको हुने ।

नतिजा

आधारभूत तहका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरू (Proposed Activities for Basic Level)												
प्रस्तावित कार्यक्रमहरु	बार्षिक भौतिक लक्ष्य (Cost Estimates (in '000s)					Existing unit cost	Proposed unit cost	लगानीको अनुमान (Yearly Physical Target)				
	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	२०२८/२९			२०२४/२५	२०२/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	२०२८/२९
	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६			८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६
सामुदायिक आधारभूत बिद्यालयमा (कक्षा १-५) स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा कार्यरतशिक्षकका लागि तलब भत्ता (दुर्गम भत्तासहित)	४२,८१५.४	४२,८१५.४	४९,७२५.०	४९,७२५.०	४९,७२५.०		५८५	५९	५९	५९	५९	५९
सामुदायिक आधारभूत बिद्यालयमा (कक्षा ६-८) स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकका लागि तलब भत्ता (दुर्गम भत्ता सहित)	१०,३१८.९	१०,३१८.९	११,२३२.०	११,२३२.०	११,२३२.०		६२४	१३	१३	१३	१३	१३
आधारभूत तह १-५ का लागि थप वटा नयाँ शिक्षक दरबन्दी सिर्जना गर्ने वा सो बराबरको शिक्षण सिकाई बजेट अनुदान प्रदान गर्ने	-	-	-	-	-		५८५	०	०	०	०	०
आधारभूत तह ६-८ का लागि थप वटा नयाँ शिक्षक दरबन्दी सिर्जना गर्ने वा सो बराबरको शिक्षण सिकाई बजेट अनुदान प्रदान गर्ने	१२,०३८.८	९,१७२.४	१०,६०८.०	८,११२.०	८,७३६.०		६२४	१०	२०	५	५	२

सामुदायिक आधारभुत तह (कक्षा १-८) बिद्यालयहरुमा कार्यरत कर्मचारी र साहयक कर्मचारीहरूका लागि तलब भत्ता (पोशाक र दुर्गम भत्ता सहित)	२,६२२.०	२,६२२.०	२,६२२.०	२,६२२.०	२,६२२.०		११४	५	५	५	५	५
सामुदायिक आधारभुत तह (कक्षा १-५) बिद्यालयहरुका लागि व्यवस्थापन/सन्चालन खर्च (शिक्षण सिकाई समाग्री, कम्तिमा १ सेट पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका र Book corner समेतका लागि)	२,२५०.०	२,२५०.०	२,२५०.०	२,२५०.०	२,२५०.०		१५०	५	५	५	५	५
सामुदायिक आधारभुत तह (कक्षा १-८) बिद्यालयहरुका लागि व्यवस्थापन/सन्चालन खर्च (शिक्षण सिकाई समाग्री, कम्तिमा १ सेट पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका र Book corner समेतका लागि)	१,६००.०	१,६००.०	१,६००.०	१,६००.०	१,६००.०		२००	५	५	५	५	५
आधारभूत तह (कक्षा १-८) का लागि प्र.अ.भत्ता	१६५.६	१६५.६	१६५.६	१६५.६	१६५.६		७.२	५	५	५	५	५
आधारभूत बिद्यालय (कक्षा १-८) का लागि सन्चालन र व्यवस्थापन बापत एकमुष्ठ अनुदान (SIP निर्माण/ अद्यावधिक, SMC का सदस्यहरूको क्षमता विकास, अभिभावक शिक्षा, अतिरिक्त्त क्रियाकलाप, सामाजिक	१,१५०.०	१,१५०.०	१,१५०.०	१,१५०.०	१,१५०.०		५०	५	५	५	५	५

परीक्षण, EMIS व्यवस्थापन, School report card विकास र प्रयोग, School bulletin प्रकाशन,आदिका लागि)												
आधारभूत तह (कक्षा १-५) सन्चालित परम्परागत धार्मिक बिद्यालयहरुःगुरुकुल/ आश्रम, गुम्बा र मदरसाका लागि बजेट अनुदान	-	-	-	-	-		५००	९	९	९	९	९
आधारभूत तह (कक्षा १-८) सन्चालित परम्परागत धार्मिक बिद्यालयहरुः गुरुकुल/आश्रम, गुम्बा रमदरसाका लागि बजेट अनुदान	-	-	-	-	-		१०००	०	०	०	०	०
दुर्गम तथा हिमाली जिल्लाहरुमा सन्चालित घुम्तीबिद्यालयहरुका लगी बजेट अनुदान	-	-	-	-	-		५००	०	०	०	०	०
बहुकक्षा/बहुभाषिक कार्यक्रम (MGML program) सन्चालन भएका बिद्यालयका लागि सन्चालन अनुदान	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०		१००	०	०	०	०	०
बहुभाषिक कार्यक्रम (ML program) सन्चालन भएका बिद्यालयका लागि सन्चालन अनुदान	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०	१००.०		१००	०	०	०	०	०
Early Grade Learning (EGL) program कोन्युनतम package कार्यक्रम व्यवस्थापनर	१३५.०	१३५.०	१३५.०	१३५.०	१३५.०		३	२२	२२	२२	२२	२२

संचालनकालागि बिद्यालयहरुलाई बजेट अनुदान												
पालिका तहको स्वास्थ्य केन्द्रहरूसँगको समन्वयमा बिद्यालय स्वस्थ्य कार्यक्रम सन्चालन अनुदान								२२	२२	२२	२२	२२
आधारभूत तह (कक्षा १-५) का लागि पाठ्यपुस्तक खरिब र बितरण अनुदान	१,२२२.७	१,१६५.०	१,१९२.६	१,१५३.७	१,१८५.६		०.४	२६८७	२६८७	२६८७	२६८७	२६८७
आधारभूत तह (कक्षा ६-८) का लागि पाठ्यपुस्तक खरिब र बितरण अनुदान	१,७३५.०	१,५१३.०	१,५२०.८	१,३८०.०	१,४२०.१		१	७०७	७०७	७०७	७०७	७०७
कर्णाली क्षेत्रका ५ जिल्लाका आधारभूत तह (कक्षा १-५) का बालबालिकाका लागि दिवा खाजा व्यवस्थापन र सन्चालन अनुदान कर्णाली क्षेत्रका ५ जिल्लाका आधारभूत तह (कक्षा १-५) का बालबालिकाका लागि दिवा खाजा व्यवस्थापन र सन्चालन अनुदान	१,२३५.६	१,१७७.३	१,२०५.१	१,१६५.८	१,१९८.१		४.४	१४५५	१४५५	१४५५	१४५५	१४५५
कर्णाली कर्णाली बाहेक अन्य क्षेत्रकाजिल्लाकाआधारभूत तह (कक्षा १-५) काबालबालिकाका लागि दिवा खाजा व्यवस्थापन र सन्चालन अनुदान	८,१५९.०	७,७७४.१	७,९५७.८	७,६९८.२	७,९११.१		३.२	२१६२	२१६२	२१६२	२१६२	२१६२
आधारभूत तहमा अध्ययनरत बिद्यार्थी मध्ये करिब२०%बिद्यार्थीलाई मागमा आधारित साधारण छात्रवृत्ति(	१,२२२.७	१,१६५.०	१,१९२.६	१,१५३.७	१,१८५.६		०.४	२६८७	२६८७	२६८७	२६८७	२६८७

सबै कर्णाली क्षेत्रका बिद्यार्थीलाई समेत) बापतको बजेट अनुदान												
आवासीय सुबिधा प्राप्त गर्ने बाहेकका बिभिन्नअपाङ्गता भएका बिद्यार्थीहरुलाई थप सुबिधा बापतको बजेट अनुदान	४९.५	५४.०	५९.५	५४.५	५१.०		०.५	०	१०८	११९	१०९	१०२
आवासीय सुबिधा सहितको छात्रवृत्ति बापतको बजेट अनुदान	३००.०	४५०.०	६००.०	७५०.०	९००.०		१०००	१	२	२	२	२
कक्षा ६-८ का छात्राहरूलाई Sanitary एबम बितरण बापतको बजेट अनुदान	१०९.२	२१.०	१०५.०	५८.८	-		६	०	०	०	०	०
बिद्यालयहरुमा ICT lab स्थापना र ICT learning materials व्यवस्थापन बापतको बजेट अनुदान	-	-	-	-	-		५०	०	०	०	०	०
समता रणनिति कार्यन्वयन गरी सोका आधारमा लक्षित स्थानीय तहहरूमा बिद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरुलाई बिद्यालय शिक्षामा ल्याई उनीहरूको शिक्षालाई निरन्तरता दिन पालिकाहरुलाई बजेट अनुदान	४९.५	५४.०	५९.५	५४.५	५१.०		०.५	०	१०८	११९	१०९	१०२

शुन्य दरबन्दी भएका बिद्यालयहरूलाई एकमुष्ठ बजेट अनुदान	३००.०	४५०.०	६००.०	७५०.०	९००.०		१०००	१	२	२	२	२
SMCs र PTAs को क्षमता अभिबृद्दी र अभिभावकहरूलाई सचेतना कार्यक्रम	०.५	०.५	०.५	०.५	०.५		०.५	१	१	१	१	१
आधारभूत तहको अन्तिम परीक्षा (कक्षा ८) व्यवस्थापन र सन्चालन बापत स्थानीयतहलाई बजेट अनुदान	१७७.५	१५७.४	१५०.२	१३२.०	१३६.८		०.२५	०	६२०	६००	५२०	५३५
आधारभूत तहको जम्मा बजेट (लाखमा)	९२.९०	८९.०५	९८.८३	९५.७४	९६.८५							

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

नेपालको संविधान २०७२ ले माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गरिनेछ हक स्थापित गरेको छ। संविधानले एकातिर विद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र रहने व्यवस्था गरेको देखिन्छ भने अर्कातिर शिक्षालाई संघ,प्रदेश र स्थानीय सरकारको साझा अधिकार भित्र पनि राखेको छ। यसरी गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चितताका लागि संविधानले तीन तहलाई जिम्मेवार बनाउने स्पष्ट मार्गनिर्देशन गरेको छ। शिक्षा ऐन २०२८ ले कक्षा ९-१२ लाई माध्यमिक शिक्षाको रुपमा राखेको छ। माध्यमिक शिक्षालाई साधारण, प्राविधिक तथा व्यावसायिक र परम्परागत गरी तीन प्रकारमा वर्गीकरण गरिएको छ । गुरुकुल, गोन्पा विहार, मदरसा, मुन्धुम लगायतका परम्परागत शिक्षा पद्धतिलाई माध्यमिक शिक्षामा समेटिएको छ । माध्यमिक शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना एकलपथको हुने व्यवस्था छ ।

माध्यमिक तहको सिकाइ सक्षमताहरूमा मानवीय मूल्य, मान्यता र लोकतान्त्रिक संस्कार अवलम्बन गर्दै राष्ट्र र राष्ट्रियताको प्रवर्द्धनका लागि सचेत नागरिकको जिम्मेवारी वहन, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय परिवेशसँग परिचित भई विविधता, सदभाव र सह-अस्तित्वलाई आत्मसाथ गर्दै सभ्य, सुसंस्कृत र समतामूलक समाज निर्माणका लागि भूमिका निर्वाह, दैनिक क्रियाकलापका साथै प्राज्ञिक क्षेत्रमा आत्मविश्वासका साथ उपयुक्त, सिर्जनात्मक र सान्दर्भिक रूपमा भाषिक सिपको प्रयोग, प्रभावकारी सिकाइ, रचनात्मक र विश्लेषणात्मक सोच तथा सामाजिक सम्पर्क र सञ्चारबाट विचारहरूको आदानप्रदान, व्यक्तिगत विकास र आवश्यकताको परिपूर्तिका लागि सिकाइप्रति सकारात्मक सोचको विकास तथा स्वअध्ययन एवं ज्ञान र सिपको खोजी गरिनेछ बानीको विकास, गणितीय समस्या समाधानमा गणितीय अवधारणा, सिद्धान्त तथा तार्किक सिपको प्रयोग, व्यावहारिक गणितीय ज्ञान र सिपको बोध र प्रयोग, वैज्ञानिक ज्ञान, तथ्य, सिद्धान्त र प्रविधिको समुचित प्रयोग, जीवनजगत र व्यवहारसँगको सम्बन्ध बोध गरी जीवनोपयोगी सिपको प्रयोग गर्दै समाजसापेक्ष व्यवहार प्रदर्शन, स्वास्थ्यप्रतिको सचेततासहित वातावरण संरक्षण र संवर्धन तथा जनसङ्ख्या व्यवस्थापनमा सक्रिय सहभागिता, प्राकृतिक तथा सामाजिक घटनाको विश्लेषण, तिनको कारण र असर बोध तथा सकारात्मक व्यवहार प्रदर्शन, वैज्ञानिक खोज तथा अनुसन्धान गर्न आवश्यक प्राविधिक सिपहरू हासिल गरी आधुनिक प्रविधिहरूको दैनिक जीवनमा प्रयोग, श्रमप्रति सम्मान गर्दै कामको संसारमा आत्मविश्वास साथ तयारी, प्राविधिक ज्ञान, सिप, प्रवृत्ति तथा पेसागत र व्यवस्थापकीय क्षमताको विकास र प्रयोग तथा उच्च तहमा अध्ययनको आधार विकास गरिनेछ रहेका छन् ।

१५ औं योजनाले माध्यमिक शिक्षामानिःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षालाई गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र प्रविधिमैत्री बनाउने कुरामा जोड दिएको छ भने शिक्षा नीति २०७६ ले गुणस्तरीय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गर्दै सिर्जनशिलता, रचनात्मकता, अध्ययनशीलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी, सीपयुक्त एवं उत्पादनशील जनशक्ति तयार गरिनेछ उद्देश्य राखेको छ ।

१६ औं योजनाले माध्यमिक शिक्षालाई वृति विकास र उच्च शिक्षालाइ उद्धम तथा रोजगार केन्द्रित," पढ्दै कमाउदै र कमाउदै पढ्दै" अबधारणा उल्लेख गरिएको छ । साथै यस योजनाले माद्यमिक शिक्षामा खोज अनुसन्धान विकासमा आधारित नविनत्तम व्यवहारिक प्रयोगात्मक, सीपयुक्त र जीवनोपयोगी शिक्षाको प्रवर्द्धन गरिनेछ नीति लिईएको छ ।

हिमाली गाउँपालिकाले नीतिगत रुपमा माध्यमिक तहको शिक्षालाई प्रविधियुक्त, सीपमूलक, निःशुल्क, बालमैत्री र समावेशी गराउने नीति अख्तियार गरेको छ ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

हिमाली गाउँपालिका भित्र हाल २४ विद्यालयहरू रहेका छन। जसमध्ये २२ वटा सामुदायिक र २ वटा संस्थागत विद्यालयहरू रहेका छन। कक्षा १-१० सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयको संख्या ५ वटा रहेको छ । त्यसैगरी कक्षा १-१२ सञ्चालित कुल विद्यालय ३ वटा रहेका छन ।

३.३.३ अवसर र चुनौतीः

- निःशुल्क माध्यमिक शिक्षालाई कार्यान्वयन गर्नु
- सबै किसिमका बालबालिकालाई समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु
- माध्यमिक तहमा प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षालाई व्यवस्थित गर्नु ।
- सुचना तथा सञ्चार प्रविधिमा शिक्षक र विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गर्नु
- विषयगत दरबन्दिको व्यवस्था गरी विद्यालयमा सक्षम जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धीमा सुधार ल्याउनु ।
- शिक्षकहरूको पेशागत वृत्ति तथा विकासलाई व्यवस्थितगर्नु।
- विपदजन्य परिस्थितिमा सिकाइमा निरन्तरता दिनु ।
- विद्यालय शिक्षालाई विविधता अनुकुल, समावेशी र समतामूलक बनाउनु ।

३.३.४. उद्देश्यहरूः

- माध्यमिक शिक्षा सबैको पहुँचमा ल्याउनु ।
- माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूमा न्युनत्तम सिकाइ उपलब्धी सुनिश्चित गर्नु ।
- सिकाइ सुधारको लागि शैक्षिक तथा भौतिक वातावरणलाई बालमैत्री बनाउनु ।
- विद्यार्थी सिकाइप्रति उत्तरदायी विद्यालयको व्यवस्थापन तथा प्रबन्धमा उल्लेखनीय सुधार ल्याउनु ।

३.३.५ रणनीतिहरू

१. जोखिममा परेका विपन्न, दलित तथा अन्य विद्यार्थीको सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन गर्न सिकाइ सामग्री लगायतको सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

२. कक्षा दोहोऱ्याउने र अनुत्तीर्ण हुने विद्यार्थीहरूको सङ्ख्यालाई क्रमशः न्यूनीकरण गर्नउपचारात्मक शिक्षण अपनाइनेछ ।

३. प्राथमिकताको आधारमा विद्यालयमा आवश्यक न्यूनतम भौतिक व्यवस्था, भवन, शौचालय, खानोपानीको व्यवस्था गर्न प्रदेश तथा संघीय सरकारहरूसँग पनि समन्वय गरिने छ ।

४. भौतिक निर्माणको कार्यलाई आफ्नो विद्यालय आफैं बनाऔं भन्ने नारा तय गर्दै लागत सहभागितालाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

५. आन्तरिक विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रयोग मार्फत मूल्याङ्कनलाई सिकाइ सुधारको औजार बनाइनेछ ।

६. शिक्षक विद्यार्थी मार्फत शैक्षिक सामग्रीको विकास तथा विस्तार गरिनेछ ।

७. शिक्षकलाई शिक्षण सुधार योजना अनिवार्य गरिनेछ ।

८. विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण तथा परियोजना कार्यलाई शिक्षणमा प्राथमिकता दिइनेछ ।

९. लागत सहभागिताको आधारमा हरेक विद्यालयमा प्रविधियुक्त शिक्षण सिकाइलाई उच्च प्राथमिकता प्रदान गरिने छ ।
१०. शिक्षकले कक्षाकोठामा बिताउने समय सम्बन्धि कार्याविधि कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
११. माध्यमिक तहमा साधारण धारको अतिरिक्त प्राविधिक तथा व्यवसायिक धारलाई समेत सञ्चालन गरिनेछ ।

३.३.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धि

माध्यमिक तहमा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने । निःशुल्क माध्यमिक तहको शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित भई खुद भर्ना दर, टिकाउ दरवृद्धि गर्ने कक्षा छोड्ने रदोहर्याउने दरमा कमि आउने ।
नतिजाहरु

- न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी वृद्धि भएको हुने ।
- उच्च शिक्षाको लागि आवश्यक जनशक्ति तयार हुने ।

प्रस्तावित कार्यक्रमहरु	लगानीको अनुमान (Cost Estimates (in '000s)					Existing unit cost	Proposed unit cost	बार्षिक भौतिक लक्ष्य (Yearly Physical Target)				
	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	२०२८/२९			२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	२०२८/२९
	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६			८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६
माध्यमिक तहसम्म संचलित बिद्यालयहरूको सङ्ख्या								८	८	८	८	८
सबै प्रकार र तहका बिद्यालय नक्शांकन, समायोजन र पुनरवितरण कार्यक्रम सन्चालन	२२४०००	२४०००	२५००००	२५००००	२५००००		४००					
सामुदायिक माध्यमिक बिद्यालयमा (कक्षा ९-१२) स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकका लागि तलब भत्ता (दुर्गम भत्ता सहित)	२४,९४८	२४,९४८	२४,९४८	२४,९४८	२४,९४८		७५६	२	३	३	३	३३
माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) का लागि प्र.अ.भत्ता	७८	७८	७८	७८	७८		१३	३	३	३	३	३
सामुदायिक माध्यमिक तह (कक्षा १-१० र १-१२) बिद्यालयहरुमा कार्यरत कर्मचारी र साहयक कर्मचारीहरूका लागि तलब भत्ता (पोशाक र दुर्गम भत्ता सहित)	१,१४३	१,१४३	१,१४३	१,१४३	१,१४३		१९१	८	८	८	८	८
सामुदायिक माध्यमिक तह (कक्षा १-१० र १-१२) बिद्यालयहरुमा कार्यरत लेखा	२,२९०	२,२९०	२,२९०	२,२९०	२,२९०		३८२	८	८	८	८	८

र प्रशासनिक कर्मचारीहरूका लागि तलब भत्ता (पोशाक र दुर्गम भत्ता सहित)												
माध्यमिक बिद्यालय (कक्षा १-१२) का लागि सन्चालन र व्यवस्थापन बापत एकमुष्ठ अनुदान (SIP निर्माण/अद्यावधिक, शिक्षण सिकाई सामग्री, कम्तिमा १/१ सेट पाठ्यक्रम र शिक्षक निर्देशिका, Book Corner, इन्टरनेट सुबिधा, सुद्ध पिउने पानी, बिद्धुत महशुल, आदि)	३,०००	३,०००	३,०००	३,०००	३,०००		५००	३	३	३	३	३
माद्यमिक बिद्यालय (कक्षा १-१२) का लागि एकमुष्ठ अनुदान (SIP निर्माण/अद्यावधिक, SMC का सदस्यहरूको क्षमता विकास, अभिभावक शिक्षा, अतिरिक्त् क्रियाकलाप, सामाजिक परीक्षण, EMIS व्यवस्थापन, School report card विकास रप्रयोग, School bulletin प्रकाशन, आदिका लागि)	४२०	४२०	४२०	४२०	४२०		७०	३	३	३	३	३
माध्यमिक बिद्यालय (कक्षा १-१०) सन्चालित परम्परागत धार्मिक बिद्यालयहरुः	-	-	-	-	-		१२००	०	०	०	०	०

गुरुकुल/आश्रम, गुम्बा र मदरसाका लागि बजेट अनुदान												
माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) का लागि पाठ्यपुस्तक खरिब र बितरण अनुदान	६१५	६१५	६१५	६१५	६१५		०.७९	३२१	३२१	३२१	३२१	३२१
माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) का लागि पाठ्यपुस्तक खरिब र बितरण अनुदान (पाठ्य पुस्तकको सङ्ख्या पाठ्यक्रम ढाँचाले तोके अनुसार हुने)	६३३	६३३	६३३	६३३	६३३		०.९९	१९६	१९६	१९६	१९६	१९६
माध्यमिक तहका बिद्यार्थीहरू मध्ये (कक्षा ९-१०) अति बिपन्न छात्रवृत्ति (Pro–poor targeted Scholarship) का लागि छनौट भएका बिद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति वितरण	५११	६०४	६५०	६९७	७४३		६	२०	२०	४०	४५	१००
माध्यमिक तहका बिद्यार्थीहरू मध्ये (कक्षा ११-१२) अतिबिपन्न छात्रवृत्ति (Pro–poor targeted Scholarship) का लागि छनौट भएका बिद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति वितरण	७६७	८३१	८९५	९५९	१,०२२		१०	२	१५	२५	३०	४०
कक्षा ९-१२ का छात्राहरूलाई Sanitary एबम बितरण बापतको	८५१	८७९	९५७	९९६	१,०८१		१.३५	३००	३१५	३५०	३७०	३८०

बजेट अनुदान												
माध्यमिक बिद्यालय तहमा पुस्तकालय स्थापना र सन्चालन बजेट अनुदान	२१०	२९४	३७८	४२०	४६२		७००	०	०	१	१	१
माध्यमिक बिद्यालय तहमा बिज्ञान प्रयोगशाला स्थापना र सन्चालन बजेट अनुदान	२१०	२९४	३७८	४२०	४६२		७००	०	०	१	१	१
माध्यमिक बिद्यालय तहमा ICT प्रयोगशाला स्थापना, सिकाई सामग्री र सन्चालन बजेट अनुदान	२१०	२९४	३७८	४२०	४६२		७००	०	०	१	१	१
नमूना बिद्यालय कार्यक्रम छनौटमा परेका माध्यमिक बिद्यालयमा भौतिक विकास कार्यक्रम बजेट अनुदान	-	-	-	-	-		५०००	०	०	०	०	०
नमूना बिद्यालय कार्यक्रम छनौटमा परेका माध्यमिक बिद्यालयमा :aster एबिल कार्यान्वयन (पुस्तकालय व्यवस्थापन, ICT र बिज्ञान प्रयोगशाला, समाग्री र किट्सहरू, आदि) का लागि बजेट अनुदान नमूना बिद्यालय कार्यक्रम छनौटमा परेका माध्यमिक बिद्यालयमा Master एबिल कार्यान्वयन	-	-	-	-	-		१६६७	०	०	०	०	०

(पुस्तकालय व्यवस्थापन, ICT र बिज्ञान प्रयोगशाला, समाग्री र किट्सहरू, आदि) का लागि बजेट अनुदान												
प्र.अ.हरूका लागि कार्य सम्पन्नका आधारमा प्रोत्साहन र नमूना बिद्यालय कार्यक्रम सन्चालन भएका बिद्यालयमा कार्य सम्पन्नका आधारमा नियुक्त भएका शिक्षकहरुका लागि प्रोत्साहन बजेट अनुदान	-	-	-	-	-		१५	०	०	०	०	०
सबै प्रकारका छात्रबास सन्चालन बापत बजेट अनुदान	-	-	-	-	-		२८८	०	०	०	०	०
कक्षा ९-१२ मा प्राबिधिक धार सन्चालन भएका बिद्यालयमा कार्यरत शिक्षक, प्रशिक र सहायक प्रशिकका लागि तलब र भत्ता बापतको बजेट अनुदान	-	-	-	-	-		७५६	०	०	०	०	०
कक्षा ९-१२ मा प्राबिधिक धार सन्चालन भएका बिद्यालयमा प्रत्तिबिद्यार्थी सिकाई सामग्री, प्रयोगशाला सहयोग, औजार/सामग्री,	१,३५०	१,३५०	१,३५०	१,३५०	१,३५०		१५	०	०	०	०	०

प्रयोगात्मक सामग्री, OJT र सन्चालन खर्च बापतको बजेट अनुदान कक्षा ९-१२ मा प्राबिधिक धार सन्चालन भएका बिद्यालयमा प्रत्तिबिद्यार्थी सिकाई सामग्री, प्रयोगशाला सहयोग, औजार/सामग्री, प्रयोगात्मक सामग्री, OJT र सन्चालन खर्च बापतको बजेट अनुदान												
कक्षा ९-१२ मा प्राबिधिक धार सन्चालन भएका बिद्यालयमा प्रयोगशाला स्थापना, औजार/सामग्री खरिद र व्यवस्थापन बापतको बजेट अनुदान	३००	३००	३००	३००	३००		३००	०	०	०	०	०
तपाइको पालिकाबाट थप गर्न चाहेका कार्यक्रमहरुः												
माध्यमिक तहको जम्मा बजेट (**लाखमा**)	२०	३६	२८	३०	३५							

३.७ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा

३.७.१ परिचयः

"शिक्षा विकासको ढोका हो भने प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा विकासको मुल ढोका हो-"

UNESCO

''Give me a fish and I eat for a day,Teach to fish I eat for a life time.''

शिक्षालाई उत्पादनसँग जोडी प्रयोगात्मक कार्यको माध्यमबाट ज्ञान हासिल गरी श्रम बजारमा बिक्ने नागरिक उत्पादन गर्ने काम प्राविधिक शिक्षाले गर्दछ। यो शिक्षा समाज र समग्र मुलुकको समृद्धिसँग जोडिएको हुन्छ । त्यसैले पनि हाम्रो जस्तो बसी बसी खानलाई पढ्नु पर्छ भन्ने मानसिकता बोकेका समाजमा गरीखाने शिक्षालाई प्राथमिकता दिएर कार्यान्वयन नगर्दासम्म मुलुकको समुन्नति सम्भव देखिदैन। सरकारले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको विकास र विस्तारलाई उच्च प्राथमिकता राखेर स्थानीय तहसम्म यसको पहुँच विस्तार गरी सिपयुक्त दक्ष जनशक्ति उत्पादन गरेर स्वदेशमै रोजगारीको विकास गराउन सहयोग गर्नु पर्दछ।त्यसैले प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकास आजको आवश्यकता हो।प्राचीन कालदेखि नै अनौपचारिक रूपमा सिकेका सिपलाई उपयोग गर्दै व्यवसाय गरेको पाइन्छ। लिच्छवी काल, मल्लकाल तथा राणाकालमा विभिन्न कार्य गर्दै विदेशमा समेत नेपालमा उत्पादित सामग्री व्यापकता तथा तालिम लिनसमेत विदेश पठाउने कार्य गरेको थियो। राणाकालीन तथा शाहकालीन समयमा पनि कालीगडी व्यवसायले व्यापकता पाएको र वेलायतबाट कालीगडहरू झिकाइ नेपालीहरूलाई डकर्मी, सिकर्मी जस्ता तालिमहरू दिइएको थियो। औपचारिक रूपमा स्थापित प्राविधिक तथा व्यावसिक शिक्षाको सुरूवात वि.सं. १९९९ सालमा स्थापित प्राविधिक तालिम शिक्षालय हाल इन्जिनियरिङ्ग कलेजबाट भएको थियो। नेपालमा विद्यालय शिक्षालाई जीवनोपयोगी बनाउने उद्धेश्यले विद्यालय तहमा व्यावसायिक सिप र ज्ञान सिकाउने प्रयास वि.सं. २००४ सालदेखि नै सुरू भएको हो ।

शिक्षालाई सिपसँग, सिपलाई रोजगारी र उत्पादनसँग र उत्पादनलाई बजारसँग जोड्न सक्ने शिक्षा प्रणालीको विकास र विस्तार गर्न आवश्यक छ। विद्यालय शिक्षाको अन्तिम तह माध्यमिक तहको शिक्षाले नागरिकलाई जीवन निर्वाह गरेर खाने सक्ने आधारभूत व्यावसायिक सिप र दक्षतासहितको श्रम शिक्षा दिन जरूरी छ। माध्यमिक तहको शिक्षाको उत्पादन कम्तिमा पनि स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत साधनमा आधारित व्यावसायिक र उद्यमशीलताको माध्यमबाट श्रम गरेर जीवनयापन र आय आर्जनमा संलग्न भई आत्मनिर्भर र स्वाबलम्बी बन्न सक्ने हुनुपर्छ। अहिलेको मुलुकमा जनसङख्याको २८.६ % बहुआयामिक गरीबीको मारमा परेका छन। यसको प्रमुख कारण देशमा उपलब्ध मानव संशाधनको व्यवस्थापन र विकासका लागि योजनाबद्ध रूपमा काम हुन नसक्नुलाई लिन सकिन्छ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले श्रम बजारको आवश्यकताको आधारमा सिप नक्साङ्कन गरी तोकिएको मापदण्डको आधारमा सबै स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप प्रदायक संस्थाहरूको स्थापना गरिनेछ भन्ने कुरा अघि सारेको छ। त्यसरी नै प्रत्येक प्रदेशमा कम्तिमा एउटा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकासका विषयगत प्रयोगशाला सहितका अनुसन्धानकेन्द्रहरू स्थापना गरिनेछ भनि उक्त नीतिमा उल्लेख गरिएको छ। नेपालको आवधिक योजनाहरूले पनि निजी क्षेत्र, गैरसरकारी क्षेत्र, स्थानीय निकाय र विकास साझेदारहरुसँगको सहकार्यमा शिक्षा र तालिमका अवसरहरू विस्तार गरिनेछ रणनीति लिइएको पाइन्छ। जीवनोपयोगी शिक्षा र सिपमूलक तालिमलाई मानवीय क्षमता र दक्षता अभिबृद्धि गर्ने सामाजिक तथा आर्थिक रूपान्तरणको आधारशिला मानिएको छ । राष्ट्रिय योजना आयोगले मुलुकलाई राष्ट्रिय श्रम बजारलाई लक्षित गरी प्राविधिक शिक्षा तथा तालिमका कार्यक्रमहरूको विस्तार गरी आवश्यकता भएका इन्सिच्युटहरू खोल्ने, शिक्षालय, तालिमकेन्द्रहरू

स्थापना गरी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने नीति अख्तियार गरेको छ। प्राविधिक शिक्षा र तालिमका कार्यक्रमहरूमा द्वन्द्व पीडित, सहिद परिवार, पछाडि पारिएका वर्ग, आदिवासी, जनजाति, मुसलमान, महिला र पिछडिएका क्षेत्रलाई प्राथमिकता राखी प्राविधिक शिक्षा र घुम्ति तालिमहरू सञ्चालन गर्ने कार्यक्रम राज्यले अगाडि सारेको छ।

३.७.२ वर्तमान अवस्थाः

नेपालको संविधान धारा-३० मा रोजगारीको हक अन्तर्गत प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको हक हुने, धारा ५१ को ज १मा शिक्षालाई वैज्ञानिक प्राविधिक,व्यवसायिक,सिपमूलक,रोजगारमूलक एवम् जनमुखी बनाउँदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिक एवम राष्ट्रप्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने,यस्तै शिक्षा २०२८ (संशोधनसहित) ले विद्यालय शिक्षालाई प्रारम्भिक बालविकासदेखि कक्षा १२ सम्म परिभाषित गरी माध्यमिक शिक्षा ९-१२ मा प्राविधिक र व्यवसायिक धारको व्यवस्था गरेको छ । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ ले श्रमप्रतिको सम्मान एवं सकारात्मक सोच भएका रोजगार तथा स्वरोजगार उन्मूख उत्पादनमुखी,उद्यमशील र सिपयुक्त नागरिक तयार गरिनेछ भन्ने उद्देश्य राखी थप एक वर्ष अवधिको प्राविधिक र व्यवसायिक धार तर्फ व्यवहारिक अभ्यास व्यवस्था गरेको छ। विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सञ्चालन निर्देशिका २०६९(दोस्रो संशोधन) कार्यमूलक, व्यवहारिक प्राविधिक तथा व्यवसायिक सिपयुक्त जनशक्ति उत्पादन गरिनेछ कुरा उल्लेख गरिएको छ ।पन्ध्रौं योजनाले पनि शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभुत गरी आधारभूत तहको शिक्षालाई अनिवार्य र निःशुल्क गरिनेछ र शिक्षालाई रोजगारीमूलक बनाउने सिपमुलक तथा व्यवसायिक शिक्षाको विस्तार गरी लगानीमा वृद्धि गरी प्राविधिक शिक्षालाई हरेक स्थानीय तहसम्म सर्वसुलभ गरिनेछ कुरामा जोड दिएको थियो भने चालू आवधिक १६औं योजनामा............
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयबाट २०७८ मा प्रकाशित तथ्याङ्कलाई हेर्दा केही समय यता प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाका कार्यक्रमहरूको सङख्यात्मक रूपमा निकै विस्तार भएको छ। ऋत्भ्ख्त को केन्द्रको संरचना र ७ ओटा प्रदेश कार्यालयहरू बाहेक ६१ ओटा आङ्गिक पोलिटेक्निक्स, २० ओटा साझेदारीमा सञ्चालित पोलिटेक्निक्स शिक्षालयहरू, ५६३ ओटा सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा, ४२१ ओटा सम्बन्धन प्राप्त नीजि शिक्षालयहरू र ११४० ओटा छोटो अवधिका निजी तालिम प्रदायक संस्थाहरू देश भरि विस्तार गरिएका छन ।
नेपालमा हाल विभिन्न १२ ओटा विषयगत मन्त्रालयहरूले प्राविधिक शिक्षा र सिपमूलक तालिमसँग सम्बन्धित रोजगारमूलक तथा स्वरोजगार सिर्जना गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएका छन। जसमध्ये पनि ६ ओटा मन्त्रालयहरू (कृषि तथा पशपन्क्षि विकास, संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन, शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि र स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय, श्रम तथा रोजगार र उद्योग तथा वाणिज्य) ले मुख्यरूपमा प्राविधिक शिक्षा र तालिमका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरेको देखिन्छ ।
पन्ध्रौं योजनाको दीर्घकालीन सोचःसमृद्ध नेपाल सुखी सुखी नेपालीको नारालाई साकार वनाउन विद्यालय तह देखि नै प्राविधिकतथा व्यावसायिक शिक्षा सञ्चालन गर्नुपर्दछ । प्राविधिक ज्ञान सिक्ने आधार शिक्षा आजको आवश्यकता हो । अबको शिक्षा गरेर खाने शिक्षा हो, त्यसैले विद्यालयमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको अपरिहार्य आवश्यकता रहेको छ ।

चुनौतीहरू

- आजको पुस्तालाई कामको संसारसित जोड्नु ।
- प्राविधिक शिक्षामा सबैको पहुँच विस्तार गर्नु ।
- गुणस्तर सुनिश्चितता गर्नु ।
- व्यक्ति, संस्था र पद्धतिको विकास तर्फ कम ध्यान गई क्षमता विकासका कार्यक्रमहरूको सञ्चालन गर्नु ।

- स्रोत साधनको व्यवस्थापन ।
- शिक्षणको माध्यम अंग्रेजी भएकोले सबैलाई पहुँच योग्य बनाउनु ।
- विद्यार्थी मूल्यांकनमाइल तजभ व्यद त्चबष्लष्लनको प्रभावकारी व्यवस्था गर्नु ।
- दिगो शिक्षक व्यवस्थापन गर्नु ।
- अनुगमन मूल्यांकन प्रणालीको विकास गर्नु
- श्रोत व्यवस्थापन र दिगोपनाको विकास गर्नु ।
- लगानीको अभिबृद्धि गर्नु ।
- अध्ययन अनुसन्धानको कार्यमा लाग्न स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु ।

उद्देश्य

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासमा पहुँच अभिवृद्धि गर्नु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासमा अवसरको सृजना गर्न संयन्त्रको विकास गर्नु ।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसरहरुलाई सान्दर्भिक उपयोगी र गुणस्तरीय बनाउनु ।

रणनीतिहरू

१. हिमाली गाउँपालिकामा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको अवसर सृजना गरिनेछ ।
२. प्राविधिक शिक्षा सञ्चालन भएका विद्यालय तथा शिक्षालयहरुको प्रभावकारिताको निरन्तर अनुगमन गरिनेछ ।
३. प्रभावकारी अनुगमन र सहयोग प्रणालीको विकास सबै निकायहरूसँग समन्वय र सहकार्यको संस्कृति विकास गरिनेछ ।
४. प्राविधिक शिक्षामा अवसर दिन पिछडिएको वर्ग,क्षेत्र र समुदायलाई समेट्न विशेष अवसर दिने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
५. प्रयोगात्मक पक्षलाई बढी जोड दिनका लागि आवश्यक सामग्री तथा उपकरणहरूको व्यवस्था गरिने छ ।
६. सुविधा सम्पन्न प्रयोगशाला स्थापना र सञ्चालनका साथै फिल्डका कार्यमा जोड दिइने छ ।
७. अपायक विद्यार्थीहरूका लागि छात्रावासको व्यवस्था गरिनेछ ।
८. प्रशिक्षक तथा सहायक प्रशिक्षकको क्षमता अभिवृद्धिको लागि तालिम तथा प्रशिक्षणको व्यवस्था गरिनेछ ।
९. उत्पादित जनशक्तिलाई रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्न पहिल गरिनेछ ।
१०.प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाका लागि सरोकारवालाहरूको सहभागीता र स्थानीय सरकारको अपनत्व लगानी वृद्धि गरिनेछ ।
११.आय आर्जन गरिने खालका क्रियाकलापको माध्यमबाट आत्मनिर्भर हुनको निम्ति संस्थागत क्षमता बढाउने ।
१२. हिमाली गाउँपालिकामा सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपप्रदायक संस्थाहरुको सञ्चालनमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गरिनेछ ।
१३. विद्यार्थीहरुलाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका अवसर उपलब्ध गराउनका लागि सम्बन्धित संस्थाहरुसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।
१४. Onthe–job training लाई उधमशीलता सित जोडिनेछ ।

उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलव्धीः

उत्पादनशील जनशक्तिले आवश्यकता अनुसारका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरुमा प्रयाप्त दक्षता हासिल गरी उत्पादनशील,रोजगारी स्वरोजगारी र जीविको पार्जनका क्षेत्रबाट आर्थिक स्तर सुधार भएको हुनेछ ।

नतिजा

१. On the job training लाई उधमशीलता सँग जोडिएको हुनेछ छ ।
२. खोज नवप्रवर्तन तथा उद्यमशीलतामा अभिवृद्धी भएको हुनेछ ।
३. प्रभावकारी अनुगमन र सहयोग प्रणालीको विकास सबै निकायहरूसँग समन्वय र सहकार्यको संस्कृति विकास भएको हुनेछ ।
४. उत्पादनशील,रोजगारी,स्वरोजगारी र जीविकोपार्जनका अवसरमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
५. हिमाली गाउँपालिकाबाट उत्पादित जनशक्ती दक्ष र गुणस्तरीय जनशक्ति भएको हुनेछ ।
६. प्राविधिक शिक्षामा सबै वर्ग, क्षेत्र र समुदायको सहभागीता वृद्धि भएको हुनेछ ।
७. प्राविधिक शिक्षाको लागि उपयुक्त सुविधा सम्पन्न प्रयोगशाला तथा कक्षाकोठा निर्माण भएको हुनेछ ।
८. प्राविधिक शिक्षामा लगानी वृद्धि भएको हुनेछ ।
९. तालिम प्राप्त प्रशिक्षक तथा शिक्षकको व्यवस्था भएको हुनेछ ।
१०. प्राविधिक शिक्षामा थप अन्य विधा विस्तार भएको हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलापहरू र लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य १० वर्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	प्राविधिक धारका विद्यालय स्थापना र सञ्चालन	पटक	१		१		१	३		
२	प्राविधिक धार सञ्चालन भएका विद्यालहरूको भौतिक पूर्वाधार विकास	पटक								
३	बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना, सञ्चालन तथा नियमन	पटक								
४	शिक्षक व्यवस्थापन									
५	छात्रवृत्ति कार्यक्रम									
६	स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परागत सिपहरूको पहिचान, प्रमाणीकरण र प्रवर्द्धन कार्यक्रम	जना								
७	छोटा अवधिका सिपमूलक तालिम सञ्चालन	जना	१५	१५	१५	१५	१५	६०		
८	वैदेशिक रोजगारीबाट हासिल गरेको अनुभव र सिपको खोजी र उपयोग	बडा								वडागत विवरण तयार गरिनेछ
९	आर्थिक रूपमा पछाडि परेका सिमान्तकृत, दलित अपाङ्गता, महिला	जना	१	१	१	१	१	५		

	जनजाति विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको अवसर सिर्जना गरिनेछ ।									
१०	प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गरिनेछ विद्यार्थीको लागि छात्रावास निर्माण	ओटा	१				१			
११	शिक्षालय तथा विद्यालयको अनुगमन र नियमन	पटक								
१४	शिक्षालय तथा विद्यालयको अनुगमन र नियमन									
१५	स्थानीय बालि संरक्षणका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ									
१६	रैथाने बाली संरक्षण, प्रचार प्रसार प्रयोग गरिनेछ									
१७	प्राविधिक धार तर्फका विद्यार्थीहरुलाई अन्तर जिल्ला भ्रमणको व्यवस्था गरिनेछ									
१७	प्राविधिक तर्फका उत्कृष्ट विद्यार्थीलाई सिपमूलक कार्यक्रम/छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरिनेछ									

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयनका लागि आवश्यक अनुमानित वजेट तालिका

क्र सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	अनुमानित बजेट रू हजारमा						स्रोत	कैफियत
		कुल बजेट	२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	२०८४		
१	प्राविधिक धारका विद्यालय स्थापना र सञ्चालन							प्रदेश र सङघीय सरकार	
२	प्राविधिक धार सञ्चालन भएका विद्यालहरूको भौतिक पूर्वाधार विकास	० करोड	०	२०००	२०००	२०००	२०००	प्रदेश र सङघीय सरकार	
३	बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना, सञ्चालन तथा नियमन							प्रदेश र सङघीय सरकार	
४	शिक्षक व्यवस्थापन							प्रदेश र सङघीय सरकार	
५	छात्रवृत्ति कार्यक्रम	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	सङघीय सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार	
६	स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परागत सिपहरूको पहिचान, प्रमाणिकरण र प्रवर्द्धन कार्यक्रम	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	स्थानीय सरकार र अन्य सङघ संस्था	
७	छोटा अवधिका सिपमूलक तालिम सञ्चालन	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	स्थानीय सरकार, प्रदेश सरकार, अन्य सङघ संस्था उद्यम शाखा	
८	वैदेशिक रोजगारीबाट हासिल गरेको अनुभव र सिपको खोजि र उपयोग	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	स्थानीय सरकार	

९	आर्थिक रूपमा पछाडि परेका सिमान्तकृत, दलित अपाङ्गता, महिला जनजाति विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको अवसर सिर्जनागरिनेछ	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	स्थानीय सकार	
१०	प्राविधारको विद्यालयमा अध्ययरत विद्यार्थीको लागि छात्रवास							सङघीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार	
११	अनुगमान तथा नियमन	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	स्थानीय सरकार	

३.६. अनौपचारिक तथा निरन्तर शिक्षा

३.६.१. परिचय:

औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचना भन्दा बाहिर मानव जीवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सिप र प्रक्रियाको प्रशोधन गरिनेछजीवनपर्यन्त अर्थातआजीवन सिकाइ प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो। अनौपचारिक शिक्षा एवम् आजीवन शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समूहका लागि आफ्नो लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ । निरक्षरका लागि साक्षरता, साक्षरका लागि साक्षरोत्तर, सिकाइ अवसरका लागि स्तरवृद्धि, शिक्षासँग सिप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवम् आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ । साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षा कार्यक्रमहरूको समन्वयात्मक रूपले विकास, योजना तथा सञ्चालनका लागि स्थानीय सरकारहरूसँग सहकार्य गरिनेछ अनौपचारिक शिक्षा र औपचारिक शिक्षाको दोहोरो प्रवेशको अवसर प्रदान गरी प्राप्त ज्ञानको समकक्षता निर्धारण तथा प्रमाणीकरण गरिनेछ तथा निरक्षर र नवसाक्षरलाई जीवनपर्यन्त शिक्षा दिन सामुदायिक सिकाइकेन्द्रमार्फत साक्षरता स्वयम् सेवक परिचालन गरिनेछ नीति लिएको छ ।

निरक्षर जनताहरुलाई साक्षर बनाउने र नव साक्षरलाई निरन्तर शिक्षा दिनु राज्यको दायित्व हो । अर्कोतिर उनीहरुका लागि आयमूलक र कार्यमूलक कार्यक्रम दिनु पनि आवश्यक देखिन्छ । जसलाई सार्थक बनाउनका लागि सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको अवधारणा कार्यान्वयनमा आएको छ। तर एकातिर संचालनमा रहेका सिकाई केन्द्रको व्यवस्थापन प्रभावकारी ढंगले हुन सकिरहेको छैन भने साक्षर भएकाहरु पनि निरन्तर शिक्षाको अवसर नपाउँदा पुनः निरक्षर बन्नु पर्ने अवस्था टड्कारो रुपमा रहेको देखिन्छ ।राज्यले काम दिन नसक्दा र सामुदायिक सिकाइ केन्द्रले काम खोज्न नसक्ने कारणले गर्दा कतिपय सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरु बन्द हुनेछ अवस्थामा छन् ।दक्षिण कोरियाको इन्चोनमा भएको विश्व शिक्षा मञ्चको घोषणाअनुसार जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर प्रवर्धन गरिनेछ विषयमा नेपालले प्रतिबद्धता जाहेर गरेको छ । तसर्थ साक्षर, नवसाक्षर र कक्षा ५ पूरा नगरेका नागरिकहरुका लागि जीवनपर्यन्त शिक्षाको अवसर उपलब्ध गराउनुपर्ने दायित्व राज्यमा रहेको छ ।
वि.सं.२००७सालमा नेपालमा आधुनिक प्रजातान्त्रिक युग सुरु हुँदा कुल जनसंख्याको झन्डै २ प्रतिशत मात्रै नागरिकहरुसाक्षर थिए । प्रजातन्त्रको आगमनसँगै नेपालमा शैक्षिक जागरणको शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, उच्च शिक्षा, प्राविधिक शिक्षाको साथै अनौपचारिक शिक्षालाई के कसरी अगाडि बढाउनु पर्छ भन्ने बारेमा युगानुकुल सुझाबहरु दिएको थियो। उक्तप्रतिवेदन प्रौढ साक्षरता कार्यक्रमलाई जोड दिन सिफारिस गरे पछि वि. सं. २०१३ सालदेखि योजनावद्ध रुपमा अनौपचारिकप्रौढ साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याइएको हो।
विश्व-व्यापीकरण, तीव्र सहरीकरण र बसाइसराइ, सूचना-प्रविधिको क्षेत्रमा भएको क्रान्तिले विश्वको हरेक मुलुक र समाजमा तीव्र परिवर्तनहरु भइरहेका छन्। बालबालिका र युवाको लागि मात्र हैन प्रौढ र ज्येष्ठ नागरिकका लागि

पनि निरन्तर सिकि रहने व्यवस्था र वातावरणको जरुरत पर्दछ । संयुक्त राष्ट्रसंघको युनेस्को लगायत अन्य अन्तरराष्ट्रिय संस्थाहरुले पनि दीगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिको रणनीतिमा आजीवन सिकाइलाई महत्वकासाथ प्रस्तुत गरेका छन् । युनेस्कोले अघि सारेको परिभाषा र व्याख्या अनुसार आजीवन सिकाइको अवधारणा लोकतन्त्र, मानवीय र मानव मुक्तिको मूल्य मान्यतामा आधारित रहेको छ। सुखी र खुशी जीवनयापनका लागि सिक्ने प्रक्रिया जीवनभर चलिरहनु पर्छ। हरेक उमेर समूहका मानिसहरु सिकाइ प्रक्रियामा संलग्न भइरहनु पर्छ र घरपरिवार, कार्यथलो, विद्यालय, समुदाय र हरेक सामाजिक स्थानमा सिकाइ प्रक्रिया हुनसक्छ ।

आजीवन सिकाइ एउटा छुट्टै विधि होइन यो त समग्र शिक्षा प्रणालीलाई मार्ग निर्देशन गरिनेछ सिद्धान्त हो। बाल शिक्षा, आधारभूत शिक्षा हुदै माध्यमिकदेखि उच्च शिक्षासम्म पुग्ने क्रममा हरेक व्यक्तिलाई आजीवन कसरी सिकी रहने भन्ने ज्ञान र सीप प्रदान गर्नु जरुरी हुन्छ । त्यसैले अतिरिक्त, अनौपचारिक र औपचारिक सबै माध्यमबाट आजीवन सिकाइको अभ्यासलाई सुदृढ तुल्याउनु जरुरी छ। मानव जीवनलाई सहज, उन्नतर सुखी तुल्याउनु नै आजीवन सिकाइको मुल ध्येय हो ।

३.६.२. वर्तमान अवस्था

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याई अनौपचारिक, वैकल्पिक, परम्परागत र खुल्ला शिक्षाका माध्यमबाट आजीवन सिकाइ संस्कृतिको विकास गर्नु सबै प्रकारका आपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवन पर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने उद्देश्य निर्धारण गरेको छ ।

आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएसँगै स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । देश संघीय संरचनामा रुपान्तरण भएपछि शिक्षा क्षेत्रको पुनःसंरचना हुँदा साविकको अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र, शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रको एउटा शाखामा सीमित हुन पुगेको छ। प्रदेश तहमा सामाजिक विकास मन्त्रालय र सो अन्तर्गत शैक्षिक योजना तथा अनुसन्धान शाखा रहे पनि उक्त शाखाको कार्यविवरणमा अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसँग सम्बन्धित विषय समावेश छैन। स्थानीय तहमा रहेको शिक्षा शाखाको कार्यविवरणमा यस सम्बन्धी विषय समावेश भए पनि यस विषयले प्राथमिकता प्राप्त गरेको देखिदैन । यसरी हेर्दा शिक्षा क्षेत्रको एउटा सिङ्गै पाटोको रुपमा रहेको अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइले न त व्यक्तिगत रुपमा न त संस्थागत र प्राणालीगत रुपमा नै क्षमता विकास गरिनेछ विषयले महत्व पाएको देखिन्छ । विगत १ दशक भन्दा बढी अवधिदेखि साक्षरतालाई अभियानका रुपमा सञ्चालन गर्दा समेत अझै ११ जिल्ला साक्षर घोषणा हुन बाँकी रहेका छन्। सबै युवाहरुका लागि खुल्ला तथा दूर शिक्षाको अवसर उपलब्ध गराउन सकिएको छैन । अनौपचारिक शिक्षा नीति र खुल्ला तथा दूर शिक्षा नीतिले परिकल्पना गरेको उपलब्धि हासिल गर्न सकिएको छैन । सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुलाई अपेक्षित रुपमा सुदृढीकरण गर्न सकिएको छैन । त्यसैगरी आश्यकता अनुरुप आजीवन सिकाइका अवसरहरु विस्तार गर्न सकिएको छैन। देश संघीय संरचनामा रुपान्तरण भए पश्चात अनौपचारिक तथा जीवनपर्यन्त सिकाइको व्यवस्थापन (संरचना, लगानी, अपनत्व आदि) को जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको तर यसको मर्म अनुसार कार्यसम्पादन हुन सकेको देखिदैन आवधिक रुपमा शैक्षिक सर्वेक्षण गरिनेछ व्यवस्था गर्न नसकिएकाले साक्षरता सम्बन्धी तथ्यांकका लागि पनि राष्ट्रिय जनगणनाको प्रक्षेपणमा भर पर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ। यस हिमाली गाउँपालिकामा हाल अनौपचारिक शिक्षा संचालन गर्न १ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र संचालित भए पनि प्रभावकारी रुपमा सञ्चालनमा आउन सकेको छैन ।

३.६.५. अवसर र चुनौती

- अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको सहज र सर्वसुलभ पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
- साक्षरता, निरन्तर सिकाइ, आयमूलक सिपसँगै समय सापेक्ष सूचना प्रविधियुक्त कार्यमूलक सिकाइ लगायत आजीवन शिक्षा तथा समकक्षताको व्यवस्था गर्नु ।
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई समय सापेक्ष सिकाइ अवश्यकत्ता सम्बोधन गर्न सक्ने बनाउनु ।
- साक्षर व्यक्तिहरुलाई निरन्तर शिक्षाको कार्यक्रम दिनु।
- साक्षरता र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रमलाई दैनिक व्यवहारसँग जोडनु।
- साक्षरता कार्यक्रममा सहभागी भएका व्यक्तिहरुले सिकेको ज्ञान र सीपलाई रोजगारसँग जोडनु साथै सीपको प्रमाणपत्र रोजगारको अवसरसँग जोड्नु ।
- साक्षरता र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रमहरु गैर सरकारी र समुदायमा आधारित संस्थाहरुले संचालन गर्न छाड्नु
- साक्षर गाउँपालिका घोषणा गर्दा साक्षर भएको जनसंख्या लगभग ९५ प्रतिशत रहेको तर उनीहरुका लागि निरन्तर शिक्षा र सीपमूलक कार्यक्रम संचालनहुन नसक्दा पुनः पुरानै अवस्था आउने सम्भावना रहनु ।
- पुरुषको तुलनामा महिला निरक्षरता दर बढी हुनु ।
- साक्षर भएकाहरु साक्षरता सीपको प्रयोग र अभ्यास नहुदा पुनः निरक्षर हुनु ।
- शैक्षिक सत्र पूरा नगरी बीचमै छाड्ने, बालबालिकाहरुको संख्या ४.५ प्रतिशत रहेको हुँदा साक्षर हुन नसक्ने र नव साक्षरको अवस्थामा रहेका व्यक्तिको संख्या अझैपनि अधिक रहनु ।

३.६.६. उद्देश्यहरु

१. सबै नागरिककालागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर र पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
२. आजीवन सिकाइ संस्कृति सापेक्ष अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइका लागि एकिकृत प्रणालीमा आधारित संस्थागत सुदृढीकरण गर्नु ।
३. बालवालिकाको सिकाइका लागि अभिभावकहरूको सचेतनामा सुधार ल्याउनु ।
४. नवसाक्षरहरूलाई जीविकोपार्जनका गतिविधिहरूको सहभागितामा वृद्धि गर्नु

३.६.७. रणनीतिः

१. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई सुदृढ गरिनेछ। यसका लागि स्थानीय आवश्यकता, माग र स्रोतका आधारमा स्थानीय समुदायसँगको सहकार्यमा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालनमा ल्याउने ।
२. स्थानीय सरकारको संयोजनमा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, विकास साझेदार, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावक, अन्य साझेदारहरु परिचालन गरी साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षाहरु सञ्चालन गरिनेछ।
३. स्थानीय तहले सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न पुस्तकालय, ई-पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केन्द्र, एफ एम द्वारा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन र सेवा प्रवाह गरिनेछ, बहुउद्देश्यीय संयन्त्रको रुपमा सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित आजीवन सिकाइ थलोको रुपमा विकास गरिनेछ ।
४. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत बचत तथा ऋण समूह गठन गरी म्याचिङ :भतअजष्लन ँगलम तयार गरिनेछ

३.६.८. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइएवं सिपमूलक शिक्षाको अवसर प्राप्त हुनेछ।
नतिजा

१. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र आजीवन सिकाइ केन्द्रको रुपमा विकास हुनेछ।
२. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचनागत व्यवस्था तयार भई कार्यसन्चालन हुनेछ।
३. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ सम्बन्धी तथ्यांक अद्यावधिक हुनेछ।
४. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका लागि लागत साझेदारिताको प्रारूप तयार हुनेछ।
५. सबै नागरिकहरुका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा,जीवनपर्यन्त सिकाइर जीवनोपयोगी सीपका अवसरहरू प्राप्त हुनेछ।

प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

अनौपचारिक र निरन्तर शिक्षा कार्यक्रमका लागिप्रस्तावित कार्यक्रमहरू (Proposed Activities for Non-Formal and Continious Education)												
प्रस्तावित कार्यक्रमहरु	लगानीको अनुमान (Cost Estimates (in '000s)					Existing unit cost	Proposed unit cost	बार्षिक भौतिक लक्ष्य (Yearly Physical Target)				
	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	२०२८/२९			२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	२०२८/२९
	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६			८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६
स्थानीयतह र सो तहमा कार्यरत गैर-सरकारी र अन्य सङ्ग-सँस्थाहरू सँगको सहकार्यमाअनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षासम्बन्धी स्थानीय तहको मापदण्ड र निर्देशिकाहरूको विकास गर्ने	०	३ख्बिग्भ	०	३ख्बिग्भ	०		१००					
स्थानीय तह र सो तहमा कार्यरत गैर-सरकारी र अन्य सङ्ग-सँस्थाहरूसँगको सहकार्यमा अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षा सन्चालन र व्यवस्थापन सम्बन्धी लागत सहभागिताको तौरतरिका तथा बिधिका लागि ढाँचा र स्वरूप विकास गर्ने	१०००						१०००	१				
स्थानीय तहका सबै सरोकारवालाहरू सँगको समन्वय र सहयोगमा लक्षितकार्यक्रमहरू मार्फत स्थानीय तहका वार्डहरूलाई चरणबद्ध रूपमा पूर्ण साक्षरता बनाउन पूर्ण साक्षर पालिका कार्यक्रम सन्चालन बापतको बजेट अनुदान स्थानीय तहका सबै सरोकारवालाहरू सँगको समन्वय र सहयोगमा लक्षित कार्यक्रमहरू मार्फत स्थानीय तहका वार्डहरूलाई चरणबद्ध रूपमा पूर्ण साक्षरता बनाउन पूर्ण साक्षर पालिका कार्यक्रम सन्चालन बापतको बजेट अनुदान	३ख्बिग्भ	-	३ख्बिग्भ	-	३ख्बिग्भ		२५०					

अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षाका लागि रेडियो, टिभी जस्ता आम सन्चारका साधनहरूको उपयोग गर्न बजेट अनुदान (स्थानीय तहमा अनौपचारिक शिक्षा रनिरन्तर शिक्षा सम्बन्धी बिषयबस्तुहरुको विकास, बितरण र प्रचारप्रसार गर्ने)	३ख्रीग्भ्	३ख्रीग्भ्	३ख्रीग्भ्	३ख्रीग्भ्	३ख्रीग्भ्		३५०					
स्थानीय तहको प्रत्येक वार्डमा सन्चालित सामुदायिक अध्ययन केन्द्रमा रहेका पुस्तकालयहरू सँग सम्बन्ध स्थापना गराउने गरी समुदाय स्तरमा पुस्तकालय स्थापना र सन्चालन गर्ने	३ख्रीग्भ्	३ख्रीग्भ्	३ख्रीग्भ्	३ख्रीग्भ्	३ख्रीग्भ्		१०००					
अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षाका अययन, अद्यापन र व्यवहारिक बिषयबस्तु विकास गर्दा वातावरणको परिवर्तन, संरक्षण, प्राथमिक स्वास्थ्य, परम्परागत ज्ञान र सीपहरूको अभिबृधि, स्थानीय स्तरका बिभिन्न सवालहरू र अन्यस्थानीय बिकासात्मक पक्षहरूलाई समेटेर तयार गर्ने	३ख्रीग्भ्	३ख्रीग्भ्	३ख्रीग्भ्	३ख्रीग्भ्	३ख्रीग्भ्		१०००					
हाल सन्चालनमा रहेका समुदायिक केन्द्रहरूमा आवश्यकतामा आधारित नमुना कार्यक्रमहरु थपगरी सवलिकरण गर्ने साथै समुदायिक केन्द्रहरूको सन्चालन र व्यवस्थापन खर्च र अनौपचारिक शैक्षिक सुचना व्यवस्थापन प्रणालीको कार्यान्वयन गरी तथ्याँक बिबरण तयार गर्ने बापतको बजेट अनुदान	५००	५००	५००	५००	५००		५००	१	१	१	१	१
हाल सन्चालनमा रहेका सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरुमा कम्तिमा १२ कक्षा उत्तीर्ण पूर्णकालिक परिचालकको व्यवस्था गर्न सोको तलब भत्ता बापतको बजेट अनुदान	१९१	१९१	१९१	१९१	१९१		१९०.५	१	१	१	१	१

अनौपचारिक र निरन्तर शिक्षासम्बन्धी NQF कार्यन्वयन (समकक्षता मूल्यांकन र निर्धारणका लागि ऐन, निर्देशिका साथै सँस्थागत संरचना, मानव स्रोतविकास र तिनको क्षमता अभिबृधि गर्ने) का लागि बजेट अनुदान	५००	५००	५००	५००	५००							
शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रमा हाल सन्चालनमा रहेको Online Learning Portal मा अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षा सम्बन्धी सम्बन्धी Online सामाग्रीहरुको विकास र कार्यान्वयन साथै नुमुना CLC हरुका लागि Online र Offlline नमूना सामाग्रीहरु विकास र प्रयोग गर्न बजेट अनुदान	३ख्बिग्भ	३ख्बिग्भ	३ख्बिग्भ	३ख्बिग्भ	३ख्बिग्भ		२००					
CLC परिचालकहरुको क्षमता अभिबृधि/तालिमका लागि बजेट अनुदान	२	२	२	२	२		१.५	१	१	१	१	१
अनौपचारिक र निरन्तर शिक्षा कार्यक्रमहरुको अनुगमन बापतको बजेट अनुदान	३ख्बिग्भ	३ख्बिग्भ	३ख्बिग्भ	३ख्बिग्भ	३ख्बिग्भ		१५०					
कक्षा ६-१२ सम्म सन्चालित खुल्ला बिद्यालयका बिद्यार्थीहरुका लागि स्वअध्ययन सामाग्रीहरु विकास र बितरण बजेट अनुदान	-	-	-	-	-		५०	०	०	०	०	०
खुल्ला बिद्यालय (कक्षा ६-८) को तह १ र २ सन्चालन बजेट अनुदान	-	-	-	-	-		१२१	०	०	०	०	०
खुल्ला बिद्यालय (कक्षा ९-१०) को तह १ र २ सन्चालन बजेटअनुदान	३ख्बिग्भ	३ख्बिग्भ	३ख्बिग्भ	३ख्बिग्भ	३ख्बिग्भ		२००					
खुल्ला बिद्यालय (कक्षा ११-१२) सन्चालन बजेट अनुदान	२	२	२	२	२		१.५	१	१	१	१	१
अनौपचारिक प्रौढ बिद्यालय (कक्षा १-८) सन्चालन बजेट अनुदान	-	-	-	-	-		५५०	०	०	०	०	०

अनौपचारिक प्रौढ बिद्यालय (कक्षा ९-१०) सन्चालन बजेट अनुदान	-	-	-	-	-		७८७	०	०	०	०	०
तपाइको पालिकाबाट थप गर्न चाहेका कार्यक्रमहरु:												
अनौपचारिक र निरन्तर शिक्षा कार्यक्रमको जम्मा बजेट (लाखमा)	३ख्विग्भ	३ख्विग्भ	३ख्विग्भ	३ख्विग्भ	३ख्विग्भ							

परिच्छेद-४

अन्तर-सम्बन्धित क्षेत्रहरू

३.४. पाठ्यक्रम,पाठ्यपुस्तक र सिकाइ सामग्री

३.४.१. परिचय

पाठ्यक्रम सिकाइको योजनाहो ।सिकाइ पद्दतीलाई मार्ग दर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठ्यक्रम हो । औपचारिक शिक्षा पद्धतिमा पाठ्यक्रमद्वारा निर्देशित ज्ञान¸सिप र अभिवृत्ती प्राप्तिमा विद्यार्थीलाई सक्षम बनाउने दिशामा शिक्षण सिकाइ तथा मुल्याङ्कन प्रक्रिया सञ्चालित हुनु पर्दछ ।पाठ्यक्रमको माध्यमबाट प्राप्त हुने शिक्षा अर्थात् ज्ञान सिप र अभिवृत्तीको माध्यमबाट व्यक्तिलाई समाज तथा विश्व परिवेश अनुकूल समायोजन हुन¸सक्रिय र ससुचित नागरिक जीवन व्यथित गर्न रोजगारी प्राप्त गर्न पेशा तथा व्यवसाय छनौट तथा सञ्चालन गर्न र आर्थिक क्रियाकलापमा सरिक हुन सहयोग गर्दछ ।शिक्षाको परिवर्तित अवधारणाको विकास सँगैसँगै स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनमा पनि विशेष जोड दिएको पाइन्छ ।स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय भाषा, परम्परागत सिप, र दैनिक आवश्यकतामा आधारित हुन्छ । केन्द्रबाट तय हुने पाठ्यक्रमले स्थानीय संस्कृती, जनजीवन, भूगोल लगायतका पक्षलाई समेट्न सक्दैन भन्ने मान्यताका आधारमा स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणा आएको हो (विद्यालय शिक्षाको रष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७६) । नेपाल जस्तो विविध भौगोलिक, सांस्कृतिक, भाषिक लगायतका परिवेशका कारण समाजको आवश्यकता र चाहना फरक फरक छन् । त्यसैले नेपालको सन्दर्भमा पाठ्यक्रम तयार पार्दा स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणालाई आत्मसात गर्नु पर्ने खाँचो छ । स्थानीय आवश्यकताका विषयवस्तु त्यहीका नागरिकको अपनत्व हुने गरी सरोकारवालाले स्थानीय ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई समेटी विकास गर्ने पाठ्यक्रम नै स्थानीय पाठ्यक्रम हो । यसमा केन्द्रिय पाठ्यक्रमले समेट्न नसकेका विषयवस्तु हुनु पर्दछ । जसले स्थानीय ज्ञानको प्रस्फुटन गर्नुका साथै नवीनतम् ज्ञान र सिपको मार्ग दर्शन पहिल्याउन सहयोग गर्दछ । स्थानीयस्तरमा रहेका मूल्य, मान्यता, कला संस्कृतिको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्दै आगामि पुस्तामा हस्तान्तरण गर्न सहयोग गर्दछ । स्थानीय पाठ्यक्रमलाई शैक्षिक विकेन्द्रीकरणको महत्वपूर्ण खुड्किलाका रुपमा पनि लिन सकिन्छ ।

नेपालमा केन्द्रिय तहमा पाठ्यक्रम निर्माण गर्दा स्थानीय आवश्यकता, परम्परा, भाषा र संस्कृति तथा जनजिविकाका अभ्यासहरुको संरक्षण र सम्बर्धन गर्न नसकिने हुँदा नेपाल सरकारले स्थानीय पाठ्यक्रम प्रारुप २०७१ र स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन मार्गदर्शन २०७६ जस्ता महत्वपुर्ण निर्देशिका तथा पाठयक्रम प्रारुपको विकास गरेकोछ। उक्त शिक्षाका दस्तावेजहरुले स्थानीय पाठ्यक्रमको आवश्यक्ता महसुस गरेको देखिन्छ। कुनै पनि योजनाको सैद्धान्तिक पक्ष जतिसुखै राम्रो भए पनि त्यसको व्यवहारिक पक्ष कम्जोर हुँदा योजनाको कुनै तुक हुदैन । स्थानीय पाठ्यक्रमले तयगरेका व्यवहारिक उद्धेश्यहरु के-कति पुरा भए वा भएन भनि लेखाजोखा गर्न पाठ्यक्रमको अभिन्न अंगका रुपमा मुल्यङकनलाइ महत्वपुर्ण पाटोको रुपमा लिनुपर्दछ। मुल्याङकनको अभावमा पाठ्यक्रमले गति लिन नसक्ने हुदा मुल्याङकन र पाठ्यक्रम एउटा सिक्काको दुइवटा पाटो जस्तै हुन ।

३.४.२. वर्तमान अवस्था

प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक तह (कक्षा १२ सम्म) को पाठ्यक्रमको विकास शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गतको पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले गर्ने गरेको छ। विद्यालय तहको विद्यमान पाठ्क्रम वि.सं. २०६३ तयार गरी वि.सं. २०७१ मा सामान्य परिमार्जन गरिएको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपका आधारमा व्यवस्थित गरिएको भनिए पनि कक्षा ११र१२ लाई विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा पूर्ण रुपमा समायोजन नगरी तत्कालीन उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद्ले तयार गरेको उच्च शिक्षाको तयारीउन्मुख पाठ्यक्रम नै कार्यान्वयनमा रहेकोमा हाल विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा

समायोजन गरिएको छ । यसै क्रममा वि.सं. २०७६ मा नयाँ पाठ्यक्रम प्रारूप तयार भई सो विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विद्यालय तहमा नयाँ पाठ्यक्रम विकास गरी वि. सं. २०७७ देखि कक्षा १ र ११ मा कार्यान्वयन सुरु भएको छ भने वि. सं. २०८० मा विद्यालय तहका सबै कक्षाहरुमा यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयन हुने भैसकेको छ । यसै अनुसार हिमाली गाउँपालिकाले पनि नेपाल सरकारबाट स्वीकृत पाठ्यक्रम लागू गरेको छ। माध्यम भाषाका रुपमा प्राथमिक तह (कक्षा १-५) का लागि मातृभाषा वा नेपाली हुन सक्ने र अन्य तहको हकमा नेपाली वा अंग्रेजी हुन सक्ने व्यवस्था छ ।

विद्यालय तहको पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि कक्षा १-३ एकिकृत पाठ्क्रमको अवधारणा बमोजिम अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकिकृत गरिएको, व्यवहारकुशल र जीवनोपयोगी सिपहरु समावेश गरी क्रियाकलाप तर्जुमा गर्ने रणनीति लिइएको छ।आधारभूत तहमा स्थानीय कला,संस्कृति, भेषभुषा, सिप, इतिहास, भाषार परम्परामा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्नु पर्ने व्यवस्था वर्तमान पाठ्यक्रम प्रारुपले गरे पश्चात हिमाली गाउँपालिकाले पनि आधारभूत तह कक्षा १-८ मा स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास गरि कार्यान्वयनमा जोड दिइएको छ ।

विद्यालय शिक्षाको मुल्याङ्कनका लागि आधारभूत तह कक्षा ८ को अन्तिम परीक्षा गाउँपालिका स्तरीय रुपमा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन हुने गरेको छ । कक्षा १० र १२ मा राष्ट्रिय तहमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डबाट सार्वजनिक परीक्षा सञ्चालन गरी विद्यार्थीको योग्यता परीक्षण गरिदै आएको छ भने नमुनामा आधारित राष्ट्रिय उपलब्धि परीक्षण शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रबाट विभिन्न कक्षाहरुमा सञ्चालन गरी शिक्षा प्रणालीको गुणस्तरको लेखाजोखा गरिदै आएको छ । अधिकांश विद्यालय तहमा सञ्चालन गरिएका परीक्षाका प्रश्नहरुले प्रायजसो संज्ञानात्मक तहका तल्लोस्तरका क्षमता मात्र परीक्षण गरेको देखिन्छ । अधिकांश प्रयोगात्मक परीक्षाहरु प्रभावकारी हुन सकेका छैनन् ।तसर्थ प्रयोगात्मक परीक्षा लाई प्रभावकारी बनाउनलाई पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका प्रयोगात्मक सामाग्रीहरुको उचित प्रयोग तथा व्यवस्थापनमा जोड दिनु पर्ने देखिन्छ ।

स्थानीय पाठ्यक्रम बाहेक अन्य पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकासको कार्य पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले गर्दछ । सन्दर्भ सामग्रीको नाम दिई पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले स्वीकृति दिएका पुस्तकहरु पाठ्यपुस्तककै रुपमा विद्यालय व्यवस्थापना समितिको निर्णय अनुसार अधिकांश संस्थागत र केही सामुदायिक विद्यालयले प्रयोग गर्ने गर्दछन् ।बहुपाठ्यपुस्तकको नीति तय गरिए पनि औपचारिक रुपमा कार्यान्वयनमा ल्याइएको छैन बजारमा विषयवस्तुमा गहिरो र विस्तृत अध्ययनमा सघाउने सन्दर्भ सामग्रीभन्दा पनि प्रश्नोत्तर, प्रश्नहरुको संकलन, गेस पेपर जस्ता सामग्री उत्पादन हुनाले विद्यार्थीको सिकाइ प्रक्रियामा नकारात्मक प्रभाव परेको देखिन्छ ।शैक्षिक सत्र सुरु भइ सक्दा सहज अवस्थामा मुद्रित पाठ्यपुस्तक तथा पाठ्यसामग्रीको पहुँचमा पुऱ्याउनु एक प्रमुख समस्या हो ।महामारी र विपद्को बेलामा विभिन्न विधि र माध्यम (अनलाइन, अफलाइन, मुद्रित आदि) आमनेसामने विधिमा मात्र भर पर्नु पर्ने तर दुर्गम भौगोलिक कठिनाइ,नेट इन्टरनेटको असुविधा लगायत मुद्रित सामग्रीको अभावले विपदमा शिक्षा क्षेत्र नराम्ररी प्रभावित हुने गरेको देखिन्छ ।

स्थानीय पाठ्यक्रममा विद्यालय तहको पाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिक तथा प्रभावकारी बनाउन कक्षा १-८ मा अन्तर सम्बन्धित विषयबस्तुलाई एकीकृत गरिएको, व्यवहार कुशल तथा जीवन उपयोगी सीपहरु समावेश हुने गरी सिकाई क्रियाकलाप तर्जुमा गर्ने रणनीति लिइएको, आधाभूत तहमा स्थानीय कला संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा, सीप तथा ज्ञानमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय तहले विकास गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्ने र सबै कक्षाका विषयवस्तुलाई यथासम्भव स्थानीय परिवेश तथा दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराई सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

३.४.३. अवसर/चुनौतीहरु

- स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामाग्री विकासका लागि जनशक्ति विकास गर्नु ।
- सरोकारवालाको अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चितता गर्नु ।
- मूल्याङ्कन पद्धतिलाई शिक्षण सिकाइसँग जोडनु ।
- स्थानीय पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्नमा जोड दिनु ।
- परिवर्तित पाठयक्रमको बारे प्रबोधिकरण कार्यमा जोड दिनु ।
- पाठयक्रम विकास गर्दा सिकरुको उमेर,क्षमता,रुची लाई आधार मान्नुपर्ने ।

३.४.४. उद्देश्य

- स्थानीय पाट्यक्रमका माध्यमबाट हिमाली गाउपालिकामा रहेका स्थानीय समुदायको पेसा, व्यापार र व्यवसायको प्रचार-प्रसार तथा जानकारी प्रदान गर्नु ।
- विद्यालय तहमा तोकिएको पाठ्यक्रमलाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गर्नु ।
- पाठ्यक्रम,पाठ्यपुस्तक प्रयोग र कार्यान्वयनमा एकरुपता ल्याउनु ।
- सिकाइका लागि मूल्यांकन प्रणालीका रुपमा विद्यालय तहको मूल्यांकन प्रक्रियामा सुधार ल्याउनु ।
- स्थानीय पाठ्यक्रम तथा शैक्षिक सामग्रीहरुको विकास तथा व्यवस्थापनमा क्षमता विकासमा सुधार ल्याउनु ।
- राष्ट्रिय पाठयक्रम र राष्ट्रिय शिक्षा नीति बीच स्थानीय पाठयक्रम,स्थानीय शिक्षा नीतिको समजस्यता कायम गर्नु ।

३.४.५, रणनीतिहरु

- स्थानीय पाठ्यक्रमलाई समयसापेक्ष, सान्दर्भिक, गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाई समृद्ध नेपाल निर्माणका लागि सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार गर्न पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन प्रक्रियालाई अनुसन्धान तथा आवधिक मूल्यांकनमा आधारित बनाउने ।
- पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास प्रक्रियालाई बढी सहभागितामूलक बनाई स्थानीय सरोकारवालामा अपनत्व विकास गरी जवाफदेही बनाउनसिकरुको उमेर,क्षमता,रुची लाई आधार मानि विद्यालयमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम विकास गरि प्रभावकारी मूल्यांकनमा जोड दिईनेछ ।
- विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालालाई प्रभावकारी ढङ्गले प्रवोधीकरण गर्ने ।
- नवीनतम पाठयक्रम तथा मुल्यांकन प्रक्रिया वारे शिक्षक तथा सरोकारवालालाई तालिमको उचित ब्यबस्था गरिनेछ ।
- आधारभूत तह र माध्यमिक तहमा हुने सार्वजनिक परीक्षालाई सुधार गर्ने ।
- स्थानीय पाठ्यक्रमको विषय क्षेत्रमा विषयवस्तु छनौट गर्दा विषयवस्तुको क्रमलाई विचार गरी बढी उपयोगी हुने विषयवस्तु छनौट गरिने छ। जीवनोपयोगी र व्यवहारकुशल सीप समेत विकास गर्ने गरी पाठ्यक्रम विकास गर्ने ।

- स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनका लागि स्थानीय सरकारको क्षमता विकास गर्ने, पाठ्यक्रम पुनर्संगठन र कार्यान्वयनका लागि शिक्षकको क्षमता विकास गर्ने।
- स्थानीय पाठयक्रम लाई समय सान्दर्भिक परिमार्जन र सुधार गरिने छ ।
- सिकारुको परीक्षा र मूल्यांकनको अवस्था, सिकारुको प्रगति तथा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप समेतलाई शिक्षककोकार्यसम्पादन मूल्यांकनमा आधारित बनाई शिक्षकलाई सिकारु तथा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधारका लागिजिम्मेवार र जवाफदेही बनाइने छ । परीक्षा र मूल्यांकनको लेखाजोखा गर्ने, नतिजा विश्लेषण गर्न र नतिजाका आधारमा शिक्षण सिकाइमा सुधार योजनातयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने जस्ता कार्यलाई व्यवस्थित गर्ने ।
- परियोजनामा आधारित, समूहकार्यमा आधारित र सिकाइ केन्द्रित अभ्यासलाई मूल्यांकनको आधार बनाउने

३.४.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धि

- स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- स्थानीय भेषभुषा,चालचलन,रीतिरिवाज,सामाजिक मूल्य मान्यताको संरक्षण हुनेछ ।
- पाठ्यक्रममा आधारित मूल्याङ्कन प्रक्रिया प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धीमा सुधार भएको हुनेछ ।

नतिजा

- पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धीमा सुधार भएको हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

पाठ्यक्रम र मूल्यांकन कार्यक्रमका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरू (Proposed Activities for Curriculum and Evaluation)

प्रस्तावित कार्यक्रमहरु	लगानीको अनुमान (**Cost Estimates (in '000s)**)					Existing unit cost	Proposed unit cost	बार्षिक भौतिक लक्ष्य (**Yearly Physical Target)**				
	२०२४ /२५	२०२५ /२६	२०२६ /२७	२०२७ /२८	२०२८ /२९			२०२४ /२५	२०२५ /२६	२०२६ /२७	२०२७ /२८	२०२८ /२९
	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६			८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६
राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०२७६ को कार्यन्वयन(तहगतपाठ्यक्रमहरूको विकास, परीक्षण र कार्यन्वयन, नमुना पाठ्य पुस्तकहरूको विकास, शिक्षक निर्देशिका र सन्दर्भ सामग्रीहरुको विकास गर्ने)	४५,०००	४५०००	४५०००	३००००	१५०००		१५०००	३	३	३	२	१
पाठ्यक्रमको मूल्यांकन(मुल्यांकन, सुधार र बिद्यालयमा आधारित पाठ्यक्रम विकास र नमूना परीक्षण)	०	०	०	२०००	५०००		५०००					१
Digital सामाग्रीहरुको कार्यन्वयन(विधुतीय अन्तरक्रियात्मक सामाग्रीहरुको विकास र तिनलाई Online/Offline माध्यमबाट बिद्यार्थी (अपाङ्गता भएका बिद्यार्थी समेत र शिक्षकको पँहुचसम्म पुर्याउने सुनिश्चित गर्ने, पाठ्यक्रम विकास केन्द्रबाटविकास गरिएका सबै सामाग्रीहरुलाई विधुतीय प्रती बनाई तिनलाई e-library को विकास गरी सबैको पँहुच सुनिश्चित गर्ने	३ख्बिग्भ	३ख्बिग्भ	३ख्बिग्भ	३ख्बिग्भ	३ख्बिग्भ		१५०					

सँस्थागत संरचनाको विकास र क्षमता अभिबृद्धि गर्ने (बिज्ञहरुको परिचालन गरी स्थानीय तहहरूमा स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास र कार्यान्वयनका लागि प्राबिधिक सहयोग प्रदान गर्ने बिधि र पद्धति स्थापित गर्ने)	८०००	८०००	८०००				१०००	८	८	८		
आधारभूत तहको पाठ्यक्रका लागि सबै शिक्षकहरूलाई ३ दिने अभिमुखीकरण तालिम प्रदान गर्ने	६१.८	९२.७	९२.७				३	२१	३१	३१	१०	१०
आन्तरिक र बाहिय दुवै विधिका बिद्यार्थी मुल्यांकन र तिनकोकार्यन्वयनको मापदण्डहरू विकास गर्ने(जसमाः- नमूना सामाग्रीहरु विकास गर्ने, कक्षाकोठामा आधारित मुल्यांकनका मापदण्डहरूको विकास र तिनको बारेमा अभिमुखीकरण साथै बिद्यार्थी प्रगतीको प्रतिबेदन र सुझाव सङ्कलन)	१४५	१४५	१४५	१४५	१४५		५	२२	२२	२२	२२	२२
प्राबिधिक धारका बिषयहरुको पाठ्यक्रम र सिकाई सामग्रीहरुको विकास र कार्यान्वयन गर्ने (जसमाः-प्राबिधिक धारका बिषयगत समस्या तथा सवालहरू पत्ता लागउने, तिनलाई पाठ्यक्रममा समायोजन गर्ने र सोका आधारमा पाठ्यपुस्तक, सिकाई सामग्रीहरूको विकास, मुल्यांकन पद्धतिको विकास र तिनको प्रबोधिकरण, बितरण, प्रयोग बिषयहरु समाबेश गर्ने)प्राबिधिक धारका बिषयहरुको पाठ्यक्रम र सिकाई सामग्रीहरुको विकास र कार्यान्वयन गर्ने(जसमाः-प्राबिधिक धारका बिषयगत समस्या तथा सवालहरू पत्ता लागउने,	१५००	९०००	६०००	६०००	६०००		१५००	१	६	४	४	

तिनलाई पाठ्यक्रममा समायोजन गर्ने र सोका आधारमा पाठ्यपुस्तक, सिकाई सामग्रीहरूको विकास, मुल्यांकन पद्धतिको विकास र तिनको प्रबोधिकरण, बितरण, प्रयोग बिषयहरु समाबेश गर्ने)													
बहू पाठ्य पुस्तकहरूको कार्यान्यन गर्ने(जसमाः- बहू पाठ्य पुस्तक नीतिको कार्यान्यन गर्ने, गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने, पाठ्य पुस्तकहरुको मुल्यांकन र छनौट, बहूबर्षिय पाठ्य पुस्तकहरूको परिक्षण गर्ने र अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीहरूका लागि उपयुक्त पाठ्य पुस्तकहरूको विकास गर्ने)	३ख्विरभ	३ख्विरभ	३ख्विरभ	३ख्विरभ	३ख्विरभ		१०००						
बिद्यालय शिक्षा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र अन्य बिषय क्षेत्रका निर्देशिका, बिधि र प्रक्रियाहरूको विकास र परिमार्जन गर्ने र तिनलाई एकीकृत गर्ने)		५००	०	०	५००		५००		१			१	
तपाइको पालिकाबाट थप गर्न चाहेका कार्यक्रमहरु:													
पाठ्यक्रम रमुल्यांकन कार्यक्रमको जम्मा बजेट (लाखमा)	३ख्विरभ	३ख्विरभ	३ख्विरभ	३ख्विरभ	३ख्विरभ								

३.५. शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकास

३.५.१. परिचय

गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाहका लागि विभिन्न स्रोत साधनको आवश्यकता पर्छ । शैक्षिक सेवा प्रवाहका लागि चाहिने स्रोत मध्ये मानवीय स्रोत एक हो । विद्यालयमा परिवर्तनलाई सम्बोधन गर्न सक्ने शैक्षिक नेता शिक्षक हो । शिक्षक योग्य, दक्ष,पेसाप्रति समर्पित प्रतिबद्ध, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुनु पर्छ । शिक्षकमा भएको पर्यात ज्ञान, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप संचालनमा दक्षता र नमूना व्यक्तित्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ। सबै तहको शिक्षामा योग्य, दक्ष, समर्पित र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको व्यवस्थापनबाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिशित गर्न सकिन्छ ।यसका लागि शिक्षक व्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन आवश्यक छ । नेपालमा विद्यालय तहको शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, समता, सान्दर्भिकता, सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि विगतमा संचालित विभिन्न योजना, परियोजना तथा कार्यक्रमहरूले शिक्षक व्यवस्थापन र शिक्षकको पेशागत क्षमता अभिवृद्धिलाई उच्च प्राथमिकता दिई विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालन गरेको पाइन्छ ।

अहिले शिक्षक तयार पार्ने काम विभिन्न विद्यालय तथा विश्वविद्यालयहरूले गरेका छन्। शिक्षक अध्यापन, अनुमति पत्रको वितरण, परीक्षा संचालन, शिक्षक पदपूर्तिको लागि परीक्षा संचालन तथा नियुक्तिका लागि सिफारिस गर्ने र शिक्षक बढुवा सम्बन्धी काम शिक्षक सेवा आयोगले गर्दै आएको छ । रिक्त दरबन्दीमा शिक्षक नियुक्ति गर्ने शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याकन गर्ने काम स्थानीय तहले गर्दै आएका छन् । शिक्षकको पेशागत विकासका लागि नीति निर्माण गर्ने शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने र प्रशिक्षक तयार गर्ने काम शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धिका लागि तालिम संचालन शिक्षा तालिम केन्द्रहरू गर्दै आएका छन् ।

यति हुँदाहुँदै पनि शिक्षक तयारी कार्यलाई आवश्यकता र अनुसन्धानमा आधारित बनाउन सकिएको छैन। सरकारका विभिन्न निकाय र विद्यालय तथा विश्वविद्यालयहरूको बीचमा शिक्षक तयारी गर्ने क्रममा प्रभावकारी सम्बन्ध र सहकार्य हुन सकिरहेको छैन । देशमा विभिन्न तरिकाबाट नियुक्ति गरिएका शिक्षकहरू स्थायी, अस्थायी, राहत अनुदान,शिक्षण सिकाई अनुदान शिक्षक,प्राविधिक धार तर्फका शिक्षक,स्वयंसेवक, निजी स्रोतका शिक्षक आदि छन् । विभिन्न तरिकाबाट नियुक्ति भएका शिक्षकहरूको सेवाको शर्त र सुविधाहरू पनि फरक-फरक छन् । शिक्षकको कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन पनि शिक्षक बढुवाको लागि मात्र भएको तर यसलाई विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धीसँग जोड्न सकिएको छैन ।

यस योजनामा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने,शिक्षण पेशालाई आकर्षक र पहिलो रोजाइको पेशाको रुपमा अभिवृद्धि गर्ने, शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी र गुणस्तरीय बनाउने शिक्षकहरूको पेशागत विकासलाई अभिवृद्धि गर्ने, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जिम्मेवार बनाउने, विद्यार्थी संख्याको आधारमा शिक्षक दरबन्दीको वितरण गर्ने, विषयगत शिक्षक पदको संजाल निर्माण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिइनेछ। यसमा शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षा तथा चुनौतीहरूको आधारमा शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकासलाई प्रभावकारी र व्यवस्थित बनाउन कार्यक्रमका उद्देश्यहरू, रणनीतिहरू, कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट हासिल हुने अपेक्षित नतिजा तथा क्रियाकलापहरू समावेश गरिएको छ ।

३.५.२. वर्तमान अवस्थाः

शिक्षक सेवा आयोग नियमावली २०५७ (संशोधन सहित) अनुसार शिक्षक हुनको लागि अध्यापन अनुमति पत्र अनिवार्य हुनु पर्ने, स्थायी शिक्षकहरूका लागि शिक्षक सेवा आयोगले लिने परीक्षा उतीर्ण भएको हुनुपर्ने, बढुवाको निश्चित मापदण्ड पूरा गर्नुपर्ने व्यवस्था पेशाको सुरक्षाको कारणले शिक्षण पेशालाई समाजमा प्रतिष्ठित पेशाका

रूपमा लिन थालिएको छ । नियमित रूपमा स्थायी नियुक्ति गर्ने कार्यको थालनीले शिक्षण पेशामा थप आकर्षण बढेको छ । वर्तमान अवस्थामा देशमा स्थायी अस्थायी, राहत, शिक्षण सिकाई अनुदान, प्राविधिक धार तर्फका शिक्षक,स्वयंमसेवक तथा निजी शिक्षकहरू छन् । विभिन्न किसिमका स्थायी,अस्थायी राहत, स्वयंसेवक तथा अन्य निजी शिक्षकहरुको व्यवस्थापनको लागि संघीय शिक्षा ऐन नियम, प्रदेश शिक्षा ऐन नियम तथा प्रचलित कानुन लाई आधार मानि उपर्युक्त मापदण्ड तथा निर्देशिका बनाई प्रयोगमा ल्याउनु आवश्यक देखिन्छ । यस गाउँपालिकाका सामुदायिक विद्यालयको कुल स्थायी शिक्षक दरबन्दी सङ्ख्या७७ रहेको छ ।त्यस मध्ये २ जना माध्यमिक तह (कक्षा९-१०),९ जना आधारभूत तह कक्षा ६-८ र ६६ जना आधारभूत तह कक्षा १-५ रहेकाछन् ।त्यसै गरी राहत तर्फ माध्यमिक तहमा ३,आधारभूत तह (कक्षा ६-८)४, तथा प्राथमिकमा २९ गरि १० जना राहतमा कर्यतरत छन् । बालविकास सहजकर्ता तर्फ १७ जना संघीय अनुदान मार्फत र ३४ जना पालिकाबाट गरि ४२ जना कार्यरत छन् ।

पेशागत रुपमा दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षकबाट नै कक्षाकोठाको सिकाइमा सुधार आउन सक्छ । यसका निम्ति शिक्षकलाई पेशागत विकासका अवसरहरू उपलब्ध हुन आवश्यक छ । शिक्षकको पेशागत विकासका विभिन्न तौर तरिकाहरू छन्। शिक्षक तालिम कार्यशाला, सेमिनार, कन्फरेन्स, कार्यमूलक अनुसन्धान, शिक्षकहरूको सिकाइ सञ्जाल, अवलोकन भ्रमण, मेन्टरिङ्ग आदिबाट शिक्षकमा पेशागत विकास सम्भव छ। शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गरी कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइ सुधार ल्याउन नेपालमा विभिन्न परियोजना तथा कार्यक्रमहरू संचालनमा आए। सरकारले विभिन्न कार्यक्रम मार्फत् शिक्षकहरूको लागि विभिन्न खालका तालिमहरूको संचालन गरिरहेको छ। त्यसै गरी स्थानीय सरकारहरूले पनि विद्यालयका आवश्यकता अनुसार शिक्षकहरूको क्षमता विकासमा सहयोग गर्दै आएको छ ।

शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि शिक्षक व्यवस्थापनको पाटोमा हिमाली गाउँपालिकाले विभिन्न प्रयासहरु गर्दै आएको छ । यस क्रममा आ.व. २०७४/७५ देखि आधारभूत तह कक्षा १-५ को लागि ३० जना,आधारभुत तह६-८ को लागि १० जना माध्यमिक तहमा १० जना गाउँपालिका स्वयंसेवक शिक्षकको रुपमा कार्यरत रहि कामगरिरहेका छन् भने शुन्य दरबन्दी वा राहत अनुदान प्राप्त नगरेका आधारभूत तह कक्षा ६-८ र माध्यमिक तह कक्षा ९-१० अंग्रेजी, गणित, विज्ञान शिक्षक अनुदान कोटामा ३४ जना कार्यरत छन् ।

३.५.३ शिक्षक उत्तरदायित्वः

आफ्नो कार्य सम्पादनप्रति आफू स्वयम् जवाफदेही हुनु भनेको उत्तरदायी हुनु हो । यस प्रकारको उत्तरदायित्व कानुनी र नैतिक दुबै हुन सक्छ । शिक्षक विद्यार्थी, अभिभावक, समुदाय तथा विद्यालय प्रशासक/ प्रधानाध्यापकप्रति उत्तरदायी हुनुपर्छ । शिक्षक विद्यार्थीप्रति उत्तरदायी हुनु भनेको आफूले अध्यापन गराउने विद्यार्थीहरूको शिक्षण सिकाइ तथा कार्यसम्पादनप्रति जवाफदेही हुनु, पाठ्यक्रमले तोकेका सिकाइ उपलब्धि भएको प्रगति र विकासमा जवाफ दिनु र विद्यार्थीको गुणस्तरीय जीवनका विषयमा जवाफ दिनु भन्ने बुझिन्छ। यसैगरी शिक्षकले विद्यार्थीको सिकाइ तथा विकासका बारेमा अभिभावकलाई समेत प्रतिवेदन गर्नुपर्दछ । विद्यालयको आचारसंहिता पालन गर्दै दैनिक कार्यतालिका अनुसार अध्यापन गर्ने, विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन गर्ने, त्यसको प्रतिवेदन प्रधानाध्यापकलाई पेश गर्ने आदि कार्य शिक्षकले गर्नुपर्ने हुँदा शिक्षक प्रधानाध्यापक प्रति उत्तरदायी हुनुपर्दछ ।

शिक्षक सेवा आयोग नियमावली २०५७ ले शिक्षकको बढुवालाई अध्यापन गरेको सम्बन्धित विषयमा विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिसँग जोड्ने काम गरेर शिक्षकलाई उत्तरदायी बनाउने प्रयास गरेको छ । यसका अलवा शिक्षा ऐन २०२८ शिक्षा नियमावली २०५९ हिमाली शिक्षा ऐन २०७९ ले समेत शिक्षकले पालना गर्नुपर्ने विविध आचारसंहिता र कानुनी प्रबन्धहरूको निर्धारण गरिएको छ जसबाट शिक्षक उत्तरदायी बन्नु पर्ने कानूनी आधार तयार भएको छ । तथापि यी प्रबन्धहरूको कार्यान्यनको सन्दर्भमा भने बाराम्बार प्रश्न उठ्ने गरेका छन ।

पन्ध्रौं योजनाले शिक्षकले कक्षाकोठामा विताउने समयलाई नियमित पठनपाठनसँग आबद्ध गर्दै शिक्षकलाई पेशाप्रति समर्पित बनाई शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि स्थानीय तहमा उत्प्रेरणा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने व्यवस्था गरेको छ । शिक्षा नीति २०७६ अनुसार शिक्षकलाई प्रशासनिक रूपमा प्रधानाध्यापकप्रति र सिकाइ उपलब्धिका लागि विद्यार्थी तथा अभिभावकप्रति जवाफदेही बनाउने र प्रधानाध्यापकलाई सिकाइ विद्यालय व्यवस्थापनका लागि विद्यार्थी अभिभावक स्थानीय तह प्रति जवाफदेही बनाउने कुरा उल्लेख गरेको छ। विद्यार्थीहरूले परीक्षामा हासिल गरेको परिणाम समेतको आधारमा शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधारका लागि शिक्षाका जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउने व्यवस्था उक्त नीतिले गरेको छ ।

३.५.४ शिक्षकको आपूर्ति र वितरणः

शिक्षा नियमावली २०५९ को अनुसूची १२ मा व्यवस्था भए अनुसार पूर्व प्राथमिक विद्यालयमा एकजना, प्राथमिक विद्यालयमा ५० जना सम्म विद्यार्थी भएमा कम्तिमा २ जना र सोभन्दा बढी विद्यार्थी भएमा कम्तीमा तीनजना कक्षा ६-८ का लागि कम्तीमा चार जना माध्यमिक तह ९-१२ लागि ८ जना शिक्षकको रहने व्यवस्था छ । शिक्षा नियमावली २०५९ का अतिरिक्त शिक्षक दरबन्दी (मिलान तथा व्यवस्थापन) कार्यविधि, २०७६ ले हिमाल, पहाड तथा तराईको लागि शिक्षक विद्यार्थी अनुपात क्रमशः चालीस, पैंतालीस र पचासलाई आधार मानी शिक्षक दरवन्दी पुनर्वितरण गर्ने प्रावधान भए अनुसार हाल मुलुकभर शिक्षक दरवन्दी मिलानको प्रकृया अन्तिम चरणमा पुगी सकेको छ ।

हिमाली गाउँपालिका क्षेत्र भित्र सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयहरूमा भएको शिक्षक वितरण र आपुर्तिलाई हेर्दा २२ वटा सामूदायिक विद्यालयमा स्थायी,राहत/करार,गाउँपालिका स्वयंसेवक शिक्षक,बालविकास सहयोगी कार्यकर्ता सहित गरी जम्मा १७० जना शिक्षक दरबन्दी कायम रहेका छन । यसका अतिरिक्त उपरोक्त सामूदायिक विद्यालयमा ३० जना विद्यालय कर्मचारीहरु समेत कार्यरत रहेका छन । तहगत रूपमा हेर्दा भ्क्ष्क २०७९ अनुसार हिमाली गाउँपालिका क्षेत्र भित्र ६०० जना बालबालिका बालविकास तहमा अध्ययनरत रहेका छन भने १७ जना बालविकास सहयोगी कार्यकर्ताहरू कार्यरत छन । जस अनुसार बालविकास तहमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १: २२.५ रहेको छ । एवम् प्रकारले आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा जम्मा ५०२७ जना विद्यार्थी अध्ययनरत रहेका छन भने सोही तहमा कार्यरत शिक्षकको सङ्ख्या ६० रहेकोछ। जस अनुसार कक्षा १-८ को शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:२५.९१ रहेको छ। माध्यमिक तह (कक्षा ९ र १०) मा जम्मा ९९८ विद्यार्थी अध्ययनरत रहेकोमा सोही तहमा कार्यरत शिक्षकहरूको सङ्ख्या ३१ रहेको छ। जस अनुसार माध्यमिक तह (कक्षा ९ र १०) मा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:३२.१९ रहेको छ । माध्यमिक तह (कक्षा ११ र १२) मा अध्ययनरत विद्यार्थी सङ्ख्या २०० रहेकोमा सोही तहमा कार्यरत शिक्षक सङ्ख्या जम्मा ० जना मात्र रहेको छ । जस अनुसार सो तहमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:३७.७१ रहेको छ ।

उपरोक्त तथ्याङ्कमा विद्यालयबाट नियुक्त गरिएका हाल गाउँपालिका स्वयंसेवक शिक्षकको नाममा न्यूनतम पारिश्रमिक भन्दा पनि कममा काम गरिरहेका गाउँपालिका शिक्षकको विवरणले शिक्षक विद्यार्थी अनुपातमा फरकपन देखिन आएको छ। हिमालीगाउँपालिकामा सञ्चालित विद्यालयमा विद्यार्थी संख्या अत्यधिक बढी हुनु तर आवश्यकता अनुसार शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्न नसकिनु ठूलो चुनौतिको रुपमा रहेको छ । माथि प्रस्तुत गरिएको शिक्षक विद्यार्थी अनुपातलाई मनन गर्ने हो भने माध्यमिक तह कक्षा ११ र १२ मा विद्यार्थीको अनुपातमा शिक्षकको सङ्ख्या ज्यादै न्यून रहेको देखिन्छ । यसका पछाडिको कारण भनेको विद्यालय सञ्चालनको अनुमति प्रदान गरिएका विद्यालयहरूमा अनुमति प्रदान गरे अनुसारको शिक्षक दरवन्दी वितरण नगर्नु हो । आगामी दिनमा कक्षा सञ्चालनको अनुमति प्रदान गरे पश्चात शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन प्रति पनि ध्यान दिनु उपयुक्त हुन्छ ।

३.५.५. अवसर तथा चुनौतीहरु

- शिक्षक तथा कर्मचारीहरुको व्यबस्थापन
- शिक्षण पेशालाई रोजाइको पेशाको रुपमा विकास गर्नु ।
- पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका सिकाइ उपलब्धी सुनिश्चित गर्न र शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउन शिक्षणविधि तथा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा विविधता ल्याउनु ।
- शिक्षकको पेशागत सहयोगको सुदृढ प्रणाली स्थापित गर्नु ।
- शिक्षक तथा कर्मचारीहरु लाई आफ्नो पेशा प्रति जवाफदेही तथा उत्तरदाही बनाउन नसक्नु ।
- शिक्षकको पेशागत विकासको अवसर, विस्तार र प्रभावकारिता सुधार गर्ने गरी संस्थागत प्रवन्ध गर्नु ।
- विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धीलाई शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्यांकनसँग आवद्ध गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी रुपमा विकास गरि उत्कृष्ट लाई पुरस्कृत गर्नु ।
- सामुदायिक विद्यालयका प्रधानाध्यापक नियुक्ति प्रक्रिया प्रभावकारी कार्यन्वयन

३.५.६. उद्देश्य

१. सिकाइ सुधारको लागि आवश्यक शिक्षकको व्यवस्थापन गर्नु ।
२. पालिका स्वयंसेवक शिक्षक नियुक्तिलाई थप प्रभावकारी तथा सुदृढ बनाउनु ।
३. विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा शिक्षकको पेशागत सहयोगको लागि स्थानीय तहमा एक प्रणालीको विकास तथा कार्यान्वयन गर्नु ।
४. विद्यार्थी सिकाइ प्रक्रियामा सहजीकरण गर्न शिक्षकको योग्यता तथा पेशागत सक्षमताको अभिवृद्धि गर्नु ।
५. योग्य र सक्षम शिक्षक उपलब्ध गराउन शिक्षक दरबन्दी मिलानलाई अध्यावधिक गर्नु .।
६. आवश्यक प्रोत्साहन, निरन्तर पेशागत विकास र सिकाइ आदान-प्रदान कार्यक्रमका माध्यमबाट सबै तहमा शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु । .

३.५.७. रणनीतिः

१. शिक्षकको पेसागत विकासका सम्बन्धमा स्थानीय सरकारलाई थप उत्तरदायी बनाइनेछ ।
२. शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान, दरबन्दी पुनर्वितरण गर्ने ।
३. अनुसन्धानात्मक कार्यमा संलग्न शिक्षकहरुको दक्षता वृद्धिको लागि प्रोत्साहन मूलक कार्यक्रमहरु लागू गरिनेछ ।
४. शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली मार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत सहयोग गरिनेछ ।
५. स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सन्जाल तथा आवश्यकता अनुसार अनुभवी शिक्षकबाट सहयोग तथा मेन्टरिङ्ग पद्धति विकास गरिनेछ ।
६. शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गरिनेछ ।
७. प्रधानाध्यापक तथा शिक्षकको वृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरिनेछ ।
८. शिक्षक नियुक्ति, सरुवा, तालिम तथा पेशागत विकासमा सहभागिता गराउँदा विद्यार्थीको सिकाइमा कम अवरोध हुनेपद्धति विकास गरिनेछ ।

९. सूचना तथा संचार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गको रुपमा स्वीकृत गर्दै प्रविधि मैत्री व्यवहारिक र नतिजा मूलक बनाउने साथै क्ष्भःक्ष्कको सदृढीकरण गरिनेछ ।

३.५.८. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धिः

- दरबन्दी मिलान भइ विषयगत कक्षागत रुपमा शिक्षक व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।
- शिक्षकहरुलाई निरन्तर पेशागत विकासका अवसरहरु प्राप्त भएको हुनेछ ।
- पालिका भित्रका प्रत्येक शिक्षकहरु सुचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रयोगमा दक्ष भएका हुनेछन् ।

नतिजा

१. सूचना तथा संचार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गको रुपमा एकीकृत भई प्रविधिमैत्री शिक्षा हुनेछ ।
२. शिक्षण पेशा थप प्रतिस्पर्धी र सम्मानित भएको हुनेछ ।
३. पेशागत विकासका प्रावधानहरूको विस्तार र सुदृढीकरण भई स्थानीय तहमा शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली मार्फत निरन्तर पेशागत सहयोग प्राप्त हुनेछ ।
४. शिक्षकको उपस्थिति, शिक्षण विधि तथा तौर तरिकाहरू र कार्य सम्पादनमा सुधार हुनेछ ।
५. शिक्षक विद्यार्थी अनुपातका आधारमा तहगत, विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण भएको हुनेछ ।
६. शिक्षकको विद्यालय तथा कक्षाकोठा उपस्थितिमा वृद्धि तथा शिक्षकहरूको कार्य सम्पादनमा सुधार भएको हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

शिक्षक व्यवस्थापन र तालिम कार्यक्रमका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरू (Proposed Activities for Teacher Management and Training)

प्रस्तावित कार्यक्रमहरु	लगानीको अनुमान (Cost Estimates (in '000s)					Existing unit cost	Proposed unit cost	बार्षिक भौतिक लक्ष्य (Yearly Physical Target)				
	२०२४ /२५ ८१/८२	२०२५ /२६ ८२/८३	२०२६ /२७ ८३/८४	२०२७ /२८ ८४/८५	२०२८ /२९ ८५/८६			२०२४ /२५ ८१/८२	२०२५ /२६ ८२/८३	२०२६ /२७ ८३/८४	२०२७ /२८ ८४/८५	२०२८ /२९ ८५/८६
शिक्षकयोग्यता र बितरणको अध्यावधिक मापदण्डका आधारमा शिक्षक व्यवस्थापन (पुनर बितरण रसमायोजन)	१००	-	१००	-	१००		१००	१		१		१
नयाँ नियुक्ति भएका शिक्षकहरुलाई सेवा प्रवेश तालिम	१२२	१२२	१२२	१२२	१२२		३०	४	४	४	४	४
१५% देखि ३५% माध्यमिक शिक्षकहरुलाई गणित, विजयन र अंग्रेजी बिषयको बिषय बस्तुहरुको पाठ अध्ययन सामग्री विकास सम्बन्धी तालिम दिने १५% देखि ३५% माध्यमिक शिक्षकहरुलाई गणित, विजयन र अंग्रेजी बिषयको बिषय बस्तुहरुको पाठ अध्ययन सामग्री विकास सम्बन्धी तालिम दिने	३५	४६	५८	६९	८१		७	५	७	८	१०	१२
शिक्षकहरुलाई ICT मा आधारित तीनदिने Online/Offline सिकाई सम्बन्धी तालिम	१०२	१३६	२०४	२७२	३४०		५	१५	२५	३५	४०	४५
सबै प्रकारका शिक्षक तालिमहरू सन्चालनका लागि प्रशि १० दिने प्रशिक्षण तालिम (TOT)	४,०००	४,०००	४,०००	४,०००	४,०००		२०	१८०	१८०	१८०	१८०	१८०

प्रारम्भिक कक्षा सिकाई (EGL) सम्बन्धी ५ दिने प्रशिक प्रशिक्षण तालिम	७	४	-	३	-		५	१	१		१	
ECED सँग सम्बन्धित बिभिन्न तालिमहरुको नयाँ मापदण्डका आधारमा तालिमहरुको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न प्रशिक प्रशिक्षण सन्चालन गर्ने	०	-	०	-	-		१५	०		०		
सबै बिद्यालयका प्र.अ.हरुलाई जिम्मेवार बनाइ Teacher's Time on task सम्बन्धी तयार गरिएको प्रणालीको अनिवार्य कार्यान्वयन गरिने	३०	४०	३८	३८	-		५	६	८	८	८	
बिद्यालयमा आधारित अनुगमन र सहयोग प्रणाली अन्तर्गत प्र.अ.हरुका लागि Teachers, Mentors सम्बन्धी ३ दिने तालिम दिने	२	३	२	६	६		३	१	१	१	२	२
शिक्षक अनुगन कार्यक्रमका लागि क्षमता अभिबृद्दी गर्ने	३००००	३००००	३००००	३००००	३००००		१०	३०००	३०००	३०००	३०००	३०००
तालिम परिषदबाट स्वीकृत शिक्षक तालिम पाठ्यक्रमका आधारमा माध्यमिक तहका शिक्षकहरुलाई ४५ दिने त्एम Certification तालिम प्रदान गर्ने (जस्मा १५ दिनेतालिम Face to Face दिने, १५ दिने तालिम Online/Offline विधिमा देने र १५ दिनेतालिम बिद्यालयमा आधारित अभ्यासात्मक रुपमा देने)	१२७.५	१२७.५	९६	७२	७२		३०	४.२५	४.२५	३	२	२

माध्यमिक तहका शिक्षकहरुलाई दिइदै आएको Online TPD Certification तालिमलाई निरन्तरता दिने												
आधारभूत तहका (कक्षा ६-८) शिक्षकहरुलाई TPD Certification तालिम प्रदान गर्ने (जस्मा १५ दिने तालिम Face to Face दिने, १५ दिने तालिम Online/Offline विधिमा देने र १५ दिने तालिम बिद्यालयमा आधारित अभ्यासात्मक रुपमा दिने)	४०	४०	४०	४०	४०		३०	२	२	२	२	२
आधारभूत तहका (कक्षा ६-८) शिक्षकहरुलाई दिइदै आएको Online TPD Certification तालिमलाई निरन्तरता दिने												
आधारभूत तहका (कक्षा १-५) शिक्षकहरुलाई TPD Certification तालिम प्रदान गर्ने (जस्मा १५ दिने तालिम Face to Face दिने, १५ दिने तालिम Online/Offline विधिमा देने र १५ दिने तालिम	१७०	१७०	१७०	१७०	१७०		२०	९	९	९	९	९

बिद्यालयमा आधारित अभ्यासात्मक रुपमा दिने)												
आधारभूत तहका (कक्षा ६-८) शिक्षकहरुलाई दिइदै आएको Online TPD Certification तालिमलाई शिक्षक तालिम एकीकृत पाठ्यक्रमका आधारमा निरन्तरता दिने	१६२,०००	१६२,०००	१६२,०००	१६२,०००	१६२,०००		१८	९०००	९०००	९०००	९०००	९०००
नयाँ भर्ना हुन] ECED Teachers/Facilatotars हरूलाई १५ दिने (९० घण्टा) सेवा प्रवेश तालिम प्रदान गर्ने	१८	१८	१८	१८	१८		३०	१	१	१	१	१
हाल कार्यरत सबै ECED Teachers/Facilatotars हरूलाई दुई :odules मा प्रत्येक ५/५ बर्षमा पुनर्ताजगी तालिम प्रदान गर्ने	४५,०००	४५,०००	४५,०००	४५,०००	४५,०००		३०	१५००	१५००	१५००	१५००	१५००
आधारभूत र माध्यमिक तहका प्र.अ.हरुलाई नेतृत्व विकास तालिम प्रदान गर्ने (जस्मा १५ दिने तालिम Face to Face दिने र १५ दिने तालिम बिद्यालयमा आधारित अभ्यासात्मक रुपमा दिने)	३०,०००	३०,०००	३०,०००	३०,०००	३०,०००		३०	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००

शिक्षकहरूलाई Face to Face र Online दुवै विधिमा मागमा आधारित Soft-skills integration, EGL Skill, एकीकृत शिक्षण सिकाई र शिक्षण सिकाईका अन्य क्षेत्रमा छोटो अवधिका तालिमहरू प्रदान गर्ने	८५	८५	८५	८५	८५		१०	९	९	९	९	९
बिशेष शिक्षाका बिद्यालयहरूमा कार्यरत शिक्षकहरू र बिशेष शिक्षाकास्रोतकक्षाहरू सन्चालन गर्ने स्रोत शिक्षकहरूलाई तालिम प्रदान गर्ने	-	-	-	-	-		१५	०	०	०	०	०
बिशेष शिक्षाका बिद्यालयहरूमा कार्यरत शिक्षकहरू र बिशेष शिक्षाका स्रोतकक्षाहरू सन्चालन गर्ने स्रोत शिक्षकहरूलाई तालिम प्रदान गर्ने	-	-	-				१०	०	०	०	०	०
समाहित शिक्षा सन्चालन भएका बिद्यालयहरूमा कार्यरत शिक्षकहरूलाई तालिम प्रदान गर्ने	-	-	-	-	-		१५	०	०	०	०	०
तपाइको पालिकाबाट थप गर्न चाहेका कार्यक्रमहरु:												
शिक्षक व्यवस्थापन र तालिम कार्यक्रमको जम्मा बजेट (लाखमा)	२७१.८७	२७१.८२	२७१.९६	२७१.९२	२७२.०६							

४.१ शैक्षिक समता र समावेशीकरण

४.१.१ परिचयः

सबै बालबालिकाका लागि विभेद रहित वातावरणमा क्षेत्रीय, धार्मिक, भाषिक, जातीय, लैङ्गिक, अपाङ्गता भएका, आर्थिक रुपमा विपन्न लगायतका भिन्नतालाई सम्मान गर्दै आफ्नो समुदायमा शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित गर्ने शैक्षिक प्रक्रियालाई समावेशी शिक्षा भनिन्छ ।बालबालिकाका सिकाइ आवश्यकता र क्षमता फरक-फरक हुनुप्राकृतिक यथार्थ हो । फरकपनलाई स्वभाविक रुपमा स्वीकार गर्नु सबैका लागि अनुकुल हुने सिकाइ पद्दति विकास गर्नु र सबै बालबालिकालाई सम्मान पूर्वक सिकाइको व्यवस्थापन गर्नु, समावेशी शिक्षाको अनिवार्य आवश्यकता हो। समावेशी शिक्षामा बालबालिकालाई उनीहरुको आवश्यकता र चाहना अनुसारको गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गरी सहजतापूर्वक जीवनयापन गर्ने अवस्थाको सिर्जना गर्ने ध्येय राखिएको हुन्छ। शिक्षाको माध्यमबाट उनीहरुलाई राज्यको मूल प्रवाहमा समाहित गर्ने प्रयत्न गरिन्छ । बालबालिकालाई उनीहरुको क्षमता र चाहना अनुसारको शिक्षा प्रदान गर्ने प्रयास हुन्छ। सिकाइलाई सार्थक बनाउन समय सापेक्ष शिक्षण विधि र शैक्षणिक सामग्री प्रयोग गरिन्छ । उनीहरुलाई आत्मनिर्भर, स्वाबलम्बी, विवेकशील बनाउनु र देश तथा समाजप्रति अपनत्व महसुस गराउनु समावेशी शिक्षाको उद्देश्य हो । यसले सबै बालबालिकाहरु सिक्न सक्छन् भन्ने मान्यतालाई आत्मसाथ गर्दछ ।

नेपाल सामाजिक, सांस्कृतिक रुपमा विविधता भएको मुलुक हो । यहाँ विभिन्न भाषिक र सांस्कृतिक तथा जातजातिगत समुदायहरुको बसोबास छ । नेपाली समाजको यो विविधतालाई एकातिर पहिचान तथा समस्याका रुपमा लिने गरिन्छ भने अर्कोतिर ऐतिहासिक रुपमा यही भिन्नताका आधारमा सामाजिक विभेद र वञ्चितीकरणमा परेका समुदायहरु पनि छन् । उदहारणका लागि दलित तथा सीमान्तकृत समुदाय, नेपाली बाहेक अन्य मातृभाषी समुदाय, अल्पसंख्यक सांस्कृतिक समुदायहरु ऐतिहासिक रुपमा सामाजिक, आर्थिक तथा शैक्षिक वञ्चितीकरणमा पर्न गई अहिलेसम्म पनि यस्तो बञ्चितीकरणको असर कुनै न कुनै रुपमा देखिने गरेको छ । भौगोलिक क्षेत्रगत आर्थिक स्तरगत तथा लैङ्गिक भिन्नताको प्रभाव पनि शैक्षिक पहुँच, सहभागिता र नतिजामा परिरहेको देखिन्छ । त्यसै गरी विभिन्न किसिमका अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरु कठीन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरुमा शिक्षाको पहुँच पुर्याई सहभागी बनाउन थप प्रयास आवश्यक छ ।

विविधताको सम्मान र समता तथा समावेशिता अभिवृद्धि गरी शिक्षामा सबैको सहज पहुँच पुर्याइ अर्थपूर्ण सहभागिता कायम गर्ने र सिकाई सुनिश्चित गर्नका लागि यसका कारण तथा वाधाहरु पहिचान गरी ती बाधाहरु हटाउनु पर्दछ । यस्ता बाधाहरूमा समुदाय तथा परिवेश अनुसार भिन्नता हुन सक्ने कुरालाई पनि ध्यान दिनु पर्दछ । कुनै बाधाहरु भौतिक तथा स्रोत सामग्रीसँग सम्बन्धित हुन सक्दछन भन्ने कुनै सांस्कृतिक, सामाजिक, मनोवैज्ञानिक हुन सक्दछन् । कतिपय वाधाहरू संरचनागत पनि सक्दछन् ।

४.१.२. वर्तमान अवस्थाः

नेपालको शिक्षामा बालिका तथा महिलाहरु र अपाङ्गता भएकाहरुका लागि केही विशेष प्रबन्ध स्वरुप वि.सं. २००४ सालमा छात्राहरुका लागि छुट्टै विद्यालय पद्मकन्या विद्याश्रमको स्थापना र वि.सं. २०२१ मा लेबोरेटरी स्कूलमा दृष्टिविहीन बालबालिकाका लागि एकीकृत विद्यालय शिक्षा प्रारम्भ भई हालसम्म सञ्चालित छ । त्यसैगरी वि.सं. २०२५ सालदेखि खगेन्द्रबहादुर बस्नेतको अगुवाईमा सुरु भएको नेपाल अपाङ्ग अन्धा संघ नवजीवन गृहले २०२६ सालदेखि अपाङ्ग पुरुषहरुको लागि आवसीय व्यवस्था सुरु गरेकोमा २०३१ सालदेखि महिलाहरुकालागि पनि आवसीय प्रवन्धको सुरुवात भएको थियो । अपाङ्गता भएको व्यक्तिको स्याहार तथा शिक्षाको प्रबन्ध सहित यो नेपाल अपाङ्ग अन्धा संघ नवजीवन गृह केही पछि खगेन्द्र नवजीवन केन्द्रको रुपमा स्थापित भई हाल काठमाडौंको

जोरपाटीमा सञ्चालन भईरहेको छ । शिक्षा नियमावली २०२८ अनुरुप २०३० सालमा विशेष शिक्षा परिषद गठन भई अपाङ्गता भएकाहरुको शिक्षाको लागि सरकारबाट औपचारिक संस्थागत थालनी भएको पाइन्छ । बालबालिका तथा महिला शिक्षामा वि. सं. २०५० को दशकदेखि केही प्रोत्साहन मूलक कार्य प्रारम्भ भए पनि अपाङ्गता लगायत आर्थिक, सामाजिक, भाषिक, लैङ्गिक तथा भौगोलिककारणले वञ्चितीकरणमा परेको बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच तथा सहभागिताको लागि वि.सं. २०५० को दशकदेखि केही योजनाबद्ध प्रयास सुरु भएको थियो ।

नेपालको संविधानको प्रस्तावनाले नेपाललाई समावेशी बनाउने अठोट गरेको छ। संविधानले आधारभूत तहको शिक्षालाई नागरिकको मौलिक हकको रुपमा लिदै आधाभूत तहको शिक्षा अनिवार्य र निशुल्क हुने र अपाङ्गता भएका र आर्थिक रुपले विपन्न नागरिकले कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने हक हुने व्यवस्था गरिएको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले पनि शिक्षामा समता र समावेशिता अभिवृद्धिका लागि विभिन्न नीतिहरु तय गरेको छ। अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५, अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी ऐन, २०७४ र अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा नियमावली २०७७ ले अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा आर्थिक सामाजिक रुपले पछाडि परेका समुदायलाई छात्रवृत्ति तथा नेपाल सरकारले 'तोकिदिए बमोजिमका शैक्षिक संस्थाद्वरा निशुल्क रुपमा विद्यालय शिक्षा, उच्च शिक्षा र प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा उपलब्ध गराउने प्रावधान राखेको छ। विद्यालय शिक्षामा समता र समावेशीकरणका लागि सूचक सहितको एकिकृत समता र नीति २०७१ कार्यान्वयनबाट वञ्चितीकरणमा परेका बालबालिकाहरुलाई थप सहयोग सहितको शैक्षिक अवसरको व्यवस्था गरिएको छ । अपाङ्गता भएका बालबालिका,छात्रा,दलित तथा जनजाति समुदायका बालबालिकाहरुलाई छात्रवृत्ति र प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षामा प्राथमिकता एवम् आरक्षण कोटाको व्यवस्थाले यस समूहका बालिकबालिकामा शिक्षामा पहुँच र सहभागिता बढेको तथ्यांकले देखाएको छ । तापनि पहुँचमा सुधारको लागि सहभागिता र गुणस्तर सुधारमा 'अझै थुप्रै कार्यहरु गर्नु पर्ने देखिएको छ । यसै सम्बन्धमा दिगो विकासको लक्ष्य ४ ले समावेशीता, समतालाई विशेष जोड दिए अनुसार नेपालले राष्ट्रिय कार्य योजना तयार गरेको छ ।

विद्यालय शिक्षामा सबैको समतामूलक र समावेशी पहुँचका लागि उल्लेखित नीतिगत व्यवस्थाका साथै विभिन्न कार्यक्रमहरु पनि सञ्चालित छ । उदाहरणका लागि दिवा खाजा, पाठ्यपुस्तक सहित निःशुल्क शिक्षा, आपाङ्गता भएका बालबालिकाहरु, छात्रा तथा सीमान्तकृत बालबालिकाहरुलाई लक्षित गरी आवसीय तथा गैर आवसीय छात्रवृत्तिले समतामूलक र समावेशी पहुँचका लागि योगदान गरेका छन् । यसै गरी समता तथा समावेशिताका लागि आधारभूत तहमा मातृभाषा तथा बहुभाषाको प्रयोग गरी सिकाइने नीति, विद्यालय तहमा महिला शिक्षकको नीतिको समावेशी व्यवस्था, विद्यालय नर्सको प्रारम्भ. पाठ्यक्रममा लैङ्गिक लगायत सांस्कृतिक धार्मिक जातीय संवेदनशीलतालाई विचार गरी विविधताको सम्मान गर्ने प्रयास गरिएको छ।

४.१.३. अवसर तथा चुनौतीहरुः

१. लक्षित समूह महिला, दलित, जनजाति, लोपोन्मुख समुदाय, कठीन भौगोलिक अवस्थामा रहका, जोखिममा परेका, आर्थिक रुपले विपन्न, द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक तथा आर्थिक कारणले बञ्चितीमा परेका व्यक्तिहरुको शिक्षामा समतामूलक पहुँच पर्याउने ।

२. सबै किसिमका अपाङ्गता भएकाहरुका लागि शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने ।

३. अपाङ्गता भएका, कठीन भौगोलिक अवस्थामा रहेका र सामाजिक रुपले पछि परेका बालबालिकाहरुलाई विद्यालय शिक्षामा टिकाई राख्ने ।

४. लक्षित समूहको विद्यालयमा सहभागिता तथा उपलब्धि सुनिश्चित गर्ने ।

५. पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालगायत समस्त शैक्षिक प्रणालीमा विविधता, समता तथा समावेशिता अभिवृद्धि गर्ने ।

६. विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चितता सहित बालमैत्री बनाउने ।

४.१.४ उद्देश्यहरुः

१. लक्षित वर्गको सबै तहको शिक्षामा हुने पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।
२. विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारका विभेद, भय, दुर्व्यवहार तथा त्रासमुक्त सिकाइ वातावरणको सुनिश्चतता गर्नु ।
३. विद्यालयका सबै प्रकारका शैक्षणिक तथा शैक्षिक गतिविधिहरुमा समता तथा समावेशिताको कायम गर्नु ।

४.१.५. रणनीतिहरुः

१. स्थानीय तह मार्फत् घरधुरी सर्वेक्षण गरी बालबालिकाको अवस्था र आवश्यकता पहिचान गरी सो अनुसार पहुँच र सहभागिताको प्रबन्ध मिलाइने छ ।
२. सबै तह र प्रकारका विद्यालयहरुमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री अवस्था तथा शैक्षिक वातावरणको विकास गरी विशेष लक्षित समूहका सबै बालबालिकाहरुलाई विद्यालय शिक्षा उपलब्ध गराइने छ ।
३. जटील भौगोलिक क्षेत्रमा बसोवास गर्ने लोपोन्मुख तथा सीमान्तकृत समुदायका बालबालिका, सामाजिक बहिस्कारमा परेका बालबालिका तथा अपाङ्गता भएका सबै बालबालिकालाई समेट्नका लागि आवश्यकतामा आधारित बैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम विभिन्न नमुनाहरु समते विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गरिने छ ।
४. विद्यालयमा दिवा खाजासहित स्वास्थ्य, पोषण, सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवा तथा शिक्षाको प्रबन्ध तथा किशोरीहरु लक्षित महिनाबारी स्वच्छता सम्बन्धी सेवा तथा शिक्षा प्रदान गरिने छ ।
५. आधारभूत तहमा बहु तथा मातृभाषा सिकाइको अवसर प्रदान गर्नुका साथै पाठ्यक्रममा स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, इतिहास, ज्ञान तथा सिप समावेश गरिने छ त्यसै गरी सिकाइलाई जीवनोपयोगी सिपसँग आबद्ध गरिनेछ ।
६. आवश्यकता अनुसार लक्षित वर्गलाई पोशाक, स्टेशनरी तथा सिकाइ समाग्रीका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइने छ ।
७. विद्यालयमा अभिभावकको संलग्नता बढाइने छ ।
८. सिकाइ क्रियाकलापलाई सहभागिता मूलक बनाई विद्यार्थीका आवश्यकता सम्बोधन गर्ने गरी विविधता कायम गरिने छ भने विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारका विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चितता सहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना गरिने छ ।
९. औपचारिक विद्यालय शिक्षाबाट बञ्चितिमा परेका लक्षित समूहका बालबालिकाहरुको शिक्षामा पाउने हक सुनिश्चितताका लागि समुदाय, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, गैरसरकारी संस्था, निजी क्षेत्र र औपचारिक विद्यालयहरुलाई सहभागी गराइनेछ ।

४.१.६. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

उपलब्धि

विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागिता सहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुने ।

नतिजाहरु

१. लक्षित समूह (महिला, दलित, जनजाति, लोपोन्मुख समुदाय, अपाङ्गता भएका, कठिन भौगोलिक अवस्थामाः रहेका, जोखिममा परेका, आर्थिक रुपले विपन्न, द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक तथा आर्थिक कारणले बञ्चितीमा परेका सबै बालबालिकाहरुले शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाउने ।
२. लक्षित समूहका बालबालिकाहरुको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि गरी गुणस्तर सुधार हुने ।
३. विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइरहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना हुने ।
४. विद्यालयहरुमा अपाङ्ग मैत्री र लैङ्गिक मैत्री वातावरण सिर्जना हुने ।
५. पाठ्यक्रम, पाठ्यसामाग्री, शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया लगायत शैक्षित प्रणालीमा अभिबृद्धि हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

समाहित शिक्षा कार्यक्रमका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरू (Proposed Activities for Inclusive Education at all Levels)												
	लगानीको अनुमान (Cost Estimates (in '000s)					Existing unit cost	Proposed unit cost	बार्षिक भौतिक लक्ष्य (Yearly Physical Target)				
प्रस्तावित कार्यक्रमहरु	२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	२०२८/२९			२०२४/२५	२०२५/२६	२०२६/२७	२०२७/२८	२०२८/२९
	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६			८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६
स्थानीयतहका स्वास्थ्य शाखा/केन्द्रहरू सँग समन्वय गरी शैक्षिक सत्रको शुरूमा ECD देखि आधारभूत तहसम्मका बिद्यार्थीहरुको अपाङ्गता सम्बन्धी स्वास्थ्य जांच र परीक्षण गरी निदान गर्न बजेट अनुदान	८२	८४	८२	८५	८६		०.०१५	५४९६	५६०७	५४८९	५६६०	५७०३
बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि बिशेष शिक्षा प्रदान गर्न बिशेष बिद्यालय निर्माणका लागि बजेट अनुदान	१००,०००	१००,०००	१००,०००	२००,०००	२००,०००		५००००	२	२	२	४	४
श्रवण/बहिरा, बोलाई कठिनाई भएका र बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाकालाई बिशेष शिक्षा प्रदान गर्नका लागि साथै आवास सुबिधा सहित भएका बिद्यालयहरुलाई बजेट अनुदान	२४,६००	२४,६००	२४,६००	२४,६००	२४,६००		६००	२२	२२	२२	२२	२२

बिशेष शिक्षा परिषदबाट सहयोग प्राप्त भई सन्चालित बिशेष बिद्यालयहरुमा शिक्षण सिकाई सामग्री बितरण बापतको बजेट अनुदान	८,२००	८,२००	८,२००	८,२००	८,२००		२००	२२	२२	२२	२२	२२
बिशेष शिक्षा अन्तगतका स्रोत कक्षाहरू सन्चालन र व्यवस्थापन बापतकोबजेट अनुदान	-	-	-	-	-		३००	०	०	०	०	०
श्रवण/बहिरा र बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि साथै अन्य प्रकारका अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि शिक्षण सिकाई सामग्री, ब्रेल किताब, श्रवण सामग्री र थप सामग्रीहरु बितरणका लागि बजेट अनुदानश्रवण/बहिरा र बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि साथै अन्य प्रकारका अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि शिक्षण सिकाई सामग्री, ब्रेल किताब, श्रवण सामग्री र थप सामग्रीहरु बितरणका लागि बजेट अनुदान	३ख्विरभ	३ख्विरभ	३ख्विरभ	३ख्विरभ	३ख्विरभ		१५०					
श्रवण/बहिरा र बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि साथै अन्यप्रकारका अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि शिक्षण सिकाई सामग्री, ब्रेल किताब, श्रवण सामग्री र थप सामग्रीहरु बितरणका लागि बजेट अनुदान	३ख्विरभ	३ख्विरभ	३ख्विरभ	३ख्विरभ	३ख्विरभ		१००					

समाहित शिक्षा कार्यक्रमको जम्मा बजेट (**लाखमा**)	३ख्विगभ़	३ख्विगभ़	३ख्विगभ़	३ख्विगभ़	३ख्विगभ़							

४.२ दिवा खाजा सहित स्वास्थ्यतथा पोषण कार्यक्रम

४.२.१ परिचय

बालबालिकाको विकास तथा उमेरगत सिकाइसँग उनीहरूको स्वास्थ्य तथा पोषणको राम्रो अवस्थाले बालबालिकालाई सिकाइमा सक्रिय सहभागिता बढाइ उपलब्धि सुधार गर्न प्रोत्साहित गर्दछ। बालबालिकाहरूको राम्रो स्वास्थ्यका लागि सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभ्यास र प्रारम्भिक स्वास्थ्य जाँच तथा स्वास्थ्य सेवाहरू प्राप्ती र यस्ता आधारभूत स्वास्थ्य सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवा तथा अभ्यास विद्यालयमा प्रदान गर्दा सेवाप्रवाहलाई तुलनात्मकरूपमा सहज प्रभावकारिता मितव्ययिता बनाउन सहयोग पर्दछ ।

विद्यालय खाजा कार्यक्रम नेपालको संविधानको मुलभूत सिद्धान्तमा खाद्य सम्प्रभूतालाई मौलिक हकको रूपमा स्वीकारेको सन्दर्भमा नेपालको राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति-२०७६ तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीति-२०७६ एवम बालबालिका सम्बन्धि अन्य कानूनले बालबालिकाको स्वास्थ्य पोषण तथा खाद्यसम्प्रभूता सम्बन्धि अधिकार स्थापित गरेको छ ।

स्वास्थ्य पोषण तथा दिवाखाजा सेवा सम्बन्धि केही रणनीति तथा क्रियाकलाप योजना बालविकास तथा शिक्षा, आधाभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षा खण्डमा पनि समावेश गरिए पनि उल्लेखित उपक्षेत्रसँग अन्तरसम्बन्धित विषयका रूपमा विद्यार्थीकोविकास र सिकाइलाई सहयोग पुग्ने विद्यार्थी सहायता प्रणाली मध्ये एक महत्पूर्ण प्रणाली विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य तथाविद्यालय दिवा खाजा सहित पोषण सम्बन्धि योजनाको समग्र विषय यस खण्डमा प्रस्तुत गरिएको छ।यस खण्डमा विद्यालय दिवा खाजाको वर्तमान अवस्थाको समिक्षा गरी चुनौतीहरू पहिचान गरिएका छन भने चुनौतीहरूको सामना गर्नकालागि आवश्यक रणनीति उदेश्य, नतिजा तथा मुख्य क्रियाकलापहरू समावेश गरिएको छ ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

नेपालमा विभिन्न समयमा विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण र खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धि केही कार्यक्रम तथा निर्धारित कक्षा तथा क्षेत्रका विद्यार्थीकालागि दिवा खाजा कार्यक्रमको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण गर्दा सबैका लागि शिक्षाकोडकार बैठक सन् २०००ले सिफारिस गरेको ढाँचालाई मुख्यगरी चारवटा अङ्गहरू समाबेश गरेको छ ।

- विद्यालय स्वास्थ्य सम्बन्धि नीतिहरू तय गर्नु
- सुरक्षित पानी तथा सरसफाइ सहित सुरक्षित विद्यालय वातावरण सिर्जना गर्नु,
- सिपमा आधारित स्वास्थ्य शिक्षकको प्रबन्ध गर्नु
- विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य तथा पोषण सेवा प्रदान गर्नु,

उल्लेखित बुँदाहरूलाई आधार मानि यस गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्थालाई विश्लेषण गरी दिवाखाजा स्वास्थ्य तथा पोषण सरसफाइ तथा स्वच्छताको अलग अलग समीक्षा गरी तिनीहरूको अन्तर सम्बन्ध उल्लेख गरी योजना तयार गरिएको छ ।

४.२.३ दिवा खाजा

नेपालमा सन् १९७४ देखि छानिएका जिल्लाहरुका छानिएका विद्यालयहरूमा विश्व खाद्यकार्यक्रमको अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम प्रारम्भ भएकोमा विभिन्न चरण र मात्रामा हाल सञ्चालन हुँदै आई कर्णाली र सुदूरपश्चिम प्रदेशका ३ जिल्लाहरु बझाङ,बाजुरा र दार्चुला जिल्लामा खाद्यान्न अनुदानमा दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालित छन् भने सन् २००८ देखि छानिएका प्राथमिक विद्यालय तथा समुदायमा प्रारम्भ गरिएको सरकारको

नगद अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रमलाई विस्तार गरी आ.व. २०८१/२०८२ मा सामुदायिक पूर्व प्राथमिक देखि आधारभूत तहको कक्षा८ सम्मका सबै विद्यार्थीहरूलाई दिवाखाजाको व्यवस्था गरिएको छ।
नेपाल सरकारले प्रारम्भिक बालविकास देखि कक्षा ८ सम्मका सार्वजनिक विद्यालयमा अध्ययनरत सबै बालबालिकाका लागि दिवा खाजाको प्रबन्धका लागि बजेट व्यवस्था गर्नु महत्वपूर्ण उपलब्धि रहेको छ। विद्यालय दिवा खाजाले विद्यार्थीमा नियमितता भई सिकाइ स्तरमा समेत प्रगति हुने अवस्था देखिएको हुनाले यस कार्यक्रमलाई महत्वका साथ निरन्तरता दिनु आवश्यक देखिएको छ। यसकार्यक्रमलाई विद्यार्थीको समग्र पोषणका अवस्थाको सुदृढीकरण गरी एकीकृत तथा सम्बन्धितगर्नु पर्ने छ।

४.२.४ विद्यालय स्वास्थ्य र पोषण

विद्यार्थीको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थाले संज्ञानात्मक क्षमता, शैक्षिक उपलब्धी, गुणस्तरीय जीवनयापन तथा समाजका लागि विभिन्न पक्षमा योगदान गर्ने क्षमतालाई प्रभाव पार्ने भएकाले स्वास्थ्य तथा पोषणको महत्वपूर्ण स्थान रहनेछ। नेपाल सरकार जनसंख्या मन्त्रालयले तयार पारेको राष्ट्रिय पोषण रणनीतिमा १३ वटा स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धि रणनीतिहरू तय गरेकोमा त्यस मध्ये एउटा रणनीति विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषणसँग सम्बन्धित थियो। यसले विद्यालयका बालबालिकाहरूको कुपोषण घटाउने र विद्यार्थीहरूको विद्यालय भर्ना र दैनिक उपस्थितिमा सुधार गर्ने लक्ष्य थियो।
दिवाखाजा लगायतका वाल स्वास्थ्य तथा पोषणलाई नेपालका विभिन्न कानून तथा नीतिहरूमा समावेश गरिएको छ। यस क्रममा नेपालको पन्ध्रौं योजनाले एक विद्यालय एक स्वास्थ्य कार्यकर्ताको व्यवस्था गरिने उल्लेख छ भने कतिपय प्रदेशहरूले यो कार्यक्रम स्थानीय कार्यविधि बनाएर क्रमशः लागु गर्न थालिसकेको छ। यस योजनाले बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणमा तथा स्वच्छता खाद्यसम्प्रभुतालाई नीतिगत प्राथमिकता दिए पनि कसरी विद्यालयहरूसँग जोड्ने भन्ने रणनीतिहरूले स्पष्ट पारेको देखिदैन। राष्ट्रिय योजना आयोगको संयोजकत्वमा तयार गरिएको बहुक्षेत्रीय पोषण योजना दोस्रो सन् २०१८ (२०२२ ले विभिन्न क्षेत्रबीचका कार्यक्रम एकीकृत गर्ने, यस सम्बन्धि नीति तथा रणनीति निर्माण र कार्यक्रममा समन्वय संयन्त्र बनाए पनि एकातिर क्षेत्रगत उत्तरदायित्वमा रहने हुनले समन्वयात्मक कार्य प्रभावकारी हुन सकेको देखिदैन भने विद्यालयसँग यस बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाको भरपर्दो सम्बन्ध स्थापित हुनसकेको छैन। यसले पोषणमा बढी महत्व दिने हुँदा बालबालिकाको स्वास्थ्य पोषण, दिवाखाजा र सरसफाइ एवम् स्वच्छतालाई अन्तर सम्बन्धित तथा आवश्यकताका आधारमा एकीकृत गर्न प्रयास हुने देखिदैन। विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमले बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणमा सुधार गरी सिकाइमा सुधार गर्नका लागि जुका नियन्त्रण, सुक्ष्म पोषक तत्व तथा दृष्टि, स्वास्थ्य तथा पोषण शिक्षा प्राप्त गरी विद्यालयका सबै विद्यार्थीहरूको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार गर्ने उदेश्य राखी विभिन्न रणनीतिहरू प्रस्ताव गरिएका थिए। यी उदेश्य प्राप्तीका लागि सञ्चालन गरिने हुँदा कार्यक्रमको नतिजामा एकरूपता देखिएको छैन विशेषतः विद्यालय र स्थानीय सरकार एवं स्वस्थ्य संस्थाको सक्रियता स्वेच्छिक सहकार्यमा यी कार्यक्रमको प्रभावकारीता निर्भर भएको देखिन्छ।

४.२.५ सरसफाइ र स्वच्छताः

विद्यालयमा हुने सरसफाइ र स्वच्छताको अभ्यास तथा शिक्षाले बालबालिकाको स्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने स्पष्ट देखिन्छ। यसले बालबालिकाको भावी जीवनका लागि सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभ्यासमा सहयोग गर्नका लागि साथै परिवार तथा समुदायमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ। बालबालिकाको स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँच हुनु उनीहरूको संविधान प्रदत्त हक पनि हो भने दिगो विकास लक्ष्य नं. ४ र ६ अन्तरगत सबै विद्यालयहरूमा सुरक्षित तवरले व्यवस्थित खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताको प्रावधान हुनु पर्ने गरी सुचाङ्कहरू

पनि तोकिएका छन । तत्कालीन शिक्षा विभागले २०७४ मा तयार गरी २०७६ मा परिमार्जन गरिएको विद्यालयहरूमा शुद्ध खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धि कार्यविधि २०७४ ले उल्लेख गरे अनुसार सबै विद्यालयहरूमा हुनुपर्ने माथि उल्लेख गरिएका सुविधाहरू साथमा छात्रा छात्रका संख्याको आधारमा अलग अलग शौचालय, हरियाली स्वच्छता वातावरणका साथमा अपाङ्गता तथा फरक क्षमताका सबै बालबालिकाहरूलाई सहज हुने गरी व्यवस्थापन हुनु पर्ने, विद्यालयमा महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन शिक्षाको प्रबन्ध पनि अनिवार्य हुनुपर्ने छ । स्वच्छता लगायतका माथि उल्लेखित सुविधाहरूमा गुणस्तरीयता, दिगोपना,विद्यालयहरूमा व्यवस्थापन भएका र भविष्यमा व्यवस्थापन गरिने सबै कार्य विधि २०७४ को पुनरावलोकन गरी तदनुकूलको संस्थागत व्यवस्था आवश्यक देखिन्छ सबै तहका विद्यालयहरूमा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालय निर्माण गर्ने कार्य विगत केही वर्ष देखि लागु भएको हो र हाल प्रायः सबै विद्यालयमा यो सुविधा उपलब्ध छ। तर पनि विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा धेरै विद्यालयमा केही समस्या देखिएको छ भने अधिकांस विद्यालयमा अझै अपाङ्ग मैत्री भएका छैनन्। विद्यालयमा महिनावारीको समयमा सुरक्षित तथा सहज रूपमा स्यानीटेरी प्याडको वितरण तथा परिवर्तन गर्ने अलगअलग कोठाहरू छैनन् भने धेरै विद्यालयहरूमा महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी शिक्षा तथा परामर्श दिने गरिएको छैन। सबै विद्यालयहरूमा यस पालिका भित्र वातावरणीय सरसफाइ,हरियाली वातावरण स्वच्छताको सुविधा प्रदान गर्न सकिएको छैन। केही विद्यालयमा खाजाघरको अभाव देखिएको छ । विपद व्यवस्थापन सम्बन्धित केही कार्य गरिए पनि महामारी तथा स्वास्थ्य संकट बारे थप कार्य प्रभावकारी रुपमा गरिनु पर्ने छ ।

४.२.६ अवसर तथ चुनौतीहरूः

- दिवाखाजा, स्वास्थ्य तथा पोषण र सरसफाइ स्वच्छताका लागि पति प्रबन्ध सुनिश्चित गर्नु ।
- विद्यालय खाजाका लागि उपयुक्त स्वरूप तथा स्थानीय युक्त खाना सुनिश्चित गर्नु ।
- विद्यालय दिवा खाजालाई स्थानीय कृषि तथा व्यापारसित जोड्नु ।
- कार्यक्रमलाई प्रभावकारी अनुगमन र मूल्याकन पद्धति विकास गर्नु ।
- विद्यालय खाजा कार्यक्रमलाई सबै विद्यार्थीहरूले पाउने गरी कानुन तथा बजेट व्यवस्थापन गर्नु ।
- विद्यालय खाजा, विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण तथा सफाइ स्वच्छता सम्बन्धि नीतिगत तथा कार्यक्रमका समन्वयात्मक कार्यलाई व्यवस्थित बनाउनु ।
- विद्यालय खाजा तथा अन्य विषयहरूलाई एकीकृत रुपमा सम्बन्धित गराउनु ।
- विद्यालय स्वास्थ्य तथा वातावरणीय, लैगिक स्वच्छता, अपाङ्गता तथा समय सापेक्षतामा परिवर्तन तथा थप विकास गरी कार्यान्वयन गर्नु ।
- सरसफाइ तथा स्वच्छताका लागि आवश्यक मापदण्ड निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्नु ।

४.२.७ उद्देश्यहरूः

- विद्यालयका बालबालिकाहरुलाई स्वास्थ्य तथा पोषणयुक्त आहराको सुनिश्चितता गर्नु,
- विद्यालयमा कार्यान्वयनमा रहेको दिवा खाजा कार्यक्रमको कार्यन्वयनमा सुधार ल्याउनु,
- विद्यालयका बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य, पोषण तथा सरसफाइ सम्बन्धी सकरात्मक व्यवहारको विकासमा सुधार ल्याउनु ।

४.२.८ रणनीतिहरूः

योजनाका उदेश्यहरू हासिल गर्न निम्न रणनीतिहरू अवलम्वन हुनेछन्

१. शिक्षा स्वास्थ्य, पोषण र स्वच्छता समेत समेट्ने गरी विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण रणनीति २०७६ को पुनरावलोकन तथा वर्तमान अवस्थाको सन्दर्भमा अध्यावधिक गरिंदै केन्द्रिय सरकारको नीति प्रतिकूल नहुने गरी कानूनी मान्यता सहितको नियामक ढाँचा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक मापदण्ड र कार्यविधि तयार गरिने छ ।
२. बालबालिकाका लागि विद्यालयमै सफा तथा ताजा पोषिलो खाजा तयारीको लागि चाहिने भान्सा भण्डार सफा खानेकोठा, समूहमा हात धुने, बानीको विकास लगायतका सुविधा विस्तार गरिने छ ।
३. दिवाखाजा कार्यक्रमलाई क्रमशः आधाभूत तहसम्मका सबै बालबालिकाहरूलाई र अभिभावकको संलग्नतामा माध्यमिक तहसम्म विस्तार गर्दै लगिनेछ।
४. विद्यार्थीले दिवाखाजा पाउने कुरालाई अधिकारका रुपमा स्थापित गरिनेछ ।
५. दिवाखाजा कार्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्न विद्यालयहरूमा आवश्यक संयन्त्र सहितको क्षमता विकास तथा एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मीको अवधारणा कार्यान्वयन गरिनेछ।
६. विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको आधारमा खाजा कोठा, छात्राका लागि सेनिटेरी प्याड परिवर्तन गर्ने अलग अलग कोठाको व्यवस्था सहितका शौचालय, हात धुने साबुन, पानी, रुमाल आदिको व्यवस्थापन गरी अपाङ्ग मैत्री एवंविद्यालय परिसरको घेरबाराको व्यवस्थापन गरिने छ ।
७. विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार सम्बन्धि बाकस, फोलिक एसिड, आइरन, जुकाको औषधि, स्यानिटरी प्याड जस्तासामग्री स्थानीय स्वास्थ्य कार्यालयको समन्वयमा नियमित वितरणलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।
८. विद्यालयमा खाद्य सुरक्षा सरसफाइ तथा स्वच्छता किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता र पोषण सम्बन्धि शिक्षाप्रदान गरी स्वास्थ्य तथा कृषि शाखासँगको साझेदारीमा कार्य योजना निर्माण गरि कार्यान्वयन गरिनेछ ।
९. दिवाखाजाको लागि स्थानीय उत्पादनमा आधारित कृषि उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्ने गरी आवश्यक प्रविधिलाई सञ्चालन गर्न स्थानीय क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
१०. दिवा खाजाकोलागि खाद्य सामाग्री आपूर्ति गर्न स्थानीय उत्पादन आधारित आपुर्ति श्रृङ्खला लागि किसान समूह कृषि सहकारीहरूसँग सहकार्य गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
११. दिवा खाजा सहितको स्वास्थ्य पोषणका कार्यक्रममा स्थानीय अभिभावकको सहभागिता र सहयोगको साझेदारीमाआवश्यक संयन्त्रको विकास गरिनेछ॥
१२. समस्त कार्यको अनुगमन तथा मूल्याङकनका लागि स्थानीय शिक्षा, कृषि, स्वास्थ्य शाखाहरु र सम्बन्धित जनप्रतिनिधिहरूको प्रत्यक्ष संलग्नतामा सहकार्य गरिने छ।
१३. दिवाखाजा लगायतका स्वास्थ्य पोषण तथा सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धि कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङकन साधन संयन्त्र र प्रक्रियामा पुनरावलोकन गरी प्रभावकारी बनाइनेछ ।

४.२.९ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप, तथा लक्ष्य

सबै विद्यालयमा सबै विद्यार्थीहरूको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलतामा अभिवृद्धि तथा सिकाइमा गुणस्तरीय, सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री एवं मनोरञ्जनात्मक सिकाइ वातावरणमा सर्वसुलभता, पहुँच टिकाउ तथा स्थायित्व सहित समान सहभागिता हुने ।

मुख्य नतिजाहरू

१. विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण रणनीति अध्यावधिक तथा परिमार्जन सहित दिवाखाजा,सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धि स्पष्ट भूमिका तथा जिम्मेवारी निर्धारण तथा कार्यन्वयन हुने ।
२. विद्यालय खाजालाई बालबालिकाको अधिकारको रुपमा कानूनी प्रबन्ध हुने ।

३. दिवाखाजाका लागि गुणस्तरीयता कायम गर्न आवश्यक ढाँचाको कार्य विधि हुने छ ।

४. प्रारम्भिक कक्षादेखि आधारभूत तहसम्मका सामुदायिक विद्यालयहरूमा सबै बालबालिकाका लागि स्वस्थकर खाजा स्थानीय रुपमा उत्पादित दिवा खाजा प्राप्त हुने छ ।

५. दिवा खाजा सहितको विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम कार्यन्वयन गर्न व्यवस्थापनका लागि व्यवस्थापन समिति स्थानीय जनप्रतिनिधिहरू र अभिभावकहरूको संयुक्त संस्थागत प्रबन्ध सहित स्वस्थ्यकर्मीको समेत व्यवस्था हुनेछ ।

६. विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको अनुपातमा खाजा,कोठा, शौचालय, सेनिटरी प्याड परिवर्तन गर्ने कोठा, विद्यालय घेरबार, साबुनपानीले हात धुने अवस्थाको प्रर्याप्त सुविधा सहित विद्यालयमा सरसफाइको प्रबन्ध हुने ।

७. प्रत्येक विद्यालयमा प्राथमिक उपचार सम्बन्धि बाकस, स्वास्थ्य जाँचको आवधिकता, उल्लेखित औषधिहरू तथा सेनिटरी प्याडको समेत समुचित व्यवस्थापन हुने

८. विद्यालयहरूमा आधारभूत कुराहरू जस्तै स्वस्थ, खाद्य सुरक्षा र सफाइ स्वच्छता किशोरीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता र पोषण सम्बन्धि शिक्षा प्राप्त हुने

प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू:

क्र स	मुख्य क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)	अनुमानित बजेट प्रतिवर्ष (हजारमा)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	१० वर्ष		
१	दिवा खाजा कार्यक्रम कार्यान्वयन सहजीकरण पुस्तिका विकास र वितरण	दस्तावेज सङ्ख्या									संघ प्रदेश र स्थानीय सरकार
२	नेपाल सरकार विश्व खाद्य कार्यक्रम स्थानीय तह र समुदायको साझेदारीमा आधारभूत तहमा दिवा खाजा कार्यक्रम संञ्चालन	निरन्तर									
३	खाजा तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सम्बन्धी अभिमुखीकरण			१	१	१	१	४		५००	
४	स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी अभिमुखीकरण		२२	२२	२२	२२	२२			५००	
५	एक विद्यालय एक स्वास्थ्य किट व्यवस्थापन		सबै विद्यालयमा लागु लागु गरिने								
६	स्वस्थकर र पौष्टिक तथा स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवाखाजाको प्रवन्ध गर्ने ।										
७	कक्षा ६-१२ सम्मका किशोरीहरुलाई महिनावारी स्वच्छताको लागि स्यानेटरी प्याडको व्यवस्था गर्ने										

८	आवधिक स्वास्थ्य जाँच,जुकाको औषधि र सूक्ष्म पोषक तत्व प्रदायक ट्याबलेटहरु (भिटामिन ए र आइरन फोलिक एसिड आदि प्रदान गर्ने।)				
९	विद्यालयमा स्वास्थ्य,सरसफाइ तथा स्वच्छता पोषण र किशोरीहरुका लागि महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी शिक्षा व्यवस्था गर्ने	निरन्तर			
१०	विद्यालयहरुमा विद्यालय संख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सरसफाइ सामग्री सहित आवश्यक संख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग शौचालय तथा युरिनल,किशोरीहरुका लागि चेन्ज रुम,प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन,हात धुने ठाउँ,स्वच्छ खानेपानी, कक्षा कोठा तथा विद्यालय परिषर सरसफाइको प्रबन्ध र घेरवारको व्यवस्था ।				

४.३ छात्रवृत्ति

४.३.१ परिचय

विद्यालय शिक्षामा विद्यार्थीहरूको सहभागिता वृद्धि गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिन तथा विद्यालय बाहिर रहेका, आर्थिक, सामाजिक रुपले पिछडिएका वर्गलाई विद्यालय शिक्षामा पहुँच पुर्याउन अगाडि सारिएको उत्प्रेरणामूलक कार्य नै छात्रवृत्ति हो । जसको सहयोगले लक्षित समुदाय अर्थात गरिब, सुविधा बिहीन, अपाङ्गतथा कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा टिकाइ राख्न मद्दत गर्दछ। छात्रवृत्ति लगायत विद्यार्थीलाई प्रदान गरिने सहयोगले न्यून आयभएका परिवार, सुविधा बिहीन तथा कठीन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरूलाई विद्यालय शिक्षामा पहुँच तथा सहभागिताका लागि सहयोग गरी समता तथा समावेशिताको अवस्था सुधारमा योगदान गर्दछ । यस्तो सहयोगले आर्थिक अभावका कारणले विद्यालय पोशाक, स्टेशनरी लगायतका सामग्रीहरू, दिवा खाजा आदि उपलब्ध हुन नसकी विद्यालयमा हुने अनुपस्थिति दर तथा बिचैमा विद्यालय छाड्ने दर घटाउन सहयोग गर्दछ । यसबाट सबै बालबालिकालाई विद्यालय तहको शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्न र आधारभूत तहसम्म अनिवार्य शिक्षा कार्यान्वयनमा सहयोग पुग्दछ । यसबाट विद्यालयमा विद्यार्थीको उपस्थिति दर र सक्रिय सिकाइ सहभागितामा वृद्धि भइ सिकाइ उपलब्धि दर तथा शिक्षाको गुणस्तर सुधारमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुग्दछ । विद्यालय शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नका लागि प्रदान गरिने छात्रवृत्ति तथा प्रोत्साहन मूलतः गरिबी केन्द्रित हुन आवश्यक छ। यस प्रावधानले सुविधा विहीन तथा कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरूलाई पनि समेट्न सक्छ ।

४.३.२ वर्तमान अवस्थाः

नेपाल सरकारले सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि विभिन्न प्रकारका छात्रवृत्तिहरू प्रदान गर्दै आइरहेको छ। हिमाली गाउँपालिका अन्तर्गत आधारभूत तह कक्षा ८ र माध्यमिक तह काक्षा १०मा अध्ययनरत जम्मा ८० जना ले कुल ८ लाख ३४ हजार विपन्न लक्षित छात्रवृत्ती तथा कक्षा १-८ सम्म जम्मा २९०५ जनाले गैरआवासिय छात्रवृत्ती शैक्षिक सत्र २०८० मा सुविधा लिएका छन् ।

४.३.३ अवसर र चुनौतिहरू

१. गैर आवासिय छात्रवृत्तिको रकम ज्यादै न्युन हुनु ।
२. छात्रवृत्ति वितरण गर्दा जात र लिङ्गलाई मात्र बढी महत्त्व दिनु।
३. छात्रवृत्ति वितरण र यसको प्रभावकारिताको अनुगमन र मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउनु।
४. छात्रवृत्ति सहित सामुदायिक आवासीय विद्यालय व्यवस्थापन गर्नु ।
५. विपन्न लक्षित छात्रवृत्ती अध्यावधिकमा इन्टरनेटको समस्या ।
६. उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि दलित विषेश छात्रवृत्तीको व्यवस्था ।

४.३.४ उद्देश्यः

१. विद्यालय तहको छात्रवृत्ति वितरणलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरी बालबालिकाहरूको सहभागिता तथासिकाइमा सुधार ल्याउनु ।

२. बालबालिकाहरूको गुणस्तरीय तथा प्राविधिक शिक्षामा छात्रवृत्तिको उचित प्रबन्ध गर्नु ।

४.३.५ रणनीतिहरूः

१. लक्षित वर्ग पहिचान गरी छात्रवृत्ति वितरण गरिने छ ।

२. स्थानीय तहबाट कक्षा १० का मेधावी विद्यार्थी पहिचान गरी निःशुल्क प्राविधिक तथा उच्च शिक्षाको अवसर प्रदान गरिनेछ ।

३. निःशुल्क प्राविधिक उच्चशिक्षा अध्ययनको अवसर पाएका विद्यार्थीलाई अध्ययन पश्चात ५ वर्ष आफ्नो क्षेत्रमा रोजगारीको अवसर प्रदान गरिने छ ।

४.३.६ उपलब्धि, नतिजा, मुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धिः आर्थिक अभावमा रहेका बालबालिकाहरूलाई समेत शिक्षाको अवसर प्राप्त हुने

प्रमुख नतिजाहरू

- आर्थिक रुपले पिछडिएका वर्गलाई छात्रवृत्ति प्रदान गरिने ।
- लक्षित वर्ग पहिचान गरी एकीकृत छात्रवृत्ति वितरण प्रणालीको विकास र कार्यान्वयन हुने ।
- छात्रवृत्तिलाई शैक्षिक गुणस्तरसँग जोडिने ।

प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्यः

क्र स	मुख्य क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)	अनुमानित बजेट (हजारमा)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	१० वर्ष		
१	छात्र वृत्ती वितरणको दिन तोकी छात्रवृत्ती वितरण गर्ने	निरन्तर									
२	विद्यालय तहका बालबालिकाको सिकाइ प्रोत्साहन कार्यक्रम पहिचान र कार्यान्वयन	निरन्तर									
३	माध्यमिक तहमा उच्च अंक ल्याउन सफल विद्यार्थीलाई उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि छात्रवृत्ती कार्यक्रम	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	१०		
४	विपन्न लक्षित छात्रवृत्ती कार्यक्रम प्रभावकारी बनाउन विद्यालयलाई अभिमुखीकरण	आवश्यकता अनुसार									
५	विपन्न लक्षित छात्रवृतिमा सबै विपन्न बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चिता कार्यक्रम										

प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्यः

क्रस	मुख्य क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)अनुमानित बजेट	प्रत्यक वर्ष	(हजारमा) कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	१० वर्ष		
१	शिक्षक नियुक्ति र सरुवा	निरन्तर									
२	अपुग शिक्षक भएको विद्यालयमा स्वयंसेवक शिक्षक नियुक्ति गर्ने	आवश्यक्ता अनुसार									
३	आवश्यकता अनुसार मागमा आधारित छोटो अवधिको तालिम सञ्चालन गर्ने	जना	२०	२०	२०	२०	२०	१००	१००	५००	
४	शिक्षक पेशागत सहयोगको लागि स्थानीय विज्ञ समूह सहित कार्यविधि तयार गरी स्रोत शिक्षक परिचालन		३	३	३	३	३	१५	३०	१००	
५	कमजोर विद्यार्थीका लागि विशेष सहयोगी कक्षा सञ्चालन गर्ने	आवश्यकता अनुसार								२००	
६	पुस्तकालय स्थापना	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	१०	६००	
७	विज्ञान प्रयोगशाला स्थापना	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	१०	६००	
८	इन्टरनेट सेवाको व्यवस्था									५००	
९	निरन्तर विद्यार्थी मुल्याङ्कन									३००	
१०	असल अभ्यासको अवलोकन गराउने	निरन्तर								१००	
११	विषयगत शिक्षक अनुभव आदान प्रदान कार्यक्रम सञ्चालन									१००	
१२	उत्कृष्ट सिकाइ	वटा	१	१	१	१	१			५०	

	उपलब्धी हासिल गर्ने विषयगत शिक्षक सम्मान										
१३	दरबन्दी मिलान र पुनर्वितरण										
१४	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङकन										
१५	शिक्षण तथा सिकाइ सामग्रीको विकास										
१६	छोटो अवधिको शिक्षक तालिम										
१७	विद्यालयमा आधारित सुपरीवेक्षण तथा सहयोगका लागि क्षमता विकास										
१८	सिकाइ आदान प्रदान,क्षमता विकास,प्रविधि हस्तान्तरण र ज्ञानको सञ्जाल निर्माण	निरन्तर									
१९	शिक्षकले शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा विताउने समय वृद्धी	निरन्तर									
२०	इन्टरनेट सेवाको विस्तार										
२१	कार्यसम्पादन मूल्याङकन	निरन्तर									
२२	योग्यता र क्षमता अनुसार प्रअ नियुक्ति र व्यवस्थापन										
२३	शिक्षकलाई परामर्श गर्न अध्ययन अनुसन्धान अनुगमन गर्न तथा विज्ञसेवा प्रदान गर्नका लागि गाउँपालिका मातहत रहने गरी सेवा निवृत्त दक्ष	पटक									

	शिक्षकहरुको विज्ञ टोली गठन गर्ने ।										

४.४ आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा

४.४.१ परिचय

युद्ध, द्वन्द, महामारी तथा प्राकृतिक प्रकोपको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण गर्दै सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितको शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा (Education in Emergency and Crisis Situation) को रूपमा लिने गरिन्छ । यसको मूल उद्देश्य विभिन्न कारणले उत्पन्न संकटकालीन अवस्थामा बालबालिका लगायत शिक्षासँग सम्बद्ध व्यक्ति, परिवार तथा समुदायको जीवन रक्षा, प्रकोपबाट सिर्जित संकटको व्यवस्थापन, सामाजिक द्वन्द तथा हिंसा र दुरुपयोगबाट बालबालिकालाई सुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाध रूपमा क्रियाशील हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी तथा सञ्चालन गर्नु हो । यस अवधारणा अन्तर्गत सम्भावित जोखिमको पूर्व तयार [Preparedness] आपतकालीन अवस्थामा क्षति कम हुने गरी तत्कालको व्यवस्थापन गर्ने response र आपतकाल पश्चात क्षतिको आपूरण (recovery) गर्ने कार्यढाँचा समेटिएको हुनु पर्दछ ।

आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको अवधारणा बाल अधिकारको रूपमा स्वीकार गरिए पछि यसलाई थप प्रभावकारी बनाउने कार्य प्रारम्भ भएको हो । अधिकारका क्षेत्रमा भएका अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय तथा स्थानीय कानुनहरू, विश्वव्यापी घोषणाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय एवम् राष्ट्रिय घोषणा तथा प्रतिवद्धताहरूबाट परिलक्षित यस अवधारणालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न विभिन्न स्थानीय सरकारहरु आ-आफ्नो नीति, कानुन तथा योजनाहरूमा आपतकालीन अवस्थामा शिक्षालाई समावेश गर्ने गरेका छन् । हिमाली गाउँपालिकामा पनि प्रकोप व्यवस्थापन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा प्राप्त गर्ने बालबालिकाको अधिकारलाई कुण्ठित हुन नदिने गरी नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्थाका अतिरिक्त आवधिक योजना, शिक्षा क्षेत्रको दीर्घकालीन योजना र बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश गरिएको छ । विशेषतः द्वन्दको परिवेशमा शिक्षा क्षेत्रमा परेको प्रभाव, भुकम्प तथा विभिन्न समय र स्थानमा घटेका प्राकृतिक प्रकोपका घटनाहरूका साथै कोभिड- १९ लगायतका महामारीहरूका प्रभावका कारण बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारमा पुगेको अवरोधबाट पाठ सिकी यस शिक्षा योजना (२०८०-२०९०) मा आगामी १० वर्षका लागि नीति तथा कार्यक्रम प्राथमिकता र कार्यान्वयन ढाँचा समावेश गरिएको छ ।

शिक्षा योजनाले आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन, महामारी, द्वन्द्र, विस्थापन तथा बसाइसराई जस्ता पक्षलाई समेट्नु पर्दछ। प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण व्यवस्थापन अन्तर्गत भूकम्प, बाढीपहिरो, हावाहुरी,असिना, आगलागी, चट्याङ, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, खडेरी, दुर्घटना, अति चिसो वातावरण आदि प्रकोपहरूको बारेमा पूर्वसावधानी, प्रकोपबाट बच्ने उपायहरूका बारेमा जानकारी तथा सिप विकास, र प्रकोपबाट शिक्षा क्षेत्रलाई बचाउन आवश्यक तयारी पर्दछन् । त्यसै गरी महामारी अन्तर्गत झाडापखाला, हैजा, भाइरल ज्वरो, टाइफाइड, बर्डफ्लू, एनफ्लूएन्जा, क्षयरोग, कुष्ठरोग, ठेउला, स्वाइन फ्लू कोभिड लगायतका सरुवा रोग तथा महामारीहरूबाट बच्न पूर्वसावधानी, रोकथाम तथा उपचारको आवश्यक तयारी र महामारीका समयमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने बैकल्पिक उपायहरूको तयारी पर्दछन् ।

४.४.२. वर्तमान अवस्था

हाल कार्यान्वयनमा रहेको विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमले विपद जोखिम न्यूनीकरण र प्रतिकार्यलाई अन्तर सम्बन्धित विषयको रूपमा विशेष प्राथमिकता दिदै मुख्यतः सुरक्षित पुनर्निर्माण तथा भूकम्प प्रभावित विद्यालयको

मर्मत सम्भार, सुरक्षित निर्माण तथा प्रवलीकरणमा केन्द्रित रहने उल्लेख गरेको हुँदा हिमाली गाउँपालिकाको शिक्षा नीतिले सुरक्षित सिकाइ वातावरणका लागि भौतिक तथा मानवीय व्यवस्थापन एवम् कार्यान्वयनका मापदण्ड तयार गर्ने, सरोकारवालाहरूलाई विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी सैद्धान्तिक एवम् व्यवहारिक ज्ञान दिई विपद्को पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, न्यूनीकरण र पुनर्लाभ सम्बन्धी कार्यक्रमलाई विद्यालय तथा शिक्षालयको वार्षिक कार्यतालिकामा राख्ने, विद्यालयमा हुन सक्ने हेपाइ, हिंसा, असुरक्षा, भय, त्रास, गाली बेइज्जती, विभेद लागयतका गैरसंरचनात्मक विपद् तथा जोखिमहरूको न्यूनीकरणका लागि विद्यार्थी, शिक्षक र समुदायका सदस्यहरूको सहकार्यमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै विद्यालयहरूलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री तथा सुरक्षित, हिंसा रहित र भय रहित सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने कार्य तय गरेको छ ।

कोभड १९ को शिक्षा क्षेत्रमा पारेको नकारात्मक प्रभावलाई सम्बोधन गर्न विभिन्न कार्यहरू विगत वर्षदेखि नै सञ्चालन गरिदै आएका छन् । मानव इतिहासिककै ठूलो विश्वव्यापी महामारी कोभिड १९ ले नेपालको पनि सामाजिक एवम् आर्थिक जीवनमा ठूलो नकारात्मक असर पुर्याइरहेको छ । यस महामारीबाट शिक्षा क्षेत्रलाई सुरक्षित राख्न हिमाली गाउँपालिकाले विशेषतः शिक्षण सिकाइमा पारेको असरलाई कम गर्न र बैकल्पिक माध्यमबाट बालबालिकाले सिक्न पाउने अवसरलाई निरन्तरता दिन केही नीतिगत र कार्यक्रमिक प्रयासहरू गर्दै आएको छ ।

आपतकालीन अवस्थाहरूले आगामी दिनहरूका लागि शिक्षाको संरचना, भौतिक पूर्वाधार, सिकाइ वातावरण, सिकाइका लागि आवश्यक पर्ने स्रोत साधन, आपतकालीन अवस्थामा सिकाइ निरन्तरताका लागि आवश्यक हुने व्यवस्थापकीय तथा पेसागत क्षमता र आपतकालीन अवस्थाको तयारी, प्रतिकार्य र पुनरुत्थानको भरपर्दो प्रणाली विकास गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेकोदेखिन्छ ।

४.४.३ अवसर तथा चुनौतिहरूः

- आपतकालीन अवस्थामा शिक्षा अन्तरगत सम्बन्धित विषयको रुपमा वा छुट्टै विधाको रुपमा सम्बन्धित गर्ने।
- प्राकृतिक प्रकोप र सोको जोखिम, महामारी तथा सामाजिक तथा राजनीतिक द्वन्दले सिर्जना गर्ने अवरोधको समेतसावधानी अपनाउने ।
- अकल्पनीय घटनालाई योजनामा समेट्ने तथा स्रोत व्यवस्थापन गर्ने ।
- संकटहरूको वर्गीकरण तथा योजना बनाउने ।
- तत्कालीन तथा दिर्घकालीन योजना बनाउने ।
- संकटकालीन शिक्षा योजना निर्माणमा सहभागी हुने ।

४.४.४ उद्देश्य

- विद्यालय शिक्षामा सम्भावित संकटपूर्ण अवस्थाको सामनाको लागि भौतिक,मानवीय र आर्थिक श्रोतको तयारी गर्नु ।
- संकटपूर्ण अवस्थामा पनि शिक्षण सिकाइका उचित वातावरणसिर्जना गर्नु ।

४.४.५ रणनीतिहरूः

१. स्थानीय तह तथा विद्यालयहरूबाट संकटको मूल्याङ्कन गरी आफ्नो योजना तयार गरिनेछ ।
२. विपद प्रतिरोधी भौतिक पुर्वाधारको निर्माण तथा पुनर्स्थापना गरिनेछ ।
३. विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक तथा तीनै तहको सरकार र गैरसरकारी क्षेत्रलाई संकट रोकथाम, प्रतिकार्य रपुनर्स्थापनाका लागि क्षमता विकास गरिनेछ

४. संकट व्यवस्थापनमा सरिक केन्द्रदेखि वडा तहसम्मका संयन्त्रसँग सटिक र चुस्त सम्बन्ध बनाइनेछ
५. प्राकृतिक प्रकोप तथा जोखिम न्युनीकरणका लागि हरित विद्यालय अभियान, जलवायु परिवर्तन, शिक्षा तथा दिगोविकासका निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रमहरूलाई कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

४.४.६ प्रमुख प्राथमिकता क्षेत्र, नतिजा तथा क्रियाकलापः

उपलब्धि

आपतकालीन तथा संकटपूर्ण परिस्थतिमा पनि बालबालिकाको सुरक्षा सहित शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित हुने ।

नतिजा

१. विद्यालय तथा समग्र शिक्षा प्रणालीमा प्रकोप व्यवस्थापनका लागि पूर्वतयारी, प्रतिकार्यका योजना बन्ने ।
२. पुनःउत्थानको योजना तथा क्षमता विकास हुने ।
३. आवश्यक भौतिक मानवीय र आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन हुने ।
४. महामारीको समयमा पनि स्वास्थ्य उपचार सहित सिकाइ निरन्तर हुने ।
५. युद्ध, सामाजिक द्वन्द, हिंसा तथा बसाइसराइको अवस्थामा पनि आधारभूत आवश्यकताको पूर्ति सहित सिकाइको निरन्तरता हुने ।

क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

क्र स	मुख्य क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)	अनुमानित बजेट (हजारमा)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	१० वर्ष		
१	सुरक्षित विद्यालय नीति पुनरावलोकन तथा मापदण्ड निर्माण	पटक	१							५०	
२	विपद प्रतिकार्य क्षमता विकास	पटक	१			१				१५०	
३	शिक्षक तथा विव्यस तालिम	पटक	१	१	१	१	१			५००	
५	हरित सफा शान्त र सुरक्षित विद्यालय प्रवर्धन	निरन्तर									
६	स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने										
७	विपद प्रतिरोधी विद्यालय भवन निर्माण गर्ने										
८	उद्दार कार्यका लागि स्वयंसेवक तयारी र तालिम										
९	वडा स्तरीय विपद व्यवस्थापन समिति गठन र स्वयंसेवक तालिमको व्यवस्थापन गर्ने										

१०	विपदमा आवश्यक पर्ने सामग्रि तथा व्यवस्थापकीय योजनाको तयारी गर्ने										

४.५ विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास

४.५.१ परिचय

बालबालिका विद्यालयमा भर्ना हुनका लागि सुरक्षित विद्यालय, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेल्नका लागि खेलमैदान, सफाइ र पिउनका लागि खानेपानी, शौचका लागि शौचालय, बस्नका लागि उपयुक्त फर्निचर जस्ता भौतिक पूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत संरचना हुन् ।शिक्षा नियमावली २०५९ अनुसार एक विद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रूपमा पठनपाठनमा सहभागी बन्न प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तह (कक्षा १-५)का प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रतिविद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र आधारभूत तह(कक्षा ६-८) तथा माध्यमिक तहका लागि प्रति विद्यार्थी १.०० वर्ग मिटर बराबरको क्षेत्रफल तोकिएको छ ।राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ले विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने, विद्यालय भवन लगायतका सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद जोखिममुक्त बनाउदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित एवम् बालमैत्री, हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्थापन गरिएको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीतिले आत्मसात गरेको सबैका लागि सुरक्षित भौतिक पूर्वाधार विकास एवं विस्तारको नीति, यस गाउँपालिकाको शिक्षा सम्बन्धि नारा तथा हालसम्मको अभ्यासका आधारमा भएको सिकाइ अनुभवका आधारमा शिक्षा क्षेत्रको यो योजना प्रस्ताव गरिएको छ ।

यस खण्डमा हिमाली गाउँपालिका भित्र रहेका विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरी आगामी दश वर्षका लागि विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजाहरु प्रमुख लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ ।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

हिमाली गाउँपालिकामा कुल २४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । सञ्चालित विद्यालयहरुको भौतिक अवस्था तलको तालिकाबाट प्रस्ट पार्न सकिन्छः

क्र.सं	विद्यालयको नाम	भवन	संख्या कोठा	पुस्तकालय	नेट	विज्ञान प्रयोगशाला	ई-हाजिरी	आइ-सिटील्याव	कम्प्युटर संख्या	फोटो-कपी	प्रोजेक्टर	शौचालय	घेराबार	विद्यालयको आवश्यकता
१	बिच्छयाँ मा.वि	८	२७	१	छ	छ	छ	१	२०	२	१	३	छैन	भवन जीर्ण भएकोले भवन आवश्यक शौचालय र घेरवार
२	सुनन्दा आधारभूत विद्यालय	४	१०	०	छ	छैन	छैन	१	६	२	१	२	अधुरो छ	खेलसामग्री, भवन शौचालय र खेलमैदान, घेरबार
३	गोश्वरा आधारभूत विद्यालय	२	७	०	छैन	०	छैन	०	०	०	०	१	छैन	भवन जीर्ण भएकोले भवन आवश्यक छ, खेल मैदान, घेरबार आबस्यक छ
४	बुढीनन्दा आधारभूत विद्यालय	३	८	०	छैन	०	छ	०	०	०	०	१	छैन	भवन, शौचालय तथा खानेपानीघेरवार
५	ठुलाकोट मा.वि	२	७	०	०	०	०	०	०	०	०	१	छ	घेरबार, खेलमैदान आबस्यक छ
६	लवासुर आधारभूत विद्यालय	३	७	०	छैन	०	०	०	०	०	०	१	छैन	घेरवार शौचालय आवश्यकता छ
७	रुम्दी आधारभूत विद्यालय	२	६	०	०	०	०	०	०	०	०	१	राम्रो नभएको	घेरबार शौचालय खानेपानी
८	हिमालभक्ति आ.वि	१०	२९	छ	छ	छ	छ	छ	६	२	१	३	छ अधुरो	सभाहल शौचालय खानेपानी घेरवार
९	गंगा आ.वि	२	७	०	०	०	०	०	०	०	०	१	छैन	घेराबारको अभाव, खेलमैदान

														आबस्यक
१०	यूना मा.वि	५	१६	०	छैन	०	छैन	१	६	१	१	२	छ	खेलसामग्री, खानेपानी धारो, भवन अभाव
११	नेपाल राष्ट्रिय आ.वि	२	५	०	०	०	०	०	०	०	०	१	छैन	खेलसामग्री, भवन तथा घेरवार अभाव
१२	शैलेश्वरी मा.वि	४	९	०	छ	०	छैन	छ	५	१	१	४	छैन	, भवन,घेरवार खेलमैदानआबस्य क रहेको
१३	कुलमष्टाजन आ.वि	३	८	०	०	०	०	०	०	१	०	२	छैन	घेरबार
१४	सरस्वती आ.वि	७	२०	१	छ	छ	छ	छ	१८	३	१	२	छ अधुरो	शौचालय र घेरवार
१५	मंगलमय आ.वि	४	११	०	छैन	०	छैन	०	१	१	०	२	छ अधुरो	घेराबार, पुस्तकालय तथा बालमैत्री खेलसामग्री
१६	बागेश्वरी मा.वि	३	१०	०	०	०	छ	१	१०	३	२	२	छैन	भवन, खेलमैदान र घेरवार
१७	भवानी मा.वि	४	१२	०	०	००	०	१	४	१	१	१	छैन	घेरवार र शौचालय
१८	चण्डिका आ.वि	२	५	०	छैन	०	०	०	०	०	०	१	छैन	भवन तथा घेराबारको अभाव
१९	बडिमालिका मा.वि	३	८	०	छैन	०	०	०	०	०	०	२	छैन	घेरवार
२०	जनज्योती आ.वि	४	१३	०	०	०	०	०	९	१	१	२	छैन	सभाहल, भान्छा घर, भवन, खेलमैदान , घेरबार, खानेपानी फर्निचरको अभाव

२१	खोलिडाँडा आ.वि	२	६	०	०	०	०	०	०	०	०	१	छैन	सौचालय, भवन घेरवार, खानेपानी, खेलमैदान आबस्यक
२२	जनता मा.वि	२	४	०	छैन	०	०	०	०	०	०	१	छैन	खानेपानी घेरवार, सौचालय आबस्यक

अवसर र चुनौतिहरूः

१. पूर्वाधार विकासलाई गुणस्तरीय बनाउनु ।
२. सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको गुरुयोजना विकास तथा कार्यान्वयन गर्नु ।
३. पूर्वाधार विकास स्रोतको पहिचान र व्यवस्थापन गर्नु ।
४. पूर्वाधारहरूलाई बालमैत्री, अपाङ्गता मैत्री र लैङ्गिक मैत्री बनाउनु ।
५. भौतिक पुर्वाधार निर्माणमा जवाफदेहिता र उत्तरदायित्व बोध गर्नु ।
६. विद्यालय शिक्षाका लागि आवश्यक मापदण्ड विकास तथा कार्यान्वयन गरी सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास गर्नु,
७. भौगोलिक र प्राविधिक जटिलता ।
८. योजनाबद्ध विकास गर्नु ।

अवसरहरू

- स्थानीय तहको अधिकार र स्रोत परिचालन हुने ।
- समुदायको सहभागिता बढ्ने
- सहयोगी संस्था(गैर-सरकारी संस्था (NGOs), निजी क्षेत्र, र अन्तर्राष्ट्रिय विकास साझेदार)हरो उपस्थिती गाराउन सकिने ।
- पारदर्शिता र जवाफदेहिता बढाउन सकिने ।

४.५.३ उद्देश्यः

१. गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्नु ।

- सुरक्षित र पहुँच योग्य भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्नु ।
- दुर्गम भेगका विद्यार्थीलाई शिक्षा प्राप्त गर्न सहज पहुँचको सुनिश्चितता ।
- अपांगता भएका बालबालिका, बालिका, र पिछडिएका वर्गका लागि समावेशी र पहुँचयुक्त भौतिक संरचना निर्माण ।

२. छात्र/छात्राको उपस्थितिमा वृद्धि

- सुविधायुक्त विद्यालय वातावरणले विद्यार्थीलाई विद्यालयतर्फ आकर्षित गर्ने ।
- विद्यालय छोड्ने दर (dropout rate) घटाउन सहयोग पुर्यालउने ।

३. सुरक्षित र दिगो भौतिक संरचना निर्माण

- भूकम्प प्रतिरोधी, विपद् प्रतिरोधी, र वातावरणमैत्री भवन निर्माण ।
- विद्यालयलाई जोखिममुक्त क्षेत्र बनाउन सहयोग गर्ने ।

४. स्वास्थ्य र सरसफाइको सुधार

- पिउने पानी, शौचालय, र सरसफाइका लागि आवश्यक भौतिक संरचना उपलब्ध गराई विद्यार्थीको स्वास्थ्य सुधार गर्ने ।
- -छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालयको व्यवस्था ।

५. डिजिटल र आधुनिक शिक्षाको प्रवर्द्धन

- ICT (सूचना तथा सञ्चार प्रविधि) शिक्षाका लागि कम्प्युटर ल्याब, स्मार्ट कक्षा, र इन्टरनेटको व्यवस्था ।
- भविष्य उन्मुख शिक्षाको लागि भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने ।

६. सामुदायिक अपनत्व र सहभागिता बढाउने

- समुदायलाई विद्यालयको विकास प्रक्रियामा सहभागी गराई उनीहरूको अपनत्वको भावना बढाउने ।
- सामुदायिक स्रोतसाधनको परिचालनमार्फत विद्यालयको दिगो विकास सुनिश्चित गर्ने ।

७. सामाजिक समानता र समावेशीता प्रवर्द्धन

- सबै वर्ग र भेगका विद्यार्थीलाई समान पहुँच दिन आवश्यक संरचना निर्माण।
- ग्रामीण र शहरी विद्यालयहरूमा भौतिक विकासको असमानता घटाउने।

८. स्थानीय आर्थिक विकासमा योगदान

- विद्यालय निर्माण र व्यवस्थापन कार्यले स्थानीय स्तरमा रोजगारी सिर्जना गर्ने।
- स्थानीय स्रोतसाधनको प्रयोगले क्षेत्रीय आर्थिक गतिविधिलाई टेवा पुर्याउिने।

९. शिक्षामा दीर्घकालीन लगानीको सुनिश्चितता

- विद्यालयको मर्मतसम्भार र सञ्चालनका लागि दीर्घकालीन संरचना र योजनाको निर्माण ।
- विद्यार्थीको सिकाइ वातावरण दीर्घकालीन रूपमा प्रभावकारी बनाउन योगदान ।

१०. शिक्षाको आकर्षण र प्रतिस्पर्धा वृद्धि

- सामुदायिक विद्यालयलाई निजी विद्यालयहरूसँग प्रतिस्पर्धी बनाउन सहयोग ।
- भौतिक पूर्वाधारले विद्यालयको साख बढाउन मद्दत गर्ने ।

११. सरकारी नीतिहरूको कार्यान्वयन

- शिक्षा क्षेत्रका राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय नीतिहरूलाई स्थानीय स्तरमा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सहयोग ।
- विद्यालय सुधारका लागि सरकारद्वारा प्रदान गरिएका योजनाहरूलाई मूर्त रूप दिन सहयोग ।

निष्कर्ष:

हिमाली गाउँपालिकाले यी उद्देश्यहरूलाई ध्यानमा राखेर सामुदायिक विद्यालयहरूको भौतिक विकासका रणनीति तय गर्दा शिक्षाको गुणस्तर, पहुँच, र समावेशीतामा उल्लेखनीय सुधार ल्याउन सकिन्छ । यसले दिगो विकास लक्ष्य (SDGs) अन्तर्गत शिक्षासम्बन्धी लक्ष्यहरू पूरा गर्न पनि टेवा पुर्योउँछ ।

४.५.४ रणनीतिहरू:

१. पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गरिनेछ ।
२. विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि विभिन्न संघ संस्था एवं सरोकारवालाहरू सँग लागत साझेदारी गरिने विद्यालयहरू निर्माण गर्दा कक्षाकोठा, शिक्षक, प्रधानाध्यापक तथा प्रशासनिक कक्ष, शुद्ध खानेपानी, शौचालय, भान्सा वा खाजाघरलगायत सबैको योजना समावेश गरी डिजाइन गरिनेछ ।
३. प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवनलाई तुरुन्त वैकल्पिक व्यवस्था गरी स्तरोन्नति गरिनेछ।
४. पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार गरिनेछ ।
५. आंशिक रूपमा क्षति भएका विद्यालयका संरचनाको मर्मत सम्भार गरिनेछ ।
६. अभिभावक र सरोकारवाला संग बिद्यालयका भौतिक सम्पतिहरुको संरक्षण तथा पर्वर्धन सम्बन्धि नियमित अन्तरक्रिया गराइनेछ ।
७. पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय एवम् वातावरणीय पक्षलाई एकीकृत प्रणालीको विकास गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
८. जिर्ण भौतिक संरचना रहेका बिद्यालयहरुको भूकम्प प्रतिरोधी संरचना निर्माण तथा सवलिकरण जोड दिइनेछ।
९. बिद्यालयको बिभिन्न भौतिक संरचनाहरुको नियमित अनुगमन गरिनेछ ।

हिमाली गाउँपालिका भित्रका सामुदायिक बिद्यालयहरुको भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि तयार गर्नुपर्ने केही रणनीतिहरू निम्न बमोजिम हुनेछन ।

१. आवश्यकता मूल्यांकन:

- विद्यालयहरूको हालको भौतिक अवस्थाको अध्ययन ।
- कक्षा कोठा, शौचालय, पिउने पानी, खेलकुद मैदान, पुस्तकालय जस्ता संरचनाहरूको आवश्यकताबारे तथ्यांक संकलन ।
- -भविष्यमा विद्यार्थी संख्या वृद्धि हुने अनुमानको आधारमा योजना निर्माण ।

२. वार्षिक योजना र बजेट निर्माण:

- शिक्षा क्षेत्रमा प्राथमिकता दिने गरी स्थानीय तहको वार्षिक योजना निर्माण ।
- भौतिक पूर्वाधार निर्माणका लागि पर्याप्त बजेटको सुनिश्चितता ।
- संघ र प्रदेश सरकारसँगको सहकार्यद्वारा थप स्रोत परिचालन ।

३. समुदाय सहभागिता:

- विद्यालय व्यवस्थापन समिति, अभिभावक, र स्थानीय समुदायलाई योजनामा सहभागी गराउने ।
- श्रमदान र स्थानीय स्रोत-साधन परिचालन गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।

४. समावेशी पूर्वाधार निर्माणः

- बालबालिका, महिला, र अपांगता भएका व्यक्तिका लागि पहुँचयुक्त (Disabled–Friendly) संरचना निर्माण ।
- लैङ्गिक समानतालाई ध्यानमा राख्दै छात्र र छात्राका लागि छुट्टै शौचालयको व्यवस्था ।

५. गुणस्तरीय निर्माण सामग्रीको प्रयोगः

- दीगो र वातावरणमैत्री निर्माण सामग्रीको प्रयोग ।
- निर्माण कार्यको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न प्राविधिक निरीक्षण ।

६. सुधारका लागि समयमै अनुगमनः

- पूर्वाधार निर्माण र मर्मतसम्भारमा समय-समयमा अनुगमन गर्ने ।
- विद्यालय र सामुदायिक प्रतिवेदनको आधारमा सुधारका कदम चाल्ने ।

७. सहकार्य र साझेदारीः

- गैर-सरकारी संस्था (NGOs), निजी क्षेत्र, र अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूसँग साझेदारी ।
- विद्यालय शिक्षा सुधार कार्यक्रम (SSRP) वा अन्य सरकारी योजनासँग मिलेर काम गर्ने ।

८. आधुनिक प्रविधिको प्रयोगः

- डिजिटल शिक्षा (ICT) को लागि कम्प्युटर ल्याब, स्मार्ट कक्षा, र इन्टरनेट सुविधाको विकास ।
- सौर्य ऊर्जा जडान जस्ता हरित प्रविधि अपनाउने ।

९. जोखिम व्यवस्थापन योजनाः

- विपद्-प्रवण क्षेत्रका विद्यालयहरूको भौतिक संरचनामा जोखिम न्यूनीकरण उपाय अपनाउने ।
- भूकम्प प्रतिरोधी संरचना निर्माण ।

१०. स्थानीय स्रोतको दीर्घकालीन परिचालनः

- शिक्षा विकास कोषको स्थापना ।
- सामुदायिक वन, सहकारी, वा अन्य स्थानीय स्रोतबाट आय सृजना गर्दै विद्यालयमा लगानी ।
- यी रणनीतिहरूलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गरेर विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधारलाई स्तरीय र दीगो बनाउन सकिन्छ ।

उपलब्धी तथा प्रमुख क्रियाकलापहरुः

उपलब्धिः

- भौतिक पूर्वाधारको विकास गरी सिकाइ वातावरण सिर्जना भएको हुने ।
- गाउँपालिका भरिका सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक अवस्थासहितको विद्यालयमा अध्ययन गर्ने अवसर हुने ।

- विद्यालयका भौतिक संरचना बाल मैत्री, अपाङ्गतामैत्री र सुरक्षित हुने ।
- सबै विद्यालयहरूमा पर्याप्त भौतिक संरचना निर्माण हुने ।

नतिजा

१. हिमाली गाउँ पालिका भित्रका विद्यालय शिक्षा अन्तर्गत विकास एवं विस्तार गर्नुपर्ने भौतिक पूर्वाधारको स्वरुप तथा भूमिका परिभाषित हुने ।
२. हिमाली गाउँपालिका अन्तर्गत भौतिक पूर्वाधारको आवश्यकता र मापदण्ड सहितको १० वर्षे मास्टर प्लान तयार हुने ।
३. गाउँपालिकाका सबै विद्यालयहरूमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार विकास र विस्तार हुने ।
४. एक विद्यालय सम्पूर्ण पूर्वाधारको अवधारणा अनुरुप आगामि १० वर्षमा सबै विद्यालयमा पूर्वाधार विकास हुने ।
५. पूर्वाधार विकासका लागि आवश्यक विधि, मापदण्ड तथा स्तरीकरणका सूचक तयार हुने ।
६. सबै विद्यालयको क्षेत्रभित्र घेरबार,प्रवेश गेट निर्माण भएको हुने ।
७. विद्यालयका भौतिक पुर्वाधार बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री हुने ।

हिमाली गाउँपालिकाले माथि उल्लिखित रणनीतिहरू अपनाउँदा आफ्नो स्थानीय तह भित्रका सामुदायिक विद्यालयहरूको भौतिक विकासमा निम्न उपलब्धि र नतिजा प्राप्त हुन सक्छन्ः

१. विद्यालयहरूको भौतिक संरचनाको सुधार

- विद्यार्थीको लागि पर्याप्त र सुरक्षित कक्षा कोठा उपलब्ध हुन्छ ।
- कम्प्युटर ल्याब, विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, र खेल मैदान जस्ता आधारभूत संरचनाहरूको निर्माण ।
- अपांगमैत्री र लैङ्गिक समानतामा आधारित संरचनाहरू तयार हुन्छन् ।

२. शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार

- भौतिक सुविधाले शिक्षण र सिकाइ वातावरणलाई सुधार्छ ।
- डिजिटल शिक्षाको लागि आवश्यक संरचना बनेपछि शिक्षण प्रविधिमा सुधार हुन्छ ।
- सुरक्षित र अनुकूल वातावरणले विद्यार्थीको उपस्थितिमा वृद्धि हुन्छ ।

३. विद्यार्थी संख्या वृद्धि

- स्तरीय संरचना र सुविधाहरूले विद्यार्थीलाई आकर्षित गर्छ ।
- विद्यालय छोड्ने दर (Dropout Rate) कम हुन्छ ।
- निजी विद्यालयबाट पनि विद्यार्थी सामुदायिक विद्यालयतर्फ आकर्षित हुने सम्भावना बढ्छ ।

४. स्वास्थ्य र सरसफाइमा सुधार

- गुणस्तरीय शौचालय र स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्था भएपछि विद्यार्थीको स्वास्थ्य सुधार हुन्छ ।
- सरसफाइ र स्वच्छता कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउन मद्दत पुग्छ ।

५. सामुदायिक सहभागिता र उत्तरदायित्वको वृद्धि

- समुदायको श्रमदान र योगदानले विद्यालयमा अपनत्वको भावना जागृत हुन्छ ।
- स्थानीय स्रोत र साधनको सदुपयोगले विद्यालयको दिगो विकास सम्भव हुन्छ ।

६. जोखिम प्रतिरोधी संरचनाहरूको विकास

- भूकम्प प्रतिरोधी र अन्य विपद्-प्रवण क्षेत्रका संरचनाहरूले विद्यार्थीको सुरक्षामा सुधार गर्छ ।
- विपद् आए पनि पठनपाठन निरन्तरता दिन सम्भव हुन्छ ।

७. दीर्घकालीन शिक्षा सुधारको आधार

- संरचना निर्माणसँगै गुणस्तरीय शिक्षाका लागि आधार तयार हुन्छ ।
- विद्यालय व्यवस्थापन र शिक्षण सिकाइका नयाँ प्रविधिहरूको प्रयोगलाई सहयोग पुग्छ ।

८. सामाजिक र आर्थिक लाभ

- विद्यालयमा हुने भौतिक विकासले सम्पूर्ण समुदायको विकासमा टेवा पुर्यायउँछ ।
- सामुदायिक विद्यालयलाई स्थानीय रोजगार सिर्जना गर्ने माध्यमको रूपमा पनि प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

९. सकारात्मक प्रतिस्पर्धा सिर्जना

- सामुदायिक र निजी विद्यालयहरू बीचको भौतिक पूर्वाधारका दृष्टिले प्रतिस्पर्धा बढ्छ ।
- समुदायले विद्यालयलाई अझै स्तरीय बनाउन प्रोत्साहन दिन्छ ।

यी उपलब्धिहरूले विद्यालय शिक्षामा दिगो सुधार ल्याउन मद्दत गर्नेछ, जसले समुदाय र राष्ट्रको समग्र विकासमा योगदान पुऱ्याउँछ ।

क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

बिद्यालय भौतिक निर्माण र सुधार कार्यक्रमका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरू (Proposed Activities for School Infrastructure Development and Improvement)												
प्रस्तावित कार्यक्रमहरु	लगानीको अनुमान (Cost Estimates (in '000s)					Existing unit cost	Proposed unit cost	बार्षिक भौतिक लक्ष्य (Yearly Physical Target)				
	२०२४ /२५ ८१/८२	२०२५ /२६ ८२/८३	२०२६ /२७ ८३/८४	२०२७ /२८ ८४/८५	२०२८ /२९ ८५/८६			२०२४ /२५ ८१/८२	२०२५ /२६ ८२/८३	२०२६ /२७ ८३/८४	२०२७ /२८ ८४/८५	२०२८ /२९ ८५/८६
भूकम्पप्रभावित नभएका जिल्लाहरूका स्थानीय तहका छनौट भएका बिद्यालयहरूमा WASH सुबिधा रफर्निचर सहितको ४ कोठे ब्लकका बिद्यालय निर्माण गर्ने	१०३६७.५	१०३६७.५	१३१९५	१६०२२.५	१३१९५		६५००	२	२	२	३	२
भूकम्प प्रभावित जिल्लाहरूका स्थानीय तहका छनौट भएका बिद्यालयहरू मध्ये कक्षा १-५ सम्म सन्चालित बिद्यालयहरूलाई रू. २००,०००/००, कक्षा ६-८ सम्म सन्चालित बिद्यालयहरूलाई रू. ३००,०००/०० र माध्यमिक तह सम्म सन्चालित बिद्यालयहरूलाई रू. ५००,०००/०० बिद्यालय मर्मत खर्च बापतको अनुदान दिने	२१०२.५	२१०२.५	२१०२.५	२१०२.५	१२६१.५		२९०	७	७	७	४	३
विपद् जोखिम व्यवस्थापन र resilience लचिलोपन सम्बन्धी बृहत योजनाको कार्यान्यन गर्ने	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००		१०००	१	१	१	१	१

ECED बालबालिकाहरुका लागि WASH सुबिधा सहितको छुट्टै शौचालय निर्माण गर्ने	६६०	९९०	६६०	६६०	३३०		२००	३	५	३	३	२
बिद्यालय भौतिक निर्माण र सुधार कार्यक्रमका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमको जम्मा बजेट (लाखमा)	१४	१४	१७	२०	१६							

४.६ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिः

४.६.१परिचयः

सूचना तथा सञ्चार प्रविधि समाजका विविध आयामहरुमा अपरिहार्य भए जस्तै शिक्षा क्षेत्रमा समेत अपरिहार्य बनि सकेको छ।शिक्षा क्षेत्रमा सुचना तथा प्रविधिको प्रयोगलाई नियाल्ने हो भने यसको प्रयोग शिक्षा क्षेत्रको व्यवस्थापकीय पक्षमा र शिक्षणसिकाइको दुवै पक्षमा भइ रहेको छ।शिक्षण सिकाइको पक्षबाट हेर्दा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको कुशल र प्रभावकारी प्रयोगलेसिकाइ सुधार गर्न सिकाइलाई सान्दर्भिक बनाउन सिकाइप्रति विद्यार्थीहरुलाई अभिप्रेरित गर्न तथा विद्यार्थीहरुले स्वअध्ययनका लागि प्रयोग भएको पाउन सकिन्छ ।व्यवस्थापकीय र प्रशासनिक पक्षबाट हेर्दा तथ्याङ्क व्यवस्थापन गर्न अनुगमन र मुल्याङ्कन गर्न तालिम सेमिनार तथा सम्मेलन आयोजना गर्न तथा शैक्षिक सुशासन कायम गर्नको लागि सुचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई प्रयोग गरिएको छ ।
शिक्षामा सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकासक्रम हेर्दा शिक्षामा सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको योजना २०१३ - २०१७ ले शिक्षामा सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको सम्बन्धमा मार्गदर्शक सिद्वान्तहरु विकास गरेको थियो ।ती मार्गदर्शक सिद्वान्तहरु आजको सन्दर्भमा समेत उत्तिकै सान्दर्भिक रहेका छन ।उक्त गुरु योजनाले निर्धारण गरेका उद्देश्यहरुमा सबै विद्यार्थीका लागि सुचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई आधारभुत साक्षरताका रुपमा विकास गरी डिजिटल डिभाइड कम गर्ने शिक्षामा समतामुलक पहुच पुर्याइ गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने र शिक्षाको सेवा प्रवाह तथा प्रणालीमा सुधार गरी सुशासनको प्रत्याभुति गर्ने रहेका थिए । यसका लागि उक्त गुरुयोजनाले पहिचान गरेका चारवटा क्षेत्रहरुमा सुचना तथा सञ्चारका लागि संरचना तयार गर्ने, मानवीय स्रोत विकास गर्ने, डिजिटल सामग्री विकास गर्ने, शैक्षिक पद्वति तथा व्यवस्थापनमा सुधार गर्ने थिए । यस गुरुयोजनाको सन्दर्भ हाल समेत रहेको पाउन सकिन्छ ।
कोभिड १९ को महामारीले शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगको आवश्यकतालाई थप पुष्टि गरेको छ । विभिन्न प्रकारका विपद र महामारीमा पनि शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने कार्यमा सुचना तथा सञ्चार प्रविधिले महत्वपुर्ण सहयोग गर्न सक्दछ । यस सन्दर्भमा भइरहेका क्षमताको आधारमा अनलाइन तथा अफलाइन लगायतका भर्चुअल माध्यम प्रयोग गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिन खोजिए पनि प्रर्याप्त सक्षमता र संरचनाको अभावले सबैलाई समेट्न सकिएको छैन यस्तो अवस्थामा सबैका लागि पहुच पुग्ने गरी शिक्षामा सूचना र सञ्चार प्रविधिको विकास गर्नु चुनौतिपूर्ण कार्य रहेको छ ।

४.६.२ वर्तमान अवस्थाः

राष्ट्रिय रुपमा विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास र वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण गर्दा आवश्यक नीति, कानुन तथा रणनीतिहरुको व्यवस्था र तिनको कार्यान्वयन शिक्षामा सुचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी गुरुयोजना तथा यसको कार्यान्वयन र विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाका कार्यक्रम लक्ष्य र प्रगतिको समीक्षा गर्नुपर्ने हुन्छ । नेपालले ब्रोडब्याण्ड नीति २०७१ ल्याएको छ ।जसले विद्यालय लगायतमा कनेक्टिभिटी सुरक्षा लगायतका विषयमा नीतिगत स्पष्टता प्रदान गरेको छ । त्यसैगरी नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि निति २०७२, ले सूचना र सञ्चारका संरचनामा पहुच पुर्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ भने शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्ने लगायतका नीतिहरु तय गरेको छ । डिजिटल नेपालको कार्यढाँचा २०७६ ले विद्यालय तथा क्याम्पसमा सूचना र सञ्चार प्रविधि शिक्षा, Geospatial / GIS शिक्षा प्रदान गर्ने र शिक्षा क्षेत्रको सूचना र सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने र सबैका लागि सूचना प्रविधि सम्बन्धी साक्षरता प्रदान गर्ने उल्लेख गरेको छ ।

नेपाल सरकारले २०७७ सालमा स्वीकृत गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति र विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्द्धन नीतिमा पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धी नीति उल्लेख गरिएको छ ।उक्त शिक्षा नीतिमा सबै विद्यालय र शिक्षण संस्थामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी संरचना तथार गर्ने कनेक्टिभिटी पुर्याउने तालिम शिक्षण सिकाइ तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नका लागि आवश्यक सामग्रीको व्यवस्थापन र जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता विषय उल्लेख गरेको छ ।

त्यसै गरी विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रममा पनि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका क्रियाकलाप समावेश गरिएको छ । विद्यालय क्षेत्र विकास योजनामा समावेश गरेका मुख्य क्रियाकलापहरुमा सिकाइमा सुचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक सामग्री विद्यालयलाई उपलब्ध गराउने विज्ञान,गणित र अंग्रेजी विषयमा विद्युतीय सामग्री निर्माण गर्ने पुर्वाधार विकास र शिक्षण सिकाइ सामग्री प्रदान गर्ने, नमुना विद्यालयहरुमा सुचना प्रविधिको सिकाइ केन्द्र स्थापना गर्ने, एकिकृत लेखा सफ्टवेयर कार्यान्वयन गर्ने, र एकिकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली विकास गर्ने रहेका थिए ।यसका अलवा प्रदेश सरकारबाट समेत शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई विशेष जोड दिदै विभिन्न विद्यालयहरुमा सुविधा सम्पन्न कम्प्युटर ल्याव स्थापना गर्ने कार्य अगाडि बढाइएको छ।यसका अलवा शिक्षा तालिम केन्द्रले प्रदान गर्ने शिक्षक तालिम अहिले भर्चुअल माध्यमवाट समेत सञ्चालन गर्ने गरेको छ यस हिमाली गाउँपालिकाले पनि विद्यालय शिक्षालाई प्रविधिमय बनाउन आवश्यक पहल विभिन्न समयमा गरेको छ । आधारभूत (कक्षा६-८) र माध्यमिक विद्यालयहरुमा कम्प्युटर ल्याव स्थापना, एक विद्यालय एक डिजिटल पुस्तकालय/ई-लाइब्रेरी विकास अवधारणा,सबै विद्यालयमा नेट-इन्टरनेटको व्यवस्थापनमा जोड दिएको छ । तथापि भौगोलिक विकटता, विद्युतको असुविधाको कारणले प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भने गर्न सकिएको छैन ।

४.६.३ चुनौति र अवसरहरुः

- नेपाल सरकारले २०७६ सालमा स्वीकृत गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति र विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्धन नीतिमा पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धी नीतिहरु उल्लेख गरिएको छ । उक्त शिक्षा नीतिमा सबै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थाहरुमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी संरचना तयार गर्ने,कनेक्टिभिटि पुर्याउने,तालिम,शिक्षण सिकाइ तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नका लागि आवश्यक सामग्रीको व्यवस्थापन र जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता विषय उल्लेख गरिएको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका लागि उल्लिखित दस्तावेजहरूले नीतिगत आधार तयार गरेका छन् भने शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी गुरुयोजना, २०१३-२०१७ ले यस सम्बन्धी रणनीति, कार्यक्रम तथा लक्ष्यहरू निर्धारण गरेको थियो ।
- विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रममा पनि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका क्रियाकलाप समावेश गरिएकोछ । विद्यालय क्षेत्र विकास योजनामा समावेश गरिएका मुख्य क्रियाकलापहरूमा सिकाइमा सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक सामग्री विद्यालयलाई उपलब्ध गराउने, विज्ञान, गणित अङ्गेजी विषयमा आधारित विद्युतीय सामग्री निर्माण गर्ने, पूर्वाधार विकास र शिक्षण सिकाइ सामग्री प्रदान गर्ने, नमुना विद्यालयहरूमा सूचना सञ्चार प्रविधिको सिकाइ केन्द्र स्थापना गर्ने, एकीकृत लेखा सफ्टवेयर कार्यान्वयन गर्ने र एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (IEMIS) विकास गर्ने रहेका थिए ।
- विद्यालयहरुमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको संरचना विकासका लागि वार्षिक रूपमा लगानी गरिएको हुँदा धेरैजसो माध्यमिक विद्यालयहरूमा कम्प्युटर लगायतका सामग्री उपलब्ध गराउने र इन्टरनेट कनेक्टिभिटीका केही काम भए पनि यी सुविधाहरू पर्याप्त छैनन् । उपलब्ध भए तापनि शिक्षण सिकाइमा यी स्रोतहरूको प्रयोग गर्ने विद्यालयहरूको सङ्ख्या निकै कम छ । कतिपय विद्यालयहरूले विभिन्न व्यक्तितथा सङ्घ संस्थामार्फत

पनि यस्ता सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी सामग्री प्राप्त गर्ने गरेका छन् । यसका लागि साधन तथा संरचना बनाउनुका साथै यसको प्रभावकारी प्रयोगका लागि शिक्षक क्षमता वृद्धि अनिवार्य रूपमा गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम अन्तर्गत विकास केन्द्रले कक्षा ६, ७ र ८ का लागि गणित, विज्ञान र अङ्ग्रेजी विषयमा केही विद्युतीय सामग्री तयार गरेको छ । त्यसैगरी केही निजी क्षेत्रका संस्थाहरूबाट पनि विभिन्न विषयमा विद्युतीय सामग्री तयार गर्ने कार्य भइरहेको छ । दृष्टिविहीनका लागि पनि केही पाठ्यपुस्तकहरू डिजिटलाइज गर्ने कार्य भएको छ । कोभिड-१९ को महामारीको समयमा यस्ता विद्युतीय सामग्रीलाई बेग्लै वेबपोर्टल बनाई सबैको पहुँच हुने गरी राखिएको छ । पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्वारा विकास गरिएका सामग्रीका विद्युतीयप्रति पनि वेबसाइटमा राख्ने गरिएको छ । त्यसैगरी शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रद्वारा तयार गरिएका श्रव्य तथा श्रव्य-दृश्य पाठ्यसामग्रीहरू शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्रको Learning Portal मा राखिएको छ । विद्युतीय सामग्री निर्माण केही मात्रामा भए पनि पर्याप्त मात्रामा सामग्री उपलब्ध नहुनु, भएका सामग्रीहरू पनि अन्तरक्रियात्मक नहुनु र सहज प्राप्त हुन नसक्नु जस्ता समस्याहरू रहेका छन् । त्यसैगरी सबै विद्यालयमा इन्टरनेट कनेक्टिभिटी लगायत सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको संरचना पुयाउने, क्षमता विकास गर्न विभिन्न किसिमका अपाङ्गता भएकाहरूका लागि पनि उपयोगी हुने गरी सामग्री विकास गर्ने कार्यमा चुनौतीहरू देखिएका छन् ।

४.६.४ उद्देश्यहरु

- सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गर्ने,
- विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षाको पहुच पुर्याउनु

४.६.५ रणनितिहरुः

- सबै विद्यालयहरुमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभुत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गरिनेछ र सुरक्षित भौतिक र प्राविधिक प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
- विद्यालयमा रहेका सबै शिक्षकलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्वन्धी आधारभूत तालिम प्रदान गरिनेछ । गाउँपालिका तथा विद्यालयवाट छनौट तथा नियुक्त गरिने शिक्षकहरुको लागि आधारभुत सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सीप परीक्षण अनिवार्य गरिनेछ , पाठ्क्रम तथा पाठ्य सामग्रीहरुको डिजिटलप्रति विद्यार्थीहरुलाई सहजै उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- स्थानीय स्तरवाट निर्माण तथा विकसित गरिएका सुचना तथा सञ्चार प्रविधिसँग सम्बन्धित शैक्षिक सामग्रीहरु एकिकरण गरी त्यसको सहज पहुँचका लागि ई-पोर्टलको व्यवस्था गरिनेछ ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकासको लागि नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारसँग आवश्यक सहकार्य र समन्य गरिनेछ ।
- सबै विद्यालयहरुले IEMIS अन्तर्गतका कार्यहरुलाई समयमा नै समपन्न गर्ने गरी क्षमता विकास गरिनेछ ।
- कम्प्युटर प्रयोगशाला रहेका विद्यालयहरुमा ई-पुस्तकालय सञ्चालन गरिनेछ ।

४.६.६ नतिजा,क्रियाकलाप तथा लक्ष्य:

उपलब्धी

- विद्यालयमा सूचना तथासञ्चार प्रविधिको विकास र विस्तारले प्रभावकारी ढंगबाट सिकाइमा सहजीकरण भएको हुनेछ ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगबाट विद्यार्थीहरुको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार आएको हुनेछ ।

नतिजा

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि पुर्वाधार विकास भई सबैको पहुँच स्थापित हुने,
- विभिन्न कक्षा तथा विषयका लागि अन्तर्क्रियात्मक डिजिटल सामग्रीमा विद्यार्थीको सहज पहुँच हुने ,
- सबै सामुदायिक विद्यालयहरु र विद्यार्थीहरुमा सूचना सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी आधारभूत सुविधाको पहुँच पुग्ने,
- सबै माध्यमिक विद्यालयहरुले सिकाइ तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरेका हुने,
- सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने ,
- डिजिटल डिभाइड कम गर्दै जाने र विभिन्न किसिमका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु लगायत सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभुत पहुँच पुर्याउने ,
- शिक्षा सम्बन्धी विभिन्न सेवामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी सहज र सस्तो बनाउने ,
- शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, कार्यकुशल, पारदर्शी र समतामुलक बनाउने,
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित एकिकृत शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणाली (IEMIS) सम्बन्धी कार्य विद्यालयहरु स्वयमले समयमा नै सम्पन्न गर्ने,
- सुचना प्रविधिको प्रयोगले विद्यालय तथा गाउँपालिकाको व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार आउने ,
- अनुगमन मुल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार भई लागत, जनशक्ति र समयको बचत हुने ,

प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

क्र. सं.	मुख्य क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)	अनुमानित बजेट (हजारमा)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	१० वर्ष		
१	कम्प्युटर पहुँच नभएका विद्यालयहरुमा कम्प्युटर पहुँच विस्तार	वटा	१	३	३	३	३	१३	३३	२८४०	
२	आधारभूत विद्यालयहरु तथा सबै माध्यमिक विद्यालयहरुमा कम्प्युटर ल्याव स्थापना गर्ने ।		१	१	१	१	१	५	१३	९५५०	
३	पाठ्यक्रम तथा पाड्यसामग्रीका डिजिटल प्रति तथा अन्तरक्रियात्मक										

	डिजिटल सामग्रीहरु सबैलाई सहज रुपमा उपलब्ध गराउने ।										
४	सबै विद्यालयहरुले स्वयं IEMIS सम्बन्धी कार्य गर्न सक्ने गरि आवश्यक तालिम सञ्चालन गर्ने ।		१	१	१	१	१	५		२०००	
५	गाउँपालिका स्तरमा नमूना ICT ल्यावको स्थापना								१	२०००	
६	माध्यमिक तहमा अनलाइन कक्षा सञ्चालनका लागि आवश्यक आधारभूत ICT को व्यवस्थापन गर्ने ।									५५०	

परिच्छेद ५:

विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन

परिचयः

शिक्षा पद्धतिमा निर्णय तथासो को कार्यान्वयनको समग्र प्रक्रियाले शासकीय प्रबन्ध (नयखभचलबलअभ) लाई जनाउँदछ । यसमा संरचना तथा प्रक्रिया दुवै पर्दछन् । विद्यालय क्षेत्रको योजनाका सन्दर्भमा शासकीय प्रबन्ध अन्तर्गत योजनाको प्रभावकारी ढङ्गले कुशलतापूर्वक कार्यान्वयन गरी बालबालिकाको सहभागिता र सिकाइमा सुधार गर्न आवश्यक संरचना, भूमिका तथा कार्य प्रक्रिया समावेश हुन्छन् । यस्ता संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरुले सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय गर्नु तथा निर्णय कार्यान्वयन गर्नु, निश्चित दृष्टिकोण वा उदेश्यमा आधारित हुनु, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायी हुन, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्न, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही पारदर्शी हुनु र विधिको सर्वोच्चता तथा समतालाई प्रोत्साहन गरी सुशासन (good governance) को प्रत्याभूति गर्नुपर्दछ । शिक्षामा तीनै तहका सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारीहरुको भूमिका रहने भएकाले भूमिका अनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान रहन्छ ।

शिक्षा क्षेत्रको यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना सहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु पर्दछ । सुशासन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी उल्लिखित तीन पक्षहरुको उचित व्यवस्थापनका लागि योजनाका उदेश्य, अपेक्षित नतिजा र कार्यक्रमको स्वरूप संवैधानिक प्रावधान अनुसारको संघीय संरचनामा विभिन्न तहका सरकारको दायित्व तथा ज्ञान, प्रविधि, मूल्य-मान्यता र दृष्टिकोणमा आएको परिवर्तनलाई विचार गर्नु पर्दछ । नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूचिसहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था भएको छ । त्यसैगरी योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग, समता र समावेशिताको प्रवर्धन, नतिजा प्रतिको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वजस्ता पक्षहरुलाई प्राथमिकता दिनु पर्दछ ।

यस परिच्छेदमा सुशासन प्रवर्धन गरी शिक्षा क्षेत्रको यस योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षित नतिजा हासिल गर्नका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना, क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीका सम्बन्धमा वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरिएको छ । वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा यस योजानाका अपेक्षित नतिजा प्राप्तिका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरुको कुशल तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना, क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणाली स्थापित गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

५.१ संस्थागत क्षमता विकासः

हिमाली गाउँपालिकाको शैक्षिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी र व्यवस्थित रुपमा अगाडि बढाउन दक्ष रसक्षम जनशक्तिका साथै स्रोत साधनको आवश्यकता पर्दछ ।जनशक्तिको उचित व्यवस्थापन र संगठनात्मक सुदृढीकरणले संस्थाको कार्य सम्पादनमा वृद्धि हुने गर्दछ । वर्तमान बदलिँदो परिवेशअनुसार शासकीय संरचना, प्रक्रिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय संरचना अनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व शिक्षामा भएको संङ्ख्यात्मक विस्तार, ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास, सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरुलाई समेत विचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक छ । वर्तमान अवस्थामा हिमाली गाउँपालिका भरिका २२ वटै विद्यालयहरूमा शिक्षा क्षेत्रको व्यवस्थापन गर्नका लागि गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयमा शिक्षा, युवा तथा खेलकूद शाखा रहेको छ ।शिक्षा शाखामा शिक्षा प्रशासन¸शिक्षा सेवाका अधिकृतस्तर तहको एक जना र शिक्षा प्रशासन शिक्षा सेवासहायक स्तर पाँचौ तहको एक र कम्प्युटर अपरेटर १ जना गरी जम्मा ३ जनाको दरबन्दी रहेको छ । शिक्षासम्बन्धी समष्टिगत नीति निर्धारण, शिक्षा सम्बन्धी मापदण्ड र स्तर

निर्धारण, पालिकास्तरीय योजनाको विकास, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि विद्यालय, गाउँ शिक्षा समिति र गाउँपालिका बीच समन्वय स्थापित गरी अवश्यक सहजीकरण गर्नु शिक्षा शाखाको प्रमुख दायित्व रहेको छ ।विद्यालय शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहमा ऐन तथा नियमावलीहरुको निर्माण तथा परिमार्जन नभएकोले कार्यान्वयनमा जटिलता सिर्जना भएको छ । विशेष गरी संघीय शिक्षा ऐन जारी हुन नसकेको कारणले प्रदेश र स्थानीय कानुनहरु विकास हुन बाधा भई शैक्षिक गतिविधि व्यवस्थित रुपमा सञ्चालन गर्न नसकेको कुराहरु सत्य सावित नै छ ।

५.२.१ अवसर तथा चुनौतिहरू:

१. शैक्षिक व्यवस्थापनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्नु,
२. विद्यालयका समग्र गतिविधिहरूलाई पारदर्शी, जवाफदेही र उत्तरदायी बनाउनु,
३. शैक्षिक विकासका लागि दिगो स्रोत व्यवस्थापन गर्नु ।
४. विद्यालय शिक्षा सँग सम्बन्धीत समग्र क्रियाकलापहरु लाई सूचना प्रविधिमैत्री बनाउनु ।
५. शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत सरकारी तथा गैह्रसरकारी निकायहरु सँग समन्वय गरी निरन्तर सहयोग र सम्बन्ध स्थापित गर्नु ।

५.२.२ उद्देश्य:

१. आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु ।
२. जनशक्तिहरुको लागि पेशागत तथा संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।
३. आवश्यक स्रोत साधनको उचित व्यवस्थापन गर्नु ।
४. शिक्षा क्षेत्रको समग्र लगानी लाई परिणाममुखि तथा उपलब्धि मुलक बनाउने ।
५. शैक्षिक तथा प्रशासनिक जवाफदेहिता अभिबृद्दी गरी शैक्षिक शुसासन कायम गर्नु ।

५.२.३ रणनीतिहरू:

१. स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने।
२. संस्थागत संरचना अनुसार जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने ।
३. कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने ।
४. स्थानीय तहमा शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणालीको विकास गर्ने।
५. प्रधानाध्यापक,विद्यालय व्यवस्थापन समिति अक्ष्यक्षलाई थप जिम्मेवार बनाइ क्षमता विकास गर्ने ।
६. कार्यक्रमको प्रभावकारी ढंगबाट कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्ने ।
७. विद्यालय प्रशासन, शिक्षक, विद्यार्थीर अभिभावकहरु विच निरन्तर समन्वय र सम्बन्ध स्थापित गर्ने ।

५.२.४ अपेक्षित उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अपेक्षित उपलब्धीहरु:

१. स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।
२. संस्थागत क्षमता अभिवृद्धी भइ जवाफदेहिता, उत्तरदायित्व र जिम्मेवारीमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
३. आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन भई प्रभावकारी रुपमा कार्यसम्पादन भएको हुनेछ ।
४. शिक्षा क्षेत्रका समग्र क्रियाकलापहरु उपलब्धी मुलक भएका हुनेछन् ।

प्रमुख नतिजाहरूः

१. शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्धन भइ बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क्र. सं.	मुख्य क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)						भौतिक लक्ष्य (५ वर्षे)	अनुमानित बजेट (हजारमा)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा	१० वर्ष		
१	माध्यमिक विद्यालयहरुमा सूचना अधिकारीको व्यवस्था	जना			१	५	६	६	६		
२	सामाजिक परीक्षण	वटा	२२	२२	२२	२२	२२	११०	११०	३०००	
३	वार्षिक सार्वजनिक सुनुवाइ	वटा	२२	२२	२२	२२	२२	११०	११०	३०००	
४	प्रअ तथा शिक्षक कार्यसम्पादन सम्झौता	पटक	१	१	१	१	१	५	५	निःशुल्क	
५	प्रअ तथा विव्यस/शिअसं व्यवस्थापकीय तालिम	जना	२२	२२	२२	२२	२२	११०	११०	२२	
६	लेखा व्यवस्थापनमा विद्युतीय प्रणालीको विकास	वटा	०	०	४	५	६	६	२५	१००	
७	विद्यालय पदाधिकारी, शिक्षक विद्यार्थी, आचार संहिता निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	निःशुल्क	
८	विद्यालय सहयोगका लागि पूर्व विद्यार्थी समाज गठन	वटा			६	२२	२२	२२	२२	निःशुल्क	
५	प्रअ तथा विव्यस/शिअसं व्यवस्थापकीय तालिम	जना	२२	२२	२२	२२	२२	११०	११०	२२	
१०	विद्यालय बुलेटिन प्रकाशन	पटक				४	५	९	३०	३००	
११	विद्यालय जग्गा दीगो उपयोग गर्ने कार्यविधि निर्माण	पटक				१	१	२	५	निःशुल्क	
१२	आवश्यक कानुनी प्रबन्ध तथा मापदण्डको विकास	पटक				१					
१३	संस्थागत संरचना निर्माण र क्षमता विकास	निरन्तर									
१४	कार्यसम्पादन करार गरी सबैलाई नतिजा प्रति जिम्मेवार बनाउने ।	निरन्तर									
१५	प्रतिवेदन तथा तथ्याङक प्रणालीको सुदृढीकरण	निरन्तर									

१६	शिक्षक तथा समग्र विद्यालय शिक्षा प्रणाली लाई सिकाइ प्रति उत्तरदायी बनाउने पद्धती विकास गरी कार्यान्वयन गर्ने	निरन्तर									
१७	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ सम्बन्धी संयन्त्रको विकास	पटक	१	१	१	१	१	१			
१८	विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण,सरसफाइ तथा स्वच्छता विपद तथा महामारी सम्बन्धी सेवा तथा समन्वयका लागि संयन्त्रको विकास गर्ने ।	पटक	१	१	१	१	१	१			
जम्मा											

५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्धः

५.२.१ परिचयः

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कन लगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति, प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्वहरू पर्दछन् । नेपालमा सङ्घीय संरचनाअनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएको तीन वर्ष कटिसकेको छ भने केही कानुनी प्रबन्धसहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको भएतापनि राज्य प्रणालीलाई सङ्घीय संरचनाअनुरूप सक्षम बनाउन आवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्नेछ । कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसको दिगोपना, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

५.२.२ वर्तमान अवस्थाः

योजना निर्माण पश्चात कार्यान्वयनमा प्रभावकारीपन नभएमा योजना निर्माणको औचित्य रहँदैन ।नेपालमा योजना धेरै बन्छन् तर कार्यान्वयनको अभावमा कागजमा परिणत भएर थन्किएका विगतका अनुभवहरुबाट प्रस्ट हुन्छ ।यस सन्दर्भमा संघमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले समग्र शिक्षा नीति तथा योजना तर्जुमा गर्ने, राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालय तथा अन्य विषयगत मन्त्रालयहरुसँग समन्वय र सहकार्य गर्दछ। त्यसै गरी विकास साझेदारहरुसँग सहकार्य तथा समन्वय गर्ने र योजना तथा कार्यक्रमहरु कार्यान्वय गर्ने गर्दछ। संघीय संरचना अनुसार कार्य सम्पादन गर्नका लागि परिवर्तन भएको उल्लेखित सङ्गठन संरचना तथा जनशक्ति व्यवस्थापन विद्यालय शिक्षामा सुशासन कायम गरि कुशल व्यवस्थापनको लागि प्रयाप्त देखिदैन। गाउँपालिकामा कर्मचारी अभाव,स्पष्ट जिम्मेवारी नहुनु तथा कार्यबोझलेकार्यान्वयनमा जटिलता आउने गरेको छ ।

योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि वर्तमान प्रवन्धमा परिमार्जन तथा सुधार आवश्यक देखिएको छ। हालको संरचनामा देखिएका केहि समस्या तथा चुनौतिहरु रहेको पाइन्छ ।

- शिक्षा सम्बन्धि कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने निकायमा कार्य गर्ने जनशक्ति व्यवस्थापन गर्नु ।
- शिक्षा सम्बन्धि केन्द्रिय निकाय, प्रदेश, स्थानीय तह तथा संघ संस्थाहरुलाई एकद्धार प्रणालीमा ल्याउनु ।

- स्थानीय स्तरबाट शिक्षाका क्रियाकलाप कार्यान्वयन गर्नका लागि स्रोत तथा लगानी व्यवस्थापन गर्नु ।
- शिक्षक अभिभावक संघ र विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई सक्रिय गराउनु ।
- प्रस्तावित विद्यालय धेरै हुनु र विद्यालयमा जनशक्ति उपलब्ध गराउनु ।

५.२.३ उद्देश्यहरुः

१. शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।

५.२.४ रणनीतिहरुः

१. संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरण भई प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेट समेत संलग्न गरि वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तय गर्ने ।
२. कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि आवश्यकता अनुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने ।
३. योजना कार्यान्वयनको लागि शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाको अतिरिक्त अन्य समिति तथा उपसमिति निर्माण गर्ने ।
४. शिक्षकहरुलाई समय-समयमा योजना तथा शैक्षिक क्रियाकलापका बारेमा अभिमुखीकरण गर्ने।
५. एकिकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन मार्फत नियमित रुपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजा बारे समीक्षा गर्ने ।
६. विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा शिक्षक अभिभावक संघलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।
७. वित्तिय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षाकोठामा समय तथा कार्य सुनिश्चितताको आवश्यक मापदण्ड तयार गर्ने ।
८. वडा कार्यालय मार्फत अभिभावक तथा सरोकारवालाहरुसँग अन्तरक्रिया तथा छलफल गरि शैक्षिक गतिविधिको बारेमा अवगत गरिनेछ ।
९. विद्यालय व्यवस्थापनसँग अन्तरक्रिया गरि निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि प्रधानाध्यापकहरुलाई जिम्मेवार बनाउने ।

५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

उपलब्धिहरुः

१. शिक्षा योजनको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ।

प्रमुख नतिजाः

शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्द्धन भइ बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य १० वर्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५		
२	कानुन,कार्यविधि र निर्देशिका निर्माण	पटक	१							आवश्यकता अनुसार
३	समिति तथा उपसमिति निर्माण	पटक	१							
४	कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि अभिमुखीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५		
५	शैक्षिक तथ्याङ्क व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५		
६	शिअसं र वि.व्य.सलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अध्यावधिकसम्बन्धी अभिमुखिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५		
७	सरोकारवालाहरुसँग अन्तरक्रिया तथा छलफल	पटक	१	१	१	१	१	५		
८	खरिद प्रक्रिया कक्षाकोठा सम्म पुर्याउने व्यवस्था	पटक	१							

कार्यक्रम तथा क्रियाकलाप कार्यान्वयनका लागि आवश्यक अनुमानित वजेट तालिकाः

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	अनुमानित बजेट रु हजारमा						स्रोत	कैफियत
		कुल बजेट	२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	२०८४		
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण							गाउँपालिका	छलफल तथा अन्तर्क्रिया
२	कानुन,कार्यविधि र निर्देशिका निर्माण							गाउँपालिका	
३	समिति तथा उपसमिति निर्माण							गाउँपालिका	
४	कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि अभिमुखीकरण	५००	१००	१००	१००	१००	१००	गाउँपालिका सशर्त तथा संघसंस्था	
५	शैक्षिक तथ्याङ्क व्यवस्थापन	५००							
६	शिअस र विव्यसलाई विद्यालय सुधार	५००	१००	१००	१००	१००	१००	संघ संस्था तथा पालिका	

	योजना निर्माण तथा अध्यावधिक सम्बन्धी अभिमुखिकरण							
७	सरोकारवालाहरु सँग अन्तर्क्रिया तथा छलफल	५००						
८	शिक्षक तालिम	२५००००	५००००	५००००	५००००	५००००	५००००	गा.पा,संघ संस्था	
९	अभिभावक शिक्षा	१०००००	२००००	२००००	२००००	२००००	२००००		
१०	बि.ब्य.स. सि.अ स बैठक	१५००००	२५०००	२५०००	२५०००	२५०००	२५०००		
११	प्र.अ बैठक	३०००००	५००००	५००००	५२५०००	५२५०००	५२५०००		
१३	शैक्षिक सामाग्री निर्माण तथा खरिद	४००००००	१०००००	१०००००	१०००००	५००००	५००००		
१४	पढाइ तथा सिकाइ मेला	२०००००	५००००	५००००	५००००	५०००००	५०००००		
१५	शिक्षक घुम्ती बैठक	१०००००	२००००	२००००	२०००००	२००००	२००००		
१६	स्थानिय शैक्षिक सामाग्री सन्दर्भ सामाग्री निर्माण	३०००००	१५००००	१०००००	५००००	५००००	५००००		
१७	पाठ्यक्रम सम्बन्धि तालिम	२०००००	५००००	५००००	५००००	५००००	५००००		

५.३ कार्यान्वयन,अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

५.३.१ परिचय

स्थानीय स्तरमा सञ्चालित शैक्षिक कार्यक्रमहरुमा स्रोत र साधनहरूको विनियोजन र वितरण के कसरी भइरहेको छ ? शैक्षिक क्रियाकलापहरु निर्धारित कार्यतालिका अनुसार समयमै कार्यान्वयन भई लक्षित उपलब्धि हासिल गर्न सफल भएका छन् वा छैनन् भन्ने सुनिश्चितताको लागि एउटा संयन्त्र निर्माण गरी कार्यकम कार्यान्वयनको लक्ष्य तथा प्रगतिका बारेमा समय तालिका अनुसार निरीक्षण, पर्यवेक्षण, निगरानी, पूर्ननिरीक्षण, रेखदेख, जाँचबुझ भौतिक रुपमा वा अन्य कुनै साधनको प्रयोग गरी गर्ने गराउने काम अनुगमन हो । यसले कार्यक्रमको प्रगति तथा वर्तमान अवस्थाको जानकारी गराउँछ । यसरी नै मूल्यांकनले शैक्षिक कार्यक्रमहरूको प्रभावकारिता, उपयुक्तता, सान्दर्भिकताकोलेखाजोखा तथा जाँचबुझ गरी उक्त कार्यक्रमहरूको प्रतिफल तथा प्रभावको बारेमा जानकारी प्राप्त गरिन्छ । अनुगमन कार्यक्रम कार्यान्वयनको चरणमा गरिन्छ भने मुल्यांकन सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको सञ्चालनका चरणहरु साथसाथै कार्य सम्पन्न भएपछि पनि गरिन्छ ।स्थानीय स्तरमा संचालन भएको शैक्षिक कार्यक्रमहरुमा भएको लगानीलाई जवाफदेही, पारदर्शी, नतिजामुखी र उत्तरदायीपूर्ण बनाउनको लागि अनुगमन तथा मूल्यांकन अनिवार्य छ ।

हिमाली गाउँपालिकाको १० वर्षे शैक्षिक योजनाहरूको निर्माण तथा कार्यान्वयनका क्रममा आवश्यक ऐन तथा नियमावलीका आधारमा अनुगमन तथा मूल्यांकनको वर्तमान अवस्था, चुनौती तथा समस्याहरू, उद्देश्य, रणनीति एवं यस शिक्षा क्षेत्रको योजनामा स्थानीय स्तरमा अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रणालीको विकासका लागि गाउँपालिका भित्रका सबै वडाहरुमा सञ्चालित सामुदायिक विद्यालय, संस्थागत तथा निजी विद्यालयहरु, बालविकास तथा सिकाई केन्द्रहरुमा संचालित सबै कार्यक्रमहरूको कार्यक्रम अनुगमन, ढाँचा, साधन, विषय र प्रतिवेदन प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.३.२ वर्तमान अवस्थाः

अवलोकन तथा मूल्यांकनलाई योजनाको अभिन्न अंगका रुपमा लिँदै हाल विद्यमान रहेको गाउँ शिक्षा संयन्त्रलाई आवश्यकता अनुसार चुस्त र दुरुस्त बनाउदै आवश्यक मानवीय तथा भौतिक व्यवस्थापनमा जोड दिँदै पालिका अध्यक्षको अध्यक्षतामा रहेको गाउँ शिक्षा समितिबाट आवश्यक रूपमा बैठक बसि कार्य प्रगति समीक्षा हुने गर्दछ । त्यसैगरी गाउँपालिकाको शिक्षा शाखाबाट पनि शैक्षिक गतिविधि तथा गाउँपालिका भित्र रहेका विद्यालयहरुको अनुगमन र मूल्यांकन भइरहेको छ। अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि विद्यालय क्षेत्र विकास योजना, चालू आवधिक योजना, नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रमलाई आधार लिई सोको विवरण आवश्यकताका आधारमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई, सामाजिक विकास मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्र तथा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयमा पुऱ्याउने प्रबन्धमा गरिएको छ ।

हाल आएर स्रोतकेन्द्र/स्रोत व्यक्ति नभएको र विद्यालय निरीक्षण गर्ने स्पष्ट जिम्मेवारी सहित विद्यालय निरीक्षकको व्यवस्था पनि नभएको अवस्था छ । गाउँ शिक्षा योजनामा आवश्यक मानवस्रोत व्यवस्थापन हुन नसकेकोले योजनामा अनुगमन तथा मूल्यांकन कार्यमा केही राम्रा अवसरहरूका साथमा तपसिलका चुनौतीहरु रहेका छन् ।

- मापनयोग्य सूचकहरूको निर्धारण, निर्माण तथा सोसँग सम्बन्धित दक्षता र सीप भएका जनशक्ति तयार गर्नु ।
- अनुगमन कार्यलाई नियमिता र एकरुपता दिनु तथा पर्याप्त स्रोत साधनको प्रबन्ध गर्नु ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि सूचना तथा प्रविधिको उपयोगमा व्यापकता दिनु ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई निष्पक्ष, नियमित, भरपर्दो र विश्वसनीय बनाउनु ।
- क्षेत्राधिकार सहितको स्पष्ट अनुगमन संयन्त्र निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु ।

अवसरहरूः-

- पालिकाबाट नजिकको शिक्षा विकास समन्वय एकाइ तथा सामाजिक विकास कार्यालय भएकाले आवश्यकता अनुसारको जनशक्तिलाई अनुरोध गरी अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्नु ।
- पालिकाभित्र रहेका विद्यालयबाट योग्य तथा दक्ष शिक्षकहरूको सहयोगमा कार्यक्रम गर्नु ।
- पालिकाबाट वडा स्तरीय कार्यक्रम बनाई सहजै अनुगमन तथा मूल्याङ्कनप्रविधिहरूको विकास हुँदै जानु ।
- शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि स्थानीय तथा वडा स्तरमा उपयोगी हुने मापनयोग्य सूचकहरूको निर्धारण, निर्माण तथा सोसँग सम्बन्धित दक्षता र सीप भएका जनशक्ति तयार गर्नु ।
- अनुगमन कार्यलाई नियमिता र एकरुपता दिनु तथा पर्याप्त स्रोत साधनको प्रबन्ध गर्नु ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि सूचना तथा प्रविधिको उपयोगमा व्यापकता दिनु ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई निष्पक्ष, नियमित, भरपर्दो र विश्वसनीय बनाउनु ।

- स्थानीय विज्ञ समुह गठन भई उक्त समुह मार्फत विद्यालय अनुगमनको थालनी हुनु ।
- गाउँपालिकामा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई नतिजामुखी बनाउनु ।
- योजना तथा कार्यान्वयन कार्यक्रम तय गर्न सिकाइ प्रणाली विकास गर्नु ।
- शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत विकाश साँझेदारहरु वाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्रमा गरेको लगानी तथा कार्यक्रमहरु एकद्वार प्रणाली वाट कार्यन्वयन गर्नु ।

५.३.३ उद्देश्यहरुः

- स्रोत साधनको उपयुक्त प्रयोग तथा त्यसको प्रतिफल मापन गर्नु
- अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्नु ।
- योजनाको लगानीदेखि प्रभाव तहसम्मको मूल्याङ्कन गरी आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणमा सहयोग गर्नु ।

५.३.४ रणनीतिहरु

- संघीय सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय सरकारबीच समन्वयात्मक रुपमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने प्रणालीको व्यवस्था लागु गरी शैक्षिक कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ ।
- गाउँपालिका अध्यक्षको संयोजकत्वमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समिति गठन गरिनेछ ।
- शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गरी आवश्यक सूचक सहित कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- जननिर्वाचित पदाधिकारीबाट विद्यालयको अनुगमन गरिनेछ भने शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाबाट नियमित रुपमा अनुगमन गरिनेछ।
- विद्यालय तहमा प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरुको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली विकास गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- स्थानीय विज्ञ समूहलाई थप जिम्मेवार बनाई विद्यालयको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई व्यवस्थित गरिनेछ ।
- गाउँपालिका अन्तर्गतका विद्यालयहरुमा गाउँपालिकाको तर्फबाट नियमित अनुगमन तथा निरीक्षण प्रणाली स्थापना गरिनेछ ।
- विद्यालयको आन्तरिक स्रोत पहिचान र परिचालन, विद्यालयका आवश्यकता र प्राथमिकता निर्धारण, शिक्षकहरुलाई कक्षाकोठामै सहयोग पुर्याउन पद्धतिको विकास गरिनेछ ।
- गाउँ शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनका लागि तथा विद्यालयका आवश्यकता र समस्या पहिचान, तिनीहरुको प्राथमिकीकरण, विद्यालयको कार्यसम्पादन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र परीक्षण, विभिन्न वाह्य परीक्षण सञ्चालन, विभिन्न तालिम, कार्यशाला सञ्चालन लगायतका कामका लागि गाउँपालिकाको शिक्षा शाखा, गाउँ शिक्षा समितिका पदाधिकारीहरु जिम्मेवार हुनेछन् ।
- विद्यालयको आन्तरिक स्रोत पहिचान र परिचालन, विद्यालयका आवश्यकता र प्राथमिकता निर्धारण, शिक्षकहरुलाई कक्षाकोठामै सहयोग पुर्याउने पद्धति विकास गर्न संघीय तथा प्रदेश सरकारसँगको सहकार्यमा क्रियाकलाप सञ्चालन गरिनेछ ।

५.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

(क) उपलब्धि (Out comes)

- योजना कार्यान्वयनका क्रममा आएका समस्या तथा चुनौतीलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने ।
- आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने ।

(ख) नतिजाहरु (key results)

- सूचकमा आधारित अनुगमन प्रणाली हुने ।
- अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुने ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुने ।
- विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणलाई थप व्यवस्थित र नियमित भई त्यसका नतिजाका आधारमा सुधार गर्ने परिपाटी विकास हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य:

क्र.स	क्रियाकलाप	एकाइ	लक्ष्य						बाँकि ५ वर्षको लक्ष्य	अनुमानित बजेट (हजारमा)
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	एकिकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्यांकन संयन्त्रको निर्माण	पटक	२	३	३	३	३	१४	१४	१०००
२	अनुगमन तथा मुल्याङकन मार्गदर्शनको निर्माण									
३	नतिजाका आधारमा अनुगमन सूचकहरु तयारी र अद्यावधिक	निरन्तर								
४	वार्षिक तथा चौमासिक समीक्षा प्रर्तिवेदन	पटक	४	४	४	४	४	२०	२०	
५	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	१०००
६	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	५	५०००
७	वडास्तरीय अनुगमन प्रणालीको विकास तथा कार्यान्वयन	निरन्तर								
८	विद्यालय समाजिक परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
९	विद्यालयहरुको लेखापरीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
१०	नियमित रुपमा अनुगमन मूल्याङ्कन	निरन्तर								१०००
	जम्मा									

परिच्छेद ६:

लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

६.१. परिचय:

आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा गति प्रदान, समृद्ध राष्ट्र निर्माण तथा र उन्नत समाज विकासका लागि सरकार तथा समुदायले बालबालिकाको शिक्षामा प्राथमिकताका साथ लगानी गर्नु आवश्यक हुन्छ । भविष्य लागि गुणस्तरीय मानव संसाधानको विकास गर्न शिक्षामा लागानी गरिन्छ । त्यसैले बालबालिकाको शिक्षामा गरिने लागानी व्यक्ति, समाज र राज्यको दीर्घकालीन विकासका लागि सहयोग गर्दछ । राज्य निर्माणको दीर्घकालीन सोचलाई मूर्त रुप दिन शिक्षामा राज्यले प्राथमिकताकासाथ लागानी गर्न आवश्यक हुन्छ । शिक्षामा राज्यको लगानीले प्रमुख तीन पक्षलाई ध्यान दिनु पर्दछ ती तीन पक्षहरुमा;पहिलो-राज्यका सबै बालबालिका र नागरिकलाई शैक्षिक अवसर र सहभागिता, दोस्रो- सहभागी भई सकेकालाई उचित र गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिस्चितता र तेस्रो- स्रोतको समतामूलक वितरण र उपयोग रहेका छन् ।

नेपालको संविधानमा वित्तीय व्यवस्थापन सम्वन्धमा सशर्त अनुदान, समानीकरण अनुदान, समपुरक अनुदान, विशेष अनुदान र आन्तरिक ऋणको व्यवस्था सम्वन्धमा उल्लेख गरेको पाइन्छ । समानीकरण अनुदानको हकमा प्राकृतिक तथा वित्त आयोगको सिफारिसमा सङ्घीय सरकारबाट स्थानीय तथा प्रदेश तहमा वित्तीय हस्तान्तरण हुने गरेको छ । विशेष अनुदान र समपुरक अनुदान राष्ट्रिय योजना आयोगबाट व्यवस्थापन हुदै आएको छ। सशर्त अनुदान सम्बन्धित विषयगत मन्त्रालयबाट आवश्यक प्रकृया पूरा गरी स्थानीय र प्रदेश तहमा वित्तीय हस्तान्तरण गर्ने अभ्यास रहेको छ । संघीय सरकारवाट हस्तान्तरण हुने उल्लिखित विभिन्न किसिमका अनुदान बाहेक प्रदेश सरकारवाट तथा स्थानीय तहको आफ्नै स्रोतमा आधारित बजेट पनि गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्न सक्दछ ।

शिक्षामा आवश्यक पर्ने स्रोत पहिचान गरी तिनलाई एकिकृत गर्नु र उपयुक्त तरिकाले वितरण तथा उपयोग गर्नु शिक्षामा लगानीको प्रबन्ध गर्दा ध्यान दिनुपर्ने महत्वपूर्ण पक्ष हुन्। शिक्षामा आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत कहाँवाट जुटाउने, कुन कुन क्षेत्रमा स्रोतको विनियोजन गर्ने, विनियोजित स्रोतको प्रवाह कसरी गर्ने ? उपलब्ध स्रोतको उपयोग कुन ढंगबाट गर्ने भन्ने विषयमा जति ध्यान पुग्दछ, शैक्षिक लागनीको पक्ष उत्ति नै सक्षम र व्यवस्थित हुन्छ ।

यस गाउँपालिकाको आ.व. २०७७।७८ को नीति तथा कार्यक्रम र बजेटमा शिक्षातर्फ संघीय सरकारको ससर्त अनुदान अन्तर्गत जम्मा रु १२,३९,६१,०००,प्रदेश सरकारको ससर्त अनुदान अन्तर्गत रु २०,३०,०००, गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोतबाट रु २,०८,८८,००० र युनिसेफ नेपाल रु ११,६७,००४गरी जम्मा रु १४,८०,४६,००४ तथा गाउँपालिकाको कूल बजेटको करीब ३१।४३ प्रतिशत लगानी गरेको छ ।

त्यसै गरी आ.व. २०७८।७९ को नीति तथा कार्यक्रम र बजेटमा शिक्षातर्फ संघीय सरकारको ससर्त अनुदान अन्तर्गत जम्मा रु १२,८४,९७,०००, प्रदेश सरकारको ससर्त अनुदान अन्तर्गत रु ४४,०९,००० ,गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोतबाट रु २,२०,४८,००० र युनिसेफ नेपाल¸IDS Nepal¸साइपाल विकास समाज,UNFPAबाट रु रु ११,६७,००४ गरी जम्मा रु १५,६१,२१,००४ तथा गाउँपालिकाको कूल बजेटको करीब ३१।४३प्रतिशत लगानी गरेको छ ।

आ व २०७९।८०को नीति तथा कार्यक्रम र बजेटमा शिक्षातर्फ संघीय सरकारको ससर्त अनुदान अन्तर्गत जम्मा रु १३८४९७००० प्रदेश सरकारको ससर्त अनुदान अन्तर्गत रु ५५००००० गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोतबाट रु २७५४८००० र युनिसेफ नेपाल¸IDS Nepal¸साइपाल विकास समाज,UNFPAबाट रु रु ११६७००४ गरी लगभग जम्मा रु १७२७१२००४ शिक्षा क्षेत्रमा लगानी भएको देखिन्छ ।

यस सन्दर्भमा शिक्षा क्षेत्रको यो योजना कार्यान्वयनका लागि लागानी तथा स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धमा वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरी यसमा देखिएका चुनौतीहरू उल्लेख गरिएको छ । पहिचान गरिएका चुनौतीहरुको सामना गर्दै वित्तीय व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि यसका उद्देश्य तथा रणनीतिहरु प्रस्तुत गरी स्रोतको आकलन तथा लगानीका क्षेत्र र लागत अनुमान गरिएको छ ।

६.२. वर्तमान अवस्थाः

शिक्षामा लगानी बढाउनु पर्छ भन्ने विषयमा सैद्धान्तिक रुपमा राजनीतिक तहमा र नेपालका नीतिगत दस्तावेजहरुमा सहमति देखिन्छ । हिमाली गाउँपालिकाले पनि शिक्षा क्षेत्रमा आफ्नो कुल वजेटको ३१% अंश शिक्षामा लागानी गरेको छ । यसरी सबैको धारणा लगानी बढाउने कुरामा एकै हुनुलाई लगानी वृद्धि गर्ने महत्वपूर्ण आधार मान्न सकिन्छ ।

हिमाली गाउँपालिकाका सामुदायिक विद्यालयमा भएको लगानी सार्वजनिक लगानी मात्र हो। शिक्षामा घरपरिवारको लगानी पनि उल्लेख्य भएको पाइन्छ। निजी विद्यालयमा शुल्क लगायत सबै खर्च घरपरिवारबाटै हुने गर्दछ भने सामुदायिक विद्यालयहरुमा पनि घरपरिवारको लगानी विद्यार्थीको स्टेसनरी तथा ड्रेस लगायतमा हुने गरेकोले बालवालिकाको शिक्षामा उनीहरुको उल्लेख्य लगानी भइरहेको छ । तर पनि विद्यालय उमेरका सबै बालबालिकाहरुलाई विद्यालयमा ल्याउन र टिकाउन पनि थप लगानी आवश्यक देखिन्छ । त्यसैगरी दलित, महिला, विभिन्न प्रकारका परिस्थितिमा रहेका विपन्न तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुलाई शिक्षाको पहुँच तथा सहभागिता बढाई समावेशिता प्रवर्धन गर्ने नीतिगत व्यवस्थाको कार्यान्वयनका लागि थप लगानी आवश्यक देखिन्छ ।

फेरि शिक्षा क्षेत्रमा गरिने लगानी सिकाइका लागि हो । त्यसका लागि शिक्षक व्यवस्थापनमा सर्वाधिक लगानी हुने गर्छ । भौतिक पूर्वाधार तथा संरचना, प्रशासनिक खर्च, शैक्षिक सामग्री, छात्रवृत्ति, दिवा खाजा आदि लगानीका प्रमुख विषयक्षेत्र हुन् । उदाहरणका लागि शिक्षा क्षेत्रको कुल खर्चको ८५ प्रतिसत भन्दा बढी हिस्सा शिक्षक तलवमा मात्र भइरहेको छ ।

शिक्षामा गरेको लगानीको वस्तुपरक रुपमा यति लगानी गरेकोले यति उपलब्धि भयो भन्न गाह्रो छ किनकी शिक्षामा गरिएको लगानीको प्रतिफल तत्कालै देखिदैन। फेरि शिक्षामा गरिने लगानीलाई मानवीय सन्तुष्टिसँग जोड्ने पनि गरिन्छ, जुन मापन गर्नसहज पनि छैन । शिक्षामा गरिने लगानी मानव संसाधन विकासका लागि गरिने लगानीका रुपमा लिइने गरेको पाइन्छ ।यी दीर्घकालीन प्रभाव पार्ने विषयक्षेत्रका अतिरिक्त वस्तुपरक सूचकका आधारमा पनि शिक्षामा लगानीको उपलब्धि हेर्ने गरिन्छ । साक्षरता दर, विद्यालयमा भर्ना दर, उतीर्ण दर,विद्यार्थी शैक्षिक उपलब्धि जस्ता पक्षमा भएको प्रगतिलाई शिक्षामा गरिएको लगानीको प्रतिफलको रुपमा लिन सकिन्छ ।कतिपय विद्यालयहरूले विद्यालयको आर्थिक स्रोतको दिगो व्यवस्थापन गर्नका लागि विभिन्न क्रियाकलापहरू गरेको पाइन्छ ।यस्तो कार्यले विद्यालयको शैक्षिक प्रवर्द्धन गर्नका लागि मद्दत पुगेको छ। विद्यालयहरूले दरिलो आर्थिक व्यवस्थापन गर्नका लागि विभिन्न संघसंस्था तथा व्यक्तिहरूबाट दान, चन्दा लगायत अचल सम्पतिहरू ग्रहण गर्ने गरेको पाइन्छ ।शैक्षिक तथा भौतिक व्यवस्थापनका लागि समेत लगानी भएको पाइन्छ

६.३. अवसर तथा चुनौतीहरु

१. संघीय संरचना अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बीचको शिक्षाको लगानी मापदण्ड र वित्तिय स्रोत हस्तान्तरणको उपयुक्त माध्यम निर्धारण गरी तीनै तहका सरकारलाई शिक्षामा लागानीको लागि जिम्मेवार बनाउने ।
२. प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षामा विद्यार्थी अनुपात वढाउन प्राविधिक शिक्षालय स्थापना तथा सँचालन गर्न आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत पहिचान र परिचालन पद्धति सुनिश्चत गर्ने ।
३. शिक्षामा आधुनिक प्रविधि मैत्री शिक्षण सिकाइ सञ्चालन गर्न आवश्यक स्रोत तथा पूर्वाधारको व्यवस्था गर्ने ।
४. विद्यार्थीको सिकाइ र कुशलतामा केन्द्रित भई गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न आवश्यक पर्ने गरी लगानी गर्न स्रोत व्यवस्थापन गर्ने ।
५. शिक्षामा समता तथा समावेशिता सुधार गरी आर्थिक रुपले विपन्न, सुविधाविहीन, विभिन्न कठिन परिस्थितिमा रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुको पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरीय सिकाइ सुनिश्चित गर्न पर्याप्त लगानी प्राप्त गर्ने ।
६. गैर सरकारी क्षेत्रको लगानी, सामुदायिक सहभागिता र अभिभावकको लगानीलाई अभिलेखीकरण र प्रोत्साहन गर्ने ।
७. वित्तीय व्यवस्थापकको कार्यकुशलता वढाउन व्यक्ति, संस्था र पद्धतिको क्षमता विकास गर्ने ।
८. वित्तीय गतिविधिलाई पारदर्शी, जवाफदेही, सरलीकृत गरी वित्तीय सुशासन कायम गर्ने
९. प्रारम्भिक तह पढाई कार्यक्रम लाई अवसरको रुपमा लिई स्थानिय सरकाले कार्यन्वयन तथा प्रभावकारी कार्यन्वयन गर्ने।

१०. पालिकाले बहुबर्षिय गुरु योजना कार्यन्वयनका लागि ठुलो स्केलको स्रोत ब्यबस्थापन गरि कार्यन्वनमा लैजानु ।
११. बढ्दो सिकाइ उपलब्धि जन चासोको ग्राफको उकालोपनलाइ अझै बढाउदै लैजानु ।
१२. पुरानो सोच मानसिकता र जनशक्ती लाइ नयाँ बिधी र कार्यक्रम प्रबिधी सँग अध्याबधीक गराउदै साच्चिकै स्माट शिक्षक बनाउन ।
१३. बिद्यालयका सम्पूण कार्य प्रणाली लाई सफ्टवर माध्यमबाट अध्याबधीक गर्ने ।
१४. सम्रग पालिकाले लिएको शैक्षिक योजना र दुर दृष्टी कार्यन्वयन हाँसिल गर्न
१५. सवल र सक्रिय पालिका स्तरिय शिक्ष समितिभ्न्चे तालिम प्राप्त शिक्षकहरु लाइ तएम्मान्यता प्राप्तका लागि सहयोग गर्ने ।
१६. बालबालिकाको स्वास्थ्य परिक्षण तथा सो अनुरुपको योजना निर्माण गरि शिक्षण सिकाई संचालन गर्ने
१७. समाबेशि शिक्षा योजना निर्माण तथा कार्यन्वयन ।

६.४. उद्देश्य

यस योजनाको वित्तीय व्यवस्थापनका प्रमुख उदेश्यहरु देहाय अनुसार रहेका छन् ।
१. योजना अवधिका लागि विद्यालय शिक्षामा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु ।
२. विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु ।
३.उपलब्ध सम्भावित स्रोतका आधारमा पहिचान गरिएका कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु ।
४. लगानीको उपयोगको अवस्था जानकारी लिने उपयुक्त विधि र प्रक्रिया प्रस्तुत गर्नु र जवाफदेहिता स्पष्ट गर्नु ।

६.५. रणनीतिहरु

१. मापदण्डका आधारमा खर्च गर्ने र सोको प्रतिवेदन पेश गर्ने पद्धति अवलम्बन गरिनेछ ।
२. विद्यालय शिक्षाको लागि कानुनमा तोकिए अनुसारको आर्थिक दायित्व तीनै तहका सरकारहरुबीचको लागत साझेदारीमा हुनेछ ।यसका लागि हिमाली गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रमा आफ्नो स्रोतबाट थप लगानी गर्नेछ ।
३. सरकारबाट प्रदान गरिने स्रोतको उपयोग गर्ने प्रमुख इकाइ विद्यालय भएकाले लक्षित गुणस्तर सुनिश्चित गर्न विद्यालयलाई जवाफदेही बनाइनेछ ।
४. शिक्षा क्षेत्रमा हाल भएको लगानीमा वृद्धि गरिनेछ ।
५. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार गरी वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई थप सवल बनाइनेछ ।

६.६. स्रोतको अनुमान¸विश्लेषण र प्रस्तावित बजेटः

सामान्यतया स्रोतको अनुमान र विश्लेषण गर्दा दुई मूलभूत प्रक्रिया बीचमा सामन्जस्य गर्ने प्रयास हुन्छ । नागरिकका अपेक्षा, संबैधानिक प्रत्याभूति, शिक्षाका नीति तथा कार्यक्रमलाई उचित रुपमा सम्बोधन गर्न स्रोतको आँकलन गर्नु पर्ने हुन्छ। त्यसरी आँकलन गरिएको स्रोत कति हुन्छ र हामीसँग सामार्थ्य के कति छ? त्यो पनि सँगसँगै विश्लेषण गरिन्छ । यस प्रकार आवश्यकता र सामर्थ्य बीचमा सामन्जस्यता कायम गरी योजनाका कार्यक्रमहरु र तिनको प्राथमिकता निर्धारण गरिन्छ। यी दुई पक्षलाई आधार मानी यहाँ अनुमान र विश्लेषण गरिएको छ ।
संवैधानिक प्रावधान अनुसार आधारभूत शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क गर्ने दायित्व राज्यको रहेको छ । प्रत्येक बालबालिकालाई शिक्षाको हक हुने र प्रारम्भिक बालबिकास तथा शिक्षालाई आधारभूत शिक्षा अन्तर्गत नै आवश्यक बजेटको व्यवस्था राज्यले गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यस्तै शिक्षामा सबैका पहुँच र सहभागिताको सुनिश्चितताका लागि विशेषगरी आर्थिक रुपले विपन्न, विभिन्न कठीन परिस्थितिमा रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुलाई थप प्रोत्साहितगर्न आवश्यक छ । अनिवार्य र निःशुल्क आधारभूत शिक्षा तथा निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाका अतिरिक्त अनौपारिक

तथानिरन्तर शिक्षा, विद्यालयहरुमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा, पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री, शिक्षक व्यवस्थापन रविकास, सूचना तथा सञ्चार प्रविधि, भौतिक पुर्वाधार, विपद व्यवस्थापन, दिवा खाजा लागायत विद्यालय स्वास्थ्य, पोषणतथा सरसफाइ स्वच्छता लगायतको खर्चका लागि लगानी सुनिश्चित गर्नु आवश्यक छ । साथै योजनाको अनुगमन तथामूल्याङ्कन तथा व्यवस्थापकीय कार्यलाई व्यवस्थित गर्न र विभिन्न तहमा क्षमता विकासमा थप लगानी आवश्यक छ ।उल्लेखित आवश्यकता समेतका आधारमा शिक्षा क्षेत्रका लागि आगामी ५ वर्षकालागि निम्नानुसारको स्रोतको आंकलन गरिएको छ

क) संघीय सरकारबाट शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापहरुमा प्राप्तहुने अनुमानित बजेट

क्र.स.	अनुदान प्राप्त क्रियाकलाप	२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८३/०८५	२०८५/०८६	५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
१	सहयोगीकार्यकर्ता पारिश्रमिक	३४८५०००	३६८५०००	३६८५०००	३६८५०००	४४८५०००		
२	प्रति विद्यार्थि लागत	६४०३००	६८०३००	७४०३००	७८०३००	८४०३००		
आधारभूत तह								
१	शिक्षक तलब भत्ता	६८५०००००	६८१५५०००	६८१५५०००	६८१५५०००	६८१५५०००		
२	छात्रवृत्ति	३४५६००	३९०६००	४४५६००	४९०६००	५४५६००		
३	विद्यालय संचालन तथाव्यवस्थापन	१३७१०००	१३७१०००	१३७१०००	१३७१०००	१३७१०००		
४	स्यानीटेरी प्याड	९०००००	१००००००	११०००००	१२०००००	१३०००००		
५	कोभीड-१९ बाट पुगेकोक्षतिको परिपुरण	८०००००	९०००००	१००००००	११०००००	१२०००००		
६	विद्यालयमा शैक्षिकगुणस्तर सु कार्यसम्पादन	१८०००००	२००००००	२२०००००	२५०००००	३००००००		
७	पाठ्यपुस्तक	२४०००००	२७०००००	२८०००००	२९०००००	३००००००		
८	संस्थागत क्षमता विकास	५०००००	६०००००	७०००००	८०००००	१००००००		
९	भवन निर्माण भौतिकनिर्माण	१७००००००	२००००००००	२५००००००	३५५०००००	४५००००००		
१०	शैक्षिक पहुँच सुनिश्चितता	१२०००००	२००००००	२५०००००	३००००००	३५०००००		

ख) प्रदेश सरकारबाट शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापहरुमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्र.स.	अनुदान प्राप्त क्रियाकलाप	२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८३/०८५	२०८५/०८६	५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
बालविकास र शिक्षा								
१	बालविकास केन्द्र व्यवस्थापन र सुधार	०	०	०	०	०		
२	भौतिक निर्माण	४००००००	७००००००	८००००००	१००००००००	११००००००		
३	घेरवार	०	५००००००	५००००००	५००००००	५००००००		

४	ल्याव व्यवस्थापन	०	६०००००	६०००००	६०००००	६०००००		
५	SEE परीक्षा केन्द्र व्यवस्थापन							
६	ICT Lab	०	२५०००००	२५०००००	२५०००००	२५०००००		

ग) स्थानीय सरकारबाट शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापहरुमा प्राप्तहुने अनुमानित बजेट

क्र.स.	अनुदान प्राप्त क्रियाकलाप						५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८३/०८५	२०८५/०८६		
बालविकास र शिक्षा								
१	बालविकास केन्द्र व्यवस्थापन र सुधार	३०००००	४०००००	५०००००	६०००००	७५००००		
२	बालकक्षा तलब भत्ता	३६५००	५००००	७००००	८००००	१०००००		
३	सहजकर्ता तालिम	०	५५०००	८५०००	९५०००	११००००		
४	आधारभूत तह तलब	९३६००००	१०००००००	१५००००००	२०००००००	२५००००००		
माध्यामिक तह								
५	माध्यमिक तह तलब भत्ता	८१९००००	९००००००	१०००००००	१५०००००	२००००००		
६	विद्यालय कर्मचारी तलब	२००००००	२५००००	३०००००	३५००००	५०००००		
७	स्थानीय पाठ्यक्रम विकास	१८६०००	२२००००	२७००००	३५००००	५५००००		
८	सुशासन तथा संस्थागत विकास	५०००००	५०००००	६०००००	७०००००	८५००००		
९	अनुगमन	०	१०००००	१५००००	२०००००	२५००००		

घ) अन्य संघसंस्थाहरुबाट शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्र. स.	सहयोग अनुदान उपलब्ध गराउने गैससहरु						५ वर्षको जम्मा	कैफियत
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८३/०८५	२०८५/०८६		
१	WFP	११३७०००	१५०००००	२००००००	२५०००००	३००००००		
२	IDS Nepal	८०००००	१६०००००	२००००००	२४०००००	२५०००००		
३	GIFT NEPAL							

परिच्छेद-७

मुख्य उपलब्धी सूचकहरु

सूचक हरुको क्षेत्र	मुख्य कार्य सम्पादन सूचक/आर्थिक बर्ष	इकाई	सूचकहरूको बिगतको प्रगती प्रबित्ती				आधार वर्ष		सूचकहरुको क्षेत्र					मुख्य कार्य सम्पादन सूचक/आर्थिक बर्ष	
			१९/ २०	२०/ २१	२१/ २२	२२/ २३	२३/ २४	२४/ २५	२५/ २६	२६/ २७	२७/ २८	२८/ २९	२९/ ३०	३०/ ३१	३१/ ३२
			७७/ ७८	७८/ ७९	७९/ ८०	८०/ ८१	८१/ ८२	८२/ ८३	८३/ ८४	८४/ ८५	८५/ ८६	८६/ ८७	८७/ ८८	८८/ ८९	८९/ ९०
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा														
१.१	ECED मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER in ECED)	जम्मा	८७.५ ५	८८.५	९०	९०.५	१११.५	११०.०	१०४.५	१०८.०	१०७.५	१०६.१	१०६.६	१०७.१	१०६.६
		छात्र	९६.६	८०.६	८९.९	९७.६	११७.०	११६.१	११६.३	११५.४	११४.५	११३.७	११२.९	११०.०	१११.२
		छात्रा	९१.२	९९.४	९८.७	८२.०	१०२.७	१०२.७	१०२.६	१०२.६	१०२.६	१०२.५	१०२.५	१०२.४	१०२.४
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													

१.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका मध्ये ECED को अनुभव लिई आएका बालबालिकाको प्रतिशत	जम्मा	८०.७	८३.२	४५.६	९५.७	६३.१	६३.६	६४.१	६४.७	६५.२	६२.७	६६.२	६४.८	६७.३
		छात्र	७७.८	८०.५	८३.२	९५.६	६१.७	६२.२	६३.७	६३.२	६३.७	६४.२	६४.७	६५.३	६५.८
		छात्रा	८४.९	८०.०	८६.०	९३.८	६४.४	६४.९	६५.४	६४.९	६६.५	६५.०	६७.६	६८.१	६५.६
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
२	आधारभूत शिक्षा कक्षा (१ - ८)														
२.१	कक्षा १ मा सहजै देखिने प्रवेश दर (GIR Grade 1)	जम्मा	९४.४	१०३.९	१०३.८	१०२.५	१०७.८	३३३३३	३३३३३	११२.७	११५.१	११५.६	१२२.१	१२४.६	१२७.३
		छात्र	९२.८	१०३.०	१०३.४	१००.६	९०.४	९०.२७	९५.२२	९७.२	९९.३	१००.३	१०३.५	१०४.६	१०७.८
		छात्रा	९४.१	१०२.९	१०२.१	१०४.६	१२८.६	३३३३३	३३३३३	१३६.९	१३९.८	१४२.७	१४५.७	१४२.७	१५१.८
		प्रदेश													

		राष्ट्रिय													
२.२	कक्षा १ मा खुद प्रवेश दर (NIR Grade 1)	जम्मा	९०.०	९२.०	९६.७	९३.६	२२.१	२३.५२	२३.०६	२६.७	२५.५	३१.३	३२.३	३२.५	३६.७
		छात्र	९२.३	९५.३	९८.१	९७.०	२०.६	२१.९७	२२.४७	२५.१	२६.८	२८.६	३०.५	३२.६	३४.८
		छात्रा	९२.६	९४.६	९४.३	९२.१	२४.०	२५.४७	२२.०८	२५.८	३०.६	३२.५	३४.६	३६.८	३९.१
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
२.३	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	जम्मा	१००.२	१०४.९	१०५.७	१०२.५	१०५.१	१०६.८	१०८.५	११०.२	११२.०	११३.८	११५.६	११७.५	११९.३
		छात्र	१००.	१०७.	१०२.	१००.	१०३.९	१०६.०	१०२.१	११०.३	११२.५	११४.८	११७.१	११९.५	१२१.९
		छात्रा	१००.	१०२.	१०९.१	१०४.	१०६.३	१०७.५	१०८.८	११०.१	१११.४	११२.७	११२.०	११५.३	११६.७
		२.३	आधार	जम्मा	१००.	१०४.	१०५.	१०२.५	१०५.१	१०६.८	१०८.५	११०.२	११२.०	११३.८	११५.६
		११७.५	११९.३			छात्र	१००.	१०७.०	१०२.५	१००.८	१०३.९	१०६.०	१०२.१	११०.३	११२.५
२.४	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर (NER)	जम्मा	९५.१	९७.१	९५.१	९५.३	७२.३	७६.३	८०.६	८२.१	८६.८	९४.८	१००.१	१०५.७	१११.६
		छात्र	९२.०	९७.०	९७.०	९२.४	७३.०	७७.४	८२.०	८६.९	९२.१	९६.६	१०३.४	१०९.६	११६.१
		छात्रा	९७.२	९७.२	९७.२	९२.२	७१.५	७५.२	७६.१	८३.२	८७.५	९२.०	९६.८	१०१.८	१०७.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													

२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दरद (%)	स्थानीय	०	०	०	०	१५५.१	१५८.८	१५८.८	१६२.५	१६६.३	१७०.२	१७४.२	१७८.३	१८२.५
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दरद (%)	स्थानीय	०	०	०	०	४४.२	५०.८	५०.८	५८.५	६७.२	७७.३	८८.८	१०२.१	११७.४
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
२.७	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ५ सम्मपुग्ने बालबालिकाको दर (Survival Rate to Grade 5)	जम्मा	८२.९	९३.३	९६.३	९३.२	८५.६	८२.०	८५.४	८३.८	८७.२	८२.६	८४.०	८६.५	८८.६
		छात्र	८५.६	९४.३	९४.३	९९.४	८५.६	८६.०	८६.४	८६.८	८७.२	८७.६	८८.०	८८.५	८८.६
		छात्रा	८३.२	९१.६	९.२	९६.७	८५.६	८६.०	८६.४	८५.८	८७.२	८७.६	८८.०	८८.५	८८.९
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													

२.८	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ५ तथा अधारभुत (कक्षा १-५) पुरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Level M–G १-५)	जम्मा	८०.३	८७.६	८९.६	९४.५	७६.७	७८.५	७५.३	८०.१	८०.९	८१.७	८२.६	८२.४	८४.३
		छात्र	७९.५	८७.९	८७.९	९४.८	७७.७	७८.५	७९.३	८०.१	८०.९	८१.७	८२.६	८३.४	८४.३
		छात्रा	८१.२	९१.१	९१.१	९४.०	७७.७	७८.५	७९.३	८०.१	८०.९	८१.७	८२.६	८२.४	८४.३
		प्रदेश													
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका द (%)	जम्मा	०	०	०	०	३१.८	२४.८	२३.८	२०.३	१६.०	१२.६	९.९	७.८	६.१
		छात्र	०	०	०	०	३०.९	२४.३	२४.३	१९.१	१५.०	११.८	९.३	६.३	५.५
		छात्रा	०	०	०	०	३२.८	२७.४	२७.४	२१.५	१७.०	१३.३	१०.५	८.२	६.३
		प्रदेश													

		राष्ट्रिय													
२.१	आधारभूततह (कक्षा १-५) को कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समतासूचांक (GPI in GER)	स्थानीय	१.००	०.९६	१.०६	१.०३	१.०२	१.०१	१.०१	१.००	०.९९	०.९८	०.९७	०.९७	०.९६
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	जम्मा	९३.४	१०२.३	१०३.३	१०६.५	९६.१	९६.१	९४.६	९५.३	९९.४	१००.४	१०१.६	१०२.८	१०३.९
		छात्र	९९.३	१०५.	१०६.६	१०५.३	९६.२	९६.६	९६.१	९८.९	१००.१	१०१.४	१०२.६	१०३.९	१०५.२
		छात्रा	९४.६	१०२.६	११०.२	१०७.	९४.०	९५.६	९५.१	९७.६	९६.६	९९.६	१००.६	१०१.७	१०२.७
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर (NER)	जम्मा	९४.३	९६.३	९६.३	९२.५	६२.८	६५.२	६४.६	७२.८	७७.०	८१.४	८६.०	९०.९	९६.१
		छात्र	९५.५	९५.५	९५.५	९४.३	६३.३	६६.०	६७.४	७३.८	७८.०	८२.५	८७.२	९२.२	९७.५
		छात्रा	९७.१	९७.१	९७.१	९४.६	६२.२	६४.४	६५.८	७१.९	७६.०	८०.३	८४.८	८९.६	९४.७
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													

२.१३	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ सम्मपुग्ने दर (Survival Rate to Grade 8)	जम्मा	७४.४	८५.२	८५.२	९५.२	९३.१	९४.३	९५.६	९०.८	९८.१	९९.४	१००.७	१०२.०	१०३.३
		छात्र	७२.८	८३.२	८३.२	९६.१	९०.९	९२.१	९३.३	९०.५	९५.७	९७.०	९८.२	९९.५	१००.८
		छात्रा	७१.१	८७.५	८७.५	९४.९	९५.२	९६.४	९७.७	९१.०	१००.३	१०१.६	१०२.९	१०४.३	१०५.६
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
२.१४	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थी मध्ये कक्षा ८ तथा अधारभुत (कक्षा १-८) पुरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Level M–G १-८)	जम्मा	७१.	८१.६	८१.६	९०.१	७०.०	७१.४	७२.८	७४.२	७५.७	७७.२	७८.७	८०.३	८१.९
		छात्र	६९.९	७९.५	७९.५	८९.४	६८.३	६९.७	७१.०	७२.४	७३.९	७५.३	७४.८	७७.३	७९.९
		छात्रा	७२.२	८२.०	८२.०	९१.१	७१.५	७२.९	७२.४	७५.८	७७.३	७८.९	८०.४	८२.०	८०.६
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													

२.१५	आधारभूततह (कक्षा १-८) को कूल भर्ना दरमा लैङ्गिकसमता सूचांक (GPI in GER)	स्थानीय	१.००	०.९५	१.०२	१.०२	१.००	०.९१	०.९२	०.९१	०.९६	०.९४	०.९८	०.९८	०.९८
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
२.१६	कक्षा ३ मा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुलेहासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achievi–ng minimu–m proficiency	स्थानीय	Reading				४७.२	५०.९	५.३	५६.४	६१.२	६५.९	७२.३	७५.०	७७.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
		स्थानीय	Numeracy				६१.२	६३.९	६६.५	६९.३	७२.२	७५.२	७८.३	८१.६	८५.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													

२.१७	कक्षा ५ मा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	स्थानीय	Reading				५६.०	५९.४	६३.१	६६.९	७१.०	७५.३	७९.९	८४.८	९०.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
		स्थानीय	Numeracy				६७.२	७०.०	७२.२	७५.२	७६.१	८०.८	८१.८	८२.३	९०.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													

२.१८	कक्षा ८ मा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	स्थानीय	Nepali				५६.२	६०.०	६१.६	६३.४	७१.४	७२.६	७९.१	८१.९	९०.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
		स्थानीय	Math				४२.९	४६.४	४९.१	५४.२	५८.६	६३.३	६८.५	७४.०	८०.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
२.१९	आधारभूततह (कक्षा १-५ मा बिद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC)	जम्मा	०	०	०	०	३.०	१.४	१.५	१.१	०.३	०.४	०.२	०.१	०.१
		छात्र	०	०	०	०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
		छात्रा	०	०	०	०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०

		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
	आधारभूततह (कक्षा१-८) मा बिद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC)	जम्मा	०.७	२.३	२.८	५.०	११.५	१०.५	१०.७	८.७	७.६	७.०	६.०	५.०	४.०
		छात्र	०.८	४	४.५	५	१०.०	९.०	८.५२	७.१	६.१	५.१	४.१	३.१	२.१
		छात्रा	०.४	०.१	१.१	४.३	११.२	१२.६	११.५	१०.५	९.२	८.२	७.२	६.५	५.९
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
२.२०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	स्थानीय	३६.२	३७.२	३७.५५	३९.००	२३.०	२१	२०क	२३	२३	२३	२३	२३	२४
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
२.२१	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	स्थानीय	२०.०	२१.६	२२.६०	२३.२०	२७.१	२५	२२	२२	२२	२२	२२	२२	२३
		प्रदेश													

		राष्ट्रिय													
२.२२	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	स्थानीय	१४.५	१३.५	१४.१०	१५.३	४.३	२१	५	५	५	५	५	५	६
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
३	माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)														
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	जम्मा	३०	३२.५	४३.०	५०.४	३८.५	४५	५०	५५	६०.१	६५.७	७०.८	७३.६	८१.२
		छात्रा	१४.९	१७.७	२५.४	३५.४	४०.१	४४.२	४६.१	४८.२	५०.३	५३.९	५५.०	६०.७	६५.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर (NER)	जम्मा	२५.१	२८.१	३०.१	३५.६	३६.०	४०.४	२८.३	३०.९	३५.०	४८.३	५०.९	५१.१	५५.३
		छात्र	१२	१५.२	२०.६	१९.६	१६.३	१५.१	२१.८	२५.२	२८.१	३०.१	३५.५	४०.६	४५.८
		छात्रा	१३	१५.९	१७.७	२०.४	१०.८	१४.३	१३.७	१५.३	१६.६	२५.०	३०.७	३३.८	३५.८
		प्रदेश													

		राष्ट्रिय													
३.३	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) को कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	स्थानीय	१	०.९०	०.८०	१	१	१.१०	१.१	१.१२	१.१०	१	१.५	१	१
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
३.४	आधारभूततह बाट माध्यमिकतहमा संक्रमण दर (Transition rate from Basic Level to Secondary Level)	जम्मा	८०.०	८६.८	८६.८	९०.४	५९.९	७०.४२	७५.८९	#####	#####	#####	#####	####	#####
		छात्र	८५.७	९०.०	९०.०	८९.४	६१.७								
		छात्रा	८०.१	८५.६	९०.६	७७.१	६०.९								
		प्रदेश	प्रदेश												
		राष्ट्रिय	राष्ट्रिय												

३.५	कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा १० सम्मपुग्ने दर (Survival Rate to Grade 10)	जम्मा	७०.९	७५.९	७७.९	८०.४	७०.९	७५.१	७७.३	८०.६	८४.०	८६.४	८८.९	९०	९१
		छात्र	६९.१	७०.८	७५.८	८१.३	७०.१	७५.२	७७.४	७९.६	८०.९	८३.३	८४.७	८५.२	८६.८
		छात्रा	६५.३	६६.१	७०.१	६९.०	७१.५	७५.७	७७.०	८०.४	८२.८	८५.३	८८.८	९०.४	९१.२
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय	०	०	०	०	५५	५६.४	८५.४	९२.६	१००.५	१०९.०	११८.२	१२८.२	१३९.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	स्थानीय	७	१०.६	१२.६५	१२.६८	७	८	१०.१	१०.४	१०.७	११.०	११.४	११.७	१२.१
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													

३.८	जम्मा सामुदायिक बिद्यालयमध्ये कक्षा ९-१२ मा प्राबिधिक धार सहित सन्चालन गर्ने बिद्यालयहरुमा भर्ना भएका जम्मा बिद्यार्थी सङ्ख्या	स्थानीय	०.०	०.०	०.००	०.००	४	५	५.९	६.५	७.४	८.७	९.४	१०.५	१५.३
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
	सामुदायिक माध्यमिक बिद्यालयहरु मध्ये कक्षा ९-१२ मा बिज्ञान बिषयमाभर्ना भएका जम्मा बिद्यार्थी प्रतिशत	स्थानीय	०.०	०.०	०.००	०.००	२	२.९	३	३.४	४	५.५	६	७	८
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													

३.९	कक्षा १० मा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency	स्थानीय Nepali	०.०	०.०	०.००	०.००	५२.०	५५.९	५६.९	५७.०	५८.३	५९.७	६५.३	७०	७५
		प्रदेश Nepali													
		राष्ट्रिय Nepali													
		स्थानीय English	०.०	०.०	०.००	०.००	४०.०	४२.१	४३.४	४५.९	५०.६	५५.६	६०.८	६५.२	७२.०
		प्रदेश English													

राष्ट्रिय Science	प्रदेश Science	स्थानीय Science	राष्ट्रिय Math	प्रदेश Math	स्थानीय Math	राष्ट्रिय English
		०.०			०.०	
		०.०			०.०	
		०.००			०.००	
		०.००			०.००	
		३७.०			४०.०	
		३०.७			४५.२	
		४२.९			५०.५	
		४५.४			५५.०	
		५०.४			६०.७	
		५५.९			६५.७	
		६०.०			७०.३	
		६५.७			७५.३	
		७०.०			८०.०	

४	जिवन-पर्यन्त शिक्षातथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा														
४.१	५ बर्ष र सो भन्दा माथिका जनसङ्ख्यामध्ये साक्षर जनसङ्ख्या	स्थानिय	०.०	०.०	०.००	०.००	६६.५	७३.१७	७४.८६	७६.५८	७८.३४	८०.१५	८२.००	८३.८९	८५.८२
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
४.२	१५ बर्ष र सो भन्दा माथिका जनसङ्ख्या मध्ये साक्षर जनसङ्ख्या	स्थानिय	०.०	०.०	०.००	०.००	५१.५	५५.२८	६५.०९	६६.९५	६८.८७	७०.८४	७२.८६	७४.९५	७०.०९
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													

४.३	१५ देखि २४ बर्ष उमेरका जनसङ्ख्या मध्ये साक्षरजन सङ्ख्या	स्थानीय	०.०	०.०	०.००	०.००	८०.५	८५.	९५.७४	९५.८५	९५.९६	९६.०७	९६.१८	९६.२९	९६.४०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
४.४	१५ बर्ष र सो भन्दा माथिको साक्षर दरमा लैङ्गिक समता सूचांक	स्थानीय	०.०	०.०	०.००	०.००	०.६५	०.६७	०.६९	०.७०	०.७२	०.७४	०.७६	०.७८	०.८०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
५	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तालिम														

५.१	प्राविधिकतथा व्यावसायिक सीप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति ८(%)	स्थानीय													
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
५.२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (कक्षा ९-१२ वा डिप्लोमा वा प्रि-डिप्लोमा वा सो सरह) उत्तीर्ण जनशक्ति ८ (वार्षिक सङ्ख्या)	स्थानीय छात्र													
		स्थानीय छात्र													
		प्रदेश छात्रा													

		प्रदेश छात्र													
		राष्ट्रिय छात्रा													
		राष्ट्रिय छात्र													
६	सुशासन तथा व्यवस्थापन														
	सामुदायिक बिद्यालय मास्वीकृत र राहत दरबन्दीमा तहगत रूपमा कार्यरत शिक्षक र बिद्यार्थीको अनुपात (STR):-														
६.१	बालविकासतथा पूर्व प्र.बि.मा (ECED)		०.०	०.०	०.००	०.००	३०	३५	३७	४९	४०	४२	४५	४८	५०
६.२	आधारभूत तह (कक्षा १-५)		०.०	०.०	०.००	०.००	३०	३५	३७	४०	४५	५०	५५	६०	६५

६.३	आधारभूत तह (कक्षा ६-८)		०.०	०.०	०.००	०.००	९०	९५	१००	१०३	१०५	१०७	१०९	११२	११४
६.४	आधारभूत (कक्षा १-८)		०.००	०.००	०.००	०.००	४४	४८	५३	५८	६४	७१	७८	८५	९४
६.५	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०)		०.०	०.०	०.००	०.००	४६	४८	५०	५२	५४	५७	५९	६२	६५
६.६	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२)		०.०	०.०	०.००	०.००	३०	३५	३७	४०	४२	४३	४६	५०	५५
६.७	माध्यमिक बिद्यालय (कक्षा ९-१२)		०.००	०.००	०.००	०.००	४०	४५	४७	५०	५२	५५	५७	६०	६३
७	शिक्षामा लगानी														
७.१	कूल बजेटको शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजित बजेट ८(%)	स्थानीय													
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													

७.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू.हजारमा)	स्थानीय													
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
७.३	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू. हजारमा)	स्थानीय													
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													

८. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

८.१ परिचय

स्थानीय तहले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्वयन गर्नेछ। स्थानीय तह र विद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा जोड दिईएको छ । प्रत्येक विद्यालयले र स्थानीय तहले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन । कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आवश्यक प्रबन्ध शिक्षा शाखाले गर्नेछ ।

जब कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र विद्यालय तहमा वि.व्य.स. र. प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनको अनुगमन गरिनेछ । विद्यालय अनगुमनका क्रममा गाउँपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षिक, प्रशासनिक र भौतिक) नियमित अनगुमन, सपुरीवेक्षण, निरीक्षण गर्नेछन्। अनगुमन पक्षात सरोकारवालाहरुसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र विद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ ।

८.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरुमा अनुगमन, नियमन र मूल्यांकन गर्ने कार्य गरिरहेको छ । खासगरी गाउँ पालिकाको शिक्षा शाखाबाट अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनीधिहरुबाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएकोो छ । विद्यालयमा वि.व्य.स. र. प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ । कहिलेकाही गरिएको अनुगमनले सुधारात्मक सुझाब दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छैन। प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचालनमा समस्या छ । सफलता, सिकाइ र राम्रा अभ्यासहरुको दस्तावेजीकरण र प्रचार प्रसारको पनि खाँचो रहेको छ ।

ऐन, नियम अनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङकन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भैरहेका छन् । सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन गरिने छ ।

गाउँ शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराई, सूचना तथा प्रविधिको माध्यमबाट जानकारी गराइनेछ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि गाउँपालिका तथा सम्बन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्बन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछ। योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा गाउँपालिका वडाहरू, सम्बन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको बैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।

८.३ उद्देश्य

१. अनुगमन तथा मूल्यांकनको लागि संयन्त्रको निर्माण गर्नु ।
२. अनुमगन तथा मूल्यांकन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाउनु ।
३. योजना कार्यान्वयनको क्रममा आएका समस्या तथा चुनौतीहरुलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धी हासिल गर्नु

८.४ रणनीतिहरू

१. प्रभावकारी अनुगमनको लागि संयन्त्र निर्माण गर्ने ।
२. शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र प्रयोग गर्ने ।
३ कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदनको लागि एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने ।
४. नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।
५. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणलाई थप व्यवस्थित र नियमित गर्ने ।
६.कक्षा कोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणाली प्रबन्ध गर्ने ।
७. योजना अन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रम तथा परियोजना वा क्रियाकलापहरूको नियमित आवधिक, मध्यावधिक तथा अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने ।

८.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

१. प्रभावकारि अनुगमनको माध्यमबाट चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीलाई सम्बोधन भई अपेक्षित उपकार भई आवश्यकतामा आधारित सृजना निर्माणका लागि हुने ।
२. कार्यक्रमको आवधिक समीक्षा भई सफलतालाई निरन्तरता, असफलतालाई सुधार, कमीकमजोरीमा सुधार पुनर्योजना गर्न मद्दत हुनेछ ।
३. समग्र कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनेछ ।

प्रमुख नतिजाः

१ नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुनेछ ।
२ अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुनेछ ।
३. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा सक्षमता विकास हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्षा)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	१					१		
२	अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अद्यावधिक	पटक	१		१			२		
३	अनुगमन	पटक	३	३	३	३	३	१५		
४	चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	३	३	३	३	३	१५		
५	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	पटक	३	३	३	३	३	१५		
६	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
७	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
८	अनुगमन सम्बन्धी क्षमता विकास	पटक	३	३	३	३	३	१५		
९	सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने	पटक	१	१	१	१	१	५		
१०	विद्यालयको लेखा परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५		
११	अध्ययन तथा अनुसन्धान	पटक	२	२	२	२	२	१०		